

**TARİHSEL SÜREÇTE KAYSERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM
UYGULAMALARININ KENTSEL BELLEĞE ETKİSİ**

Selen ÖZTÜRK USTAOĞLU

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2019

Selen ÖZTÜRK USTAOĞLU tarafından hazırlanan “TARİHSEL SÜREÇTE KAYSERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARININ KENTSEL BELLEĞE ETKİSİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Aysu AKALIN

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Başkan: Prof. Dr. Can Mehmet HERSEK

İç Mimarlık ve Çevre Ana Bilim Dalı, Başkent Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Üye: Doç. Dr. İdil AYÇAM

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Tez Savunma Tarihi: 25/10/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Sena YAŞYERLİ

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Selen ÖZTÜRK USTAOĞLU

25/09/2019

TARİHSEL SÜREÇTE KAYSERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARININ KENTSEL BELLEĞE ETKİSİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Selen ÖZTÜRK USTAOĞLU

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eylül 2019

ÖZET

Kayseri, yaklaşık 6000 yıllık geçmişe sahip, çok katmanlı bir kültür kentidir ve bu çok katmanlı kent İç Kale ve surları odak noktasına alarak zaman içerisinde gelişmiş ve yayılmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ve sonrasındaki döneme kadar kendi halinde gelişen kent, 1933 yılında başlayan planlama çalışmaları ile tek merkezli olarak hızlı bir değişim süreci yaşamış, kent merkezi ve çeperlerinde köklü dönüşümler gerçekleşmiştir. Günümüzde, Kayseri İç Kalesi'nin Kültür ve Sanat Ortamına Dönüştürülmesi Projesi, Sahabiye Mahallesi'nin Kentsel Dönüşümü Projesi, Tavukçu Mahallesi'nin (geleneksel Kayseri mahallesi olarak) Yeniden Canlandırılması Projesi ile kentin değişim ve dönüşüm süreçleri halen devam etmektedir. Yapılan çalışma tarihsel süreklilikte bir kent okuması yapılarak, değişim / dönüşüm alanlarına yapılan müdahalelerin Kayseri kent belleğine etkilerinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada yöntem olarak Kayseri'nin planlama dönemleri temel alınarak bir sınıflandırma yapılmış ve bu sınıflandırmaya göre kentin sınırlar, bölgeler ve mimari yapılar bağlamında dönüşümü incelenmiştir. Bu planlar: 1933 Çaylak Planı, 1945 Oelsner-Aru Planı, 1975 Taşçı Planı, 1986 Berksan Planı ve 2006 Doğukan Planı'dır. Bütüncül bir anlayışla bu yapısal dönüşümler beraberinde zaman içerisindeki içeriksel farklılıklar da teze konu edinilmiştir. Yapılan incelemede Kayseri özelinde tüm planlama dönemlerinde genel olarak kentsel yenileme yaklaşımının benimsendiği, korumacı tutumun sadece tekil yapılar ölçeğinde ele alındığı, fakat bunun tercih edilen bir tutum olmadığı ve bu nedenle de kent hafızasının kesintiye uğradığı görülmüştür. Kayseri özelinde yapılan bu çalışmanın ülke genelinde yaşanan dönüşüm süreçleri ile mekânsal ve sosyal değişimin bir yansıması olarak günümüz mimarlık tartışmalarına katkı sunması beklenmektedir.

Bilim Kodu : 80107

Anahtar Kelimeler : Kayseri, dönüşüm, değişim, hafıza, kentsel hafıza

Sayfa Adedi : 126

Danışman : Prof. Dr. Aysu AKALIN

THE EFFECT OF KAYSERİ URBAN TRANSFORMATION APPLICATIONS ON
URBAN MEMORY IN THE COURSE OF TIME

(M. Sc. Thesis)

Selen ÖZTÜRK USTAOĞLU

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

September 2019

ABSTRACT

Kayseri is a multi-layered cultural city with a history of approximately 6000 years, and this multi-layered city developed and expanded over time by focusing on the Inner Castle and the city walls. The city, which developed into its own until the declaration of the Republic and immediately after it, experienced a rapid change around a single center with the planning works that started in 1933, and radical transformations took place in the city center and its surroundings. Today, the transition and transformation processes of the city are still going on with the Project of Transforming the Kayseri Citadel into a Culture and Art Environment, the Urban Transformation of the Sahabiye Neighborhood, and the Revitalization of the Tavukçu Neighborhood (as a traditional Kayseri neighborhood). In this study, it is aimed to examine the effects of interventions in the fields of transition / transformation on Kayseri city memory by reading a city in historical continuity. In this study, a classification was made based on the planning periods of Kayseri and the transformation of the city in terms of borders, regions and architectural structures was examined. These plans are: 1933 Çaylak Plan, 1945 Oelsner-Aru Plan, 1975 Taşçı Plan, 1986 Berksan Plan and 2006 Doğukan Plan. With a holistic approach, these structural transformations and contextual differences over time have been the subject of the thesis. In this study, it was seen that urban renewal approach was generally adopted in all planning periods in Kayseri and the conservative attitude was the case only on the scale of individual buildings, but this was not a preferred attitude as the memory of the city was interrupted. It is expected that this study conducted in Kayseri will contribute to today's architectural discussions as a reflection of the transformation processes and spatial and social changes throughout the country.

Science Code : 80107

Key Words : Kayseri, transformation, transition, memory, urban memory

Page Number : 126

Supervisor : Prof. Dr. Aysu AKALIN

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca emeği, sabrı ve anlayışı ile çalışmama yön veren, bilgi birikimi ve paylaşımcılığı ile bana ışık olan kıymetli hocam Prof. Dr. Aysu AKALIN'a; gittiğim her yeni yolda bir adım arkamda olduklarını hissettiğim, tüm zor anlarda pes etmemem için beni destekleyen, eğitim hayatım boyunca benimle sabahlayıp, ağlayıp, sevinen, azim ve sevgileriyle hep örnek aldığım canım annem Ülkü ÖZTÜRK ve babam Şükrü ÖZTÜRK'e; iyi, kötü, mutlu, mutsuz her anda yol arkadaşım, en iyi dostum ve sevgilim Emre USTAOĞLU'na; dostlukları ile Gazi'nin bana kazandırdığı en büyük değerler Merve DADAŞ ve Pelin CENGİZÖĞLU'na; bilgi birikimleri ile beni destekleyen Hürmet SALUR ve Akgül Zor SARI'ya şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
RESİMLERİN LİSTESİ	xi
HARİTALARIN LİSTESİ.....	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xvi
1. GİRİŞ.....	1
2. KAYSERİ’DE PLANLAMA DÖNEMLERİ.....	11
2.1. Çaylak Planı (1933).....	11
2.2. Olsner-Aru Planı (1945).....	12
2.3. Taşçı Planı (1975)	14
2.4. Topaloğlu-Berksan Planı (1986)	14
2.5. Doğukan Planı (2006)	16
2.6. 2007 Sonrası Dönem	17
3. KAYSERİ VE KENTSEL DÖNÜŞÜM.....	21
3.1. Plansız Dönemde Kayseri Kentsel Dokusu	24
3.1.1. Tayyare Fabrikası Yerleşkesi ve çeperlerinin dönüşümü.....	33
3.1.2. Kayseri Tren Garı ve çeperlerinin dönüşümü	35
3.2. 1933 Çaylak Planı ve Kentsel Doku	37
3.2.1. Kent Meydanı dönüşümü	39

	Sayfa
3.2.2. Sümerbank Bez Fabrikası Yerleşkesi'nin dönüşümü	42
3.3. 1945 Olsner-Aru Planı ve Kentsel Doku	44
3.3.1. Cumhuriyet Mahallesi'nin dönüşümü	47
3.3.2. Sahabiye Mahallesi'nin dönüşümü	48
3.3.3. Sümerbank Bez Fabrikası çeperlerinin dönüşümü	54
3.3.4. Örnekevler Mahallesi'nin dönüşümü	56
3.3.5. Esenyurt Mahallesi'nin dönüşümü	57
3.4. 1975 Taşçı Planı ve 1986 Topaloğlu-Berksan Planı Dönemlerinde Kentsel Doku	58
3.4.1. Tavukçu Mahallesi'nin dönüşümü.....	63
3.4.2. Sahabiye Mahallesi'nin dönüşümü	66
3.4.3. Gevher Nesibe Mahallesi'nin dönüşümü	67
3.5. 1990 Sonrası Yaşanan Dönüşümler	69
3.5.1. Kayseri İç Kalesi'nin dönüşümü.....	69
3.5.2. Tavukçu Mahallesi'nin dönüşümü.....	73
3.5.3. Cumhuriyet Mahallesi'nin dönüşümü	80
3.5.4. Kent Meydanı dönüşümü	82
3.5.5. Sahabiye Mahallesi'nin dönüşümü	85
3.5.6. Sümerbank Bez Fabrikası Yerleşkesi'nin dönüşümü	92
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	95
KAYNAKLAR	103
EKLER.....	109
EK-1. 1933 Sonrası kamusal yapıların dönüşüm.....	110
EK-2. 1990 Sonrası anıtsal yapıların dönüşüm.....	116
ÖZGEÇMİŞ	125

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.1. Kentsel dokuların dönüşüm yaklaşımları analizi.....	99

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Tarihsel süreçte Avrupa kentlerinde dönüşüm olgusunun değişimi.....	5
Şekil 1.2. Cumhuriyet dönemi sonrası Türk kentlerinde dönüşüm olgusunun değişimi	7
Şekil 2.1. Kayseri'nin kent planlama süreci	11

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 3.1. Gabriel'e göre Kayseri İç Kalesi ve çevresindeki mahalleler	22
Resim 3.2. 1920-25 yılları arası Kayseri İç Kalesi	22
Resim 3.3. Kayseri İç Kalesi'nin Sarraflar Çarşısı olarak kullanımı.....	22
Resim 3.4. Bizans döneminde İç Kale	23
Resim 3.5. 1931 Gabriel planında Dış Kale surlarının mekansal dokusu	24
Resim 3.6. Silahi al Matraki'ye göre Kayseri kenti	25
Resim 3.7. Tavukçu Mahallesi 1925 yılı görünümü.....	26
Resim 3.8. Kayseri Tayyare Fabrikası hangarları.....	33
Resim 3.9. Tayyare Fabrikası genel görünüm	34
Resim 3.10. 1954 ve 2010 yıllarındaki hava fotoğrafında Tayyare Fabrikası'nın durumu	34
Resim 3.11. Kayseri Tayyare Fabrikası'nın yerine önerilen Kayseri kent parkı görünüşü.....	35
Resim 3.12. Kayseri'ye ilk defa trenin gelişi ve tren garı	36
Resim 3.13. Kayseri Tren Garı lojmanları 1930-35	36
Resim 3.14. Kayseri Tren Garı lojmanları.....	37
Resim 3.15. 1930'larda Cumhuriyet Meydanı	40
Resim 3.16. Tan Sineması ve Kayseri Saat Kulesi	41
Resim 3.17. Hükümet Konağı, 1951	41
Resim 3.18. Sümerbank Bez Fabrikası yerleşkesi çizimleri.....	42
Resim 3.19. Lojmanların planları	43
Resim 3.20. Lojmanların görünüşü.....	43
Resim 3.21. Açık Sokak üzerindeki belediye evlerinden bir örnek.....	51
Resim 3.22. Belediye Evleri 60 ve 80 m2 evlerin kat planı	51

Resim	Sayfa
Resim 3.23. Seher Sokak üzerindeki konut örneğinin konumu ve cephesi	52
Resim 3.24. Seher Sokak üzerindeki konut örneğinin plan ve görünüşleri	52
Resim 3.25. Açık Sokak üzerinde yer alan Nuh Mehmet Kaya Evi'nin konumu.....	53
Resim 3.26. Nuh Mehmet Kaya Evi kat planı ve ön cephesi	53
Resim 3.27. Sümer Yapı Kooperatifi vaziyet planı ve kat planı	55
Resim 3.28. Sümer Mahallesi ve Yeni Mahallenin günümüzdeki sokak dokusu.....	55
Resim 3.29. Örnekevler Yapı Kooperatifi vaziyet planı ve 3.tip kat planı.....	57
Resim 3.30. 1960'larda kooperatif ile üretilen konutların plan ve cephesi	57
Resim 3.31. Günümüzde Esenyurt Mahallesi'nin Dokusu	58
Resim 3.32. Uğur Apartmanı plan ve cepheleri.....	66
Resim 3.33. Uğur Apartmanı konumu ve Prof. Dr. Fevzioğlu Caddesi'nden görünüş ..	67
Resim 3.34. Dönüşüm projesi öncesi Kayseri İç Kalesi'nin çarşı olarak kullanımı.....	69
Resim 3.35. Günümüzde Kayseri İç Kalesi	70
Resim 3.36. Kayseri İç Kalesi yarışma 1. Ödül, Vaziyet Planı	70
Resim 3.37. Kayseri İç Kalesi 1. Ödül,-1.00 Kotu Planı	71
Resim 3.38. Kayseri İç Kalesi müze, kültür ve sanat projesi uygulamaları	72
Resim 3.39. Bayram sokak kuzey-batı görünüşü: ortada Camcıoğlu Konağı, sağda Efendiâğalar Evi ve solda Kuyumcuoğlu Konağı	75
Resim 3.40. Erciyes Üniversitesi'nin hazırladığı Bayram Sokak üzerindeki yapıları kapsayan restorasyon projesi zemin kat planı.....	75
Resim 3.41. 1970'ler Bayram Sokak görünüşü ve Camcıoğlu Konağı	76
Resim 3.42. Tavukçu Mahallesi Kentsel Canlandırma Projesi.....	78
Resim 3.43. Setenönü Hamamı'ndan Bayram Sokak'ta restore edilen evlerin görünüşü ve kentsel tasarım projesi kapsamında yapılan ticari birimler	78
Resim 3.44. Yalçın Sokak'ta alanın mekansal bağlamdan kopuk uygulamalar	79
Resim 3.45. Cumhuriyet Mahallesi için önerilen kentsel gelişim projesi	82

Resim	Sayfa
Resim 3.46. 2006 yılı sonrasındaki kentsel düzenleme çalışmalarında kent meydanı ...	83
Resim 3.47. Koruma altına alınacak yapıların fotoğraf paftası	88
Resim 3.48. Halk oylamasına katılan İkon Mimarlık Ofisi'nin öneri projesi	89
Resim 3.49. Halk oylamasına katılan Mimar Faruk Akşehirli'nin öneri projesi.....	90
Resim 3.50. Halk oylamasını kazanan Sabri Paşayığıt'ın tasarladığı proje	90
Resim 3.51. Ahmet Paşa Caddesi ve Seher Sokak'tan yüksek katlı ticari yapıların görünümü	91

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 2.1. Sümer Bez Fabrikası ve Şeker Fabrikası'nın etrafında şekillenen konut alanlarının yönelimi	13
Harita 2.2. 1986 Berksan Planı	15
Harita 2.3. 2006 yılı Çevre Düzeni Planı	17
Harita 2.4. Kent planlarında Kayseri'nin gelişimi	18
Harita 2.5. Çalışma alanı içerisinde incelenen plan dönemleri ve tarihi yapılar	19
Harita 3.1. 1882 planına göre Kayseri	28
Harita 3.2. 1931 Gabriel Planı'nda kentsel doku ve akslar.....	30
Harita 3.3. 1931 Gabriel Planı'na göre Kayseri sur içi ve çeperlerinde kentsel mekanın dağılımı	31
Harita 3.4. Tayyare Fabrikası ve Tren Garı'nın kent merkezine göre konumları.....	32
Harita 3.5. 1933 Çaylak planı	38
Harita 3.6. 1945 Olsner-Aru planına göre Kayseri Kenti'de mekansal dağılım.....	45
Harita 3.7. 1945 planında Kayseri kent meydanı (KBB arşivi).....	46
Harita 3.8. 2000'li yıllarda Sahabiye Mahallesi'nin mekansal durumu	49
Harita 3.9. Belediye Evleri 2013 yılı kentsel dönüşüm projesi öncesi vaziyet planı.....	50
Harita 3.10. Sümer Bez Fabrikası etrafında şekillenen konut alanlarının biçimlenişi....	54
Harita 3.11. 1954 ve 1992 yılı hava fotoğraflarında Örnekevler ve Sahabiye Mahalleleri	56
Harita 3.12. Taşçı Planı'nda Kayseri'nin geleneksel merkezi ve yeni merkezler	59
Harita 3.13. Yavuz Taşçı'nın hazırladığı Kayseri Nazım İmar Planı, 1975	60
Harita 3.14. 1975 Taşçı Planı'nda kentsel doku	62
Harita 3.15. Hava fotoğraflarında alanın dönüşümü.....	64
Harita 3.16. Günümüzde sit alanının mekan analizi	65

Harita	Sayfa
Harita 3.17. Hava fotoğraflarında Gevher Nesibe Mahallesi'nin dönüşümü	68
Harita 3.18. Tavukçu Mahallesi 1990 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı	74
Harita 3.19. Tavukçu Mahallesi 2013 yılı Kentsel Sit Alanı İmar Planı	77
Harita 3.20. Hava fotoğraflarında Cumhuriyet Mahallesi'nin değişimi	80
Harita 3.21. Fikir projesi kapsamındaki odaklar.....	81
Harita 3.22. 1990'larda Kayseri kent meydanı	84
Harita 3.23. Kayseri Kent Meydanı Yarışması'nda birincilik ödülü kazanan proje.....	84
Harita 3.24. 1954 ve 1992 hava fotoğrafında Sahabiye Mahallesi'nde yer alan geleneksel doku.....	85
Harita 3.25. 2000'li yıllarda Sahabiye Mahallesi'ndeki kentsel doku.....	86
Harita 3.26. Kentsel dönüşüm için hazırlanan imar planı	87
Harita 3.27. Dönüşüm alanında koruma altına alınacak yapılar	88
Harita 3.28. Günümüzde Sahabiye Mahallesi'nin havadan görünüşü	92
Harita 3.29. AGÜ Sümer Kampüsü master planı	94

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

m²

Metrekare

Kısaltmalar

Açıklamalar

AGÜ

Abdullah Gül Üniversitesi

KBB

Kayseri Büyükşehir Belediyesi

MİA

Yönetici Kentsel Merkez

OSB

Organize Sanayi Bölgesi

YY

Yüzyıl

1. GİRİŞ

Kent, bütün tarihsel süreçlerin karşılaşma ve kesişme alanıdır. Kentin fiziksel ortamı, zaman içerisinde sürekliliğini devam ettirmiş ve bugünün geleceğe dayattığı bir ön şart olarak bugün ile geçmiş arasında bir iletişim aracı olagelmıştır (Benevolo, 1995: 13). Kentsel mekan zamansal ve mekânsal olarak süreklilik gösteren bir birikimin sonucudur. Bu süreklilik ve birikim ortak bir kentsel belleğin oluşmasına olanak sağlar. Kent, her dönemi niteleyen çeşitli deneyimlerin akışının anlam kazandığı sabit bir arka plan ve periferiden daha yavaş değişen bir merkezin sürekliliğinde her bireyin tek başına taşıyamayacağı kadar ağır olan ortak belleği bir araya getirebileceğimiz bir yerdir (Benevolo, 1995: 14). Karmaşık ve dinamik bir karşılaşma alanı olarak kentler; fiziksel, toplumsal, çevresel, ekonomik ve ideolojik faktörlerin etkisi ile sürekli dönüşüm ve değişim gösterirken, diğer yandan kendileri de dönüşümü tetikler rol oynayarak ortak belleği oluşturmuştur.

Kentler, var oldukları andan itibaren kaçınılmaz olarak değişim ve dönüşümlere uğramışlardır. Kentsel mekanlar gelişirler, duraklarlar ya da bazı durumlarda çöküntüye ve yıkılmaya yüz tutarlar. Günay (1994) bu özellikleri ile kentleri canlı organizmalara benzetmiş; canlıların yaşamlarını üreme ile sürdürmeleri gibi kentlerin de yaşamlarını sürdüreceklerini belirtmiştir. Yeni gelişme alanları ile kentte üreme devam ederken, mevcut alanlarda ise organik üreme söz konusu olamayacağı için bu kent parçaları kamu politikaları ile yeniden üretilecektir (Günay, 1994).

Tekeli (2011) de benzer bir yaklaşımla kenti sürekli değişen bir organizma olarak nitelemiştir. Değişimin başlıca sebepleri kentin nüfusunun sürekli artması, kentin ekonomisinin gelişmesi ve dünyaya eklemlenme biçiminin değişmesidir. Ancak kentteki yapıların teknik ömrünün uzun olması, üretilen yapıların kent içerisinde sembol haline gelmesi, arsalar üzerinde parçalanmış mülkiyetlerin olması ve imar haklarının kurallar doğrultusunda sınırlandırılmış olması bu dönüşüme direnmektedir. Kenti dönüşen bir varlık olarak tanımlamak için kentin değişen ve dönüşen kesimleri arasında belli seviyede bir iç denge olmalıdır (Tekeli, 2011: 272).

Tekeli'ye göre dönüşüm ile değişim farklı olgulardır ve dönüşüm yapısal bir değişikliğe atıf yapmaktadır (Tekeli, 2011: 271). Tanyeli'ye (2017) göre kent kimliğini tanımlamak için kentin değişen ve dönüşen kesimleri birbirinden ayrı değerlendirilmelidir. Tarihsel süreçte

modern öncesi dönem değişimler; modern dönem ve sonrası ise dönüşümler dönemi olarak adlandırılmaktadır (Tanyeli, 2017: 10-11). Değişim amaçlanmamış, yavaşça, kendiliğinden gelişen, planlanmamış bir durumdur. Değişimin sürekliliğinde kent kendi kimliğini her dönemde yeniden tanımlamaktadır. Dönüşüm ise bir kentin ya da kent parçasının yapısal değişimidir. Kentin tarihsel süreçte devam eden strüktürel özelliklerini başkalaştıracak kadar köklü değişiklikler üreten ve aynı zamanda kentsel toplumsallığı radikal olarak biçimlendiren değişiklikler dönüşümdür. Kentlerin gelişmesini, değişik aşamalardan geçme biçimini işaret eden dönüşüm ereksel bir dönüşümdür. Bu dönüşümde değişim önceden kestirilebilir ve planlanması olanaklıdır. Ancak modernitenin aşıldığı günümüzde gelişmenin yönünü önceden tayin eden ereksel dönüşüm söz konusu bir yaklaşım değildir. Bu nedenle dönüşüm kentin parçalarının nitelik değiştirmesi ya da biriken dönüşümlerle kentin evrimsel bir oluşum geçirmesi olarak algılanmalıdır (Tekeli, 2011: 271). Dönüşümler mekanı olarak kavramsallaştırılan bir kent statik ve amaçlanmış formu olan bir planlama anlayışı ile çelişeceği için kentin dönüşümünde gelişmeleri belli ölçüde yönlendiren stratejik bir kent planlaması yapılmalıdır (Tekeli, 2011: 278).

Dönüşüm, değişim ve devamlılık paradoksunu içinde barındırmaktadır. Değişme ve devamlılık sürekli yer değiştirerek bir bütün oluşturur. Dönüşüm kavramı içindeki değişim ve devamlılık sürekli bir devinim halinde birbirini görünür kılar (Aydınlı, 2009). Bu bağlamda kentsel mekanın dönüşümü ve bu dönüşümün gerekliliği olan değişim ve süreklilik kaçınılmazdır. Bu paradoksal sürekliliğin ritmi kentin belleğini kurgulamaktadır. Kentsel bellek; kentin geçirdiği değişim, dönüşüm ve sürekliliklerin toplamıdır.

Kentsel dönüşüm ise kenti oluşturan bütün parçalardaki fiziksel, sosyal ve ekonomik değişimin gerçekleştiği bütün süreçleri kapsamaktadır. Kentsel dönüşüm, politik ve yasal araçlarla dönüşen kentsel alanların yanı sıra kendiliğinden dönüşen veya dışsal etmenlerle dönüştürülen ve toplumsal dönüşümleri tetikleyen bütün süreçlerdir. Fiziksel ve toplumsal boyutları birlikte içeren bu tanıma göre kentsel alanların gecekondü gelişimi ile dönüştürülmesi, kentsel saçaklanma bölgelerinin toplu konut alanı olarak geliştirilmesi, çöküntü bölgelerinin yeniden yapılandırılması, tarihi kent merkezlerinin korunması ve canlandırılması vs. gibi süreçler kentsel dönüşüm kapsamındadır (Ataöv ve Osmay, 2007). Akkar (2006) kentin dönüşümünü, kentsel alanların var olan durumdan başka bir biçime girmesi, başka bir durum olması olarak tanımlamıştır. Ona göre kentsel dönüşüm, çökme ve bozulma olan kentsel mekanın ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarını

kapsamlı ve bütünleşik yaklaşımlarla iyileştirmeye yönelik uygulanan strateji ve eylemlerin bütünüdür. Bu nedenle kentsel dönüşüm, yeni kentsel alanların planlanması ve geliştirilmesinden çok, varolan kentsel alanların planlanması ile ilgilidir (Akkar, 2006).

Roberts'ın (2000) ifadesi ile kentsel dönüşüm; bir alanın tüm koşullarının sürekli iyileştirilmesini sağlamaya çalışmaktır. Kentsel dönüşüm beş temel amaca hizmet etmek için ortaya atılmıştır. Bu amaçlar;

- Kentin fiziksel koşulları ile toplumsal problemleri arasında doğrudan bir ilişki kurmak,
- Kent dokusunu oluşturan birçok ögenin fiziksel olarak sürekli değişim ihtiyacına cevap vermek,
- Kentsel refah ve yaşam kalitesini artırıcı başarılı bir ekonomik kalkınma yaklaşımını ortaya koymak,
- Kentsel alanların en etkin biçimde kullanımına ve gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmaya yönelik stratejileri ortaya koymak,
- Toplumsal koşullar ve politik güçlerin ürünü olarak kentsel politikayı şekillendirmektir (Akkar, 2006).

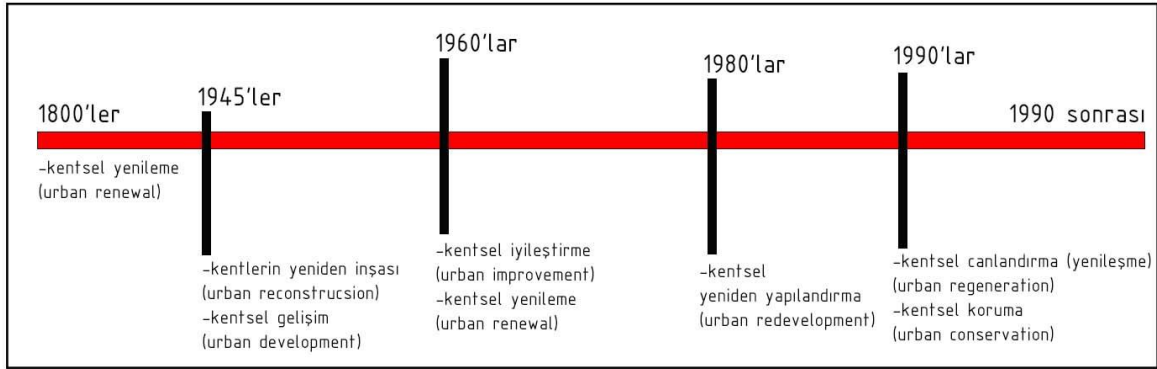
Kentsel dönüşüm ve Avrupa

Tarihsel süreç içerisinde, dünyada yapısal, bağlamsal, sosyo-ekonomik, yönetsel ve fiziksel etmenlere bağlı olarak kentsel dönüşüm olgusuna dair yaklaşımlar değişmiştir. 1800'lerin ortalarından 1945'lere kadar Avrupa'daki kentlerde en önemli müdahale biçimi kentsel yenileme (urban renewal) olmuştur. 1945'lerde modernist dünya görüşü kentlerin planlanmasında da etkili olmuş ve kentlerin yeniden inşası (urban reconstruction) ve kentsel gelişim (urban development) yaklaşımları benimsenmiştir. Savaş sonrası sürece denk gelen bu dönemde yeni kentsel kullanımların eski kullanımların yerine geçmesi ve geçmişten gelen fiziksel sorunların yok edilmesi öngörülmüştür. Bu yıllarda Avrupa kentlerinde değişim sadece kent merkezleri ile sınırlı kalmayarak çeperlere de sıçramış, mevcut kentler etrafında banliyöleşme oluşmuştur. 1960'larda ve 1970'lerde ise fiziksel bozulma ile toplumsal bozulmanın ilişkili olduğu kabul edilerek kentsel iyileştirme (urban improvement) ve kentsel yenileme (urban renewal) stratejilerine ağırlık verilmiştir. Bu yaklaşımlar temelde kentsel dönüşümün hem fiziksel mekan hem de toplumsal boyutlarının bir arada ele alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. Kentsel iyileştirme yaklaşımı kentin plan dışı gelişmesine

engel olmayı ve gelişmenin toplumsal yarar yönüyle değerlendirilmesini amaçlamaktadır. 1980’lerde Avrupa kentlerinde, kent dokularının iyileştirmeye olanak vermeyecek kadar bozulduğu kabulü ile kentin dönüşümünde yeniden yapılandırma (urban redevelopment) yaklaşımı benimsenmiştir. Paddison’un (1993) ifadesi ile geniş kentsel alanlarda işlev çeşitliliği öneren ve kamu yararından çok yatırımcısının karını ön plana çıkaran bu yaklaşımda çöküntü alanları tamamen imaj değiştirmiş ve ticari alanlar olarak yeniden ele alınmıştır (Akkar,2006).

Kentsel dönüşüm olgusunun tarihsel gelişimine bakıldığında 1980’li yılların önemli bir kırılma noktası olduğu görülmektedir. Bu dönemden önce kentsel dönüşüm genel olarak sadece fiziksel mekanın dönüşümü olarak değerlendirilirken, bu dönemden sonra dönüşüm kavramının içeriği genişlemiş; sürdürülebilirlik, sosyal olgular, aidiyet, yerellik ve ekolojik özellikleri ile bütünleşik olarak ele alan kentsel dönüşüm yaklaşımları benimsenmiştir (Erbaş, 2017: 98-99). 1980’lere kadar kentsel dönüşüm genellikle ‘yenileme’ olarak ele alınmış, yıkıp yeniden yapma pratiği etkin olmuştur. Bu tarihten sonra ise kentsel dönüşüm olgusuna yaklaşım değişmiş ve yeni boyutlar kazanmıştır. Böylece mevcut dokunun korunarak fiziksel özelliklerinin sağlıklılaştırılmasına yönelik yaklaşımlar ön plana çıkmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007).

1990 sonrasında günümüze kadar olan dönemde ise kentin dönüşümünde gözlenen en yaygın müdahale biçimleri kentsel canlandırma (urban regeneration) ve kentsel koruma (urban conservation) olmuştur. Bu süreçte mekanın fiziki, ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutları birlikte ele alınmış, kamu yararı en üst seviyeye çıkarılmıştır (Akkar, 2006). Kentsel dokunun çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi, kültürel varlıkların topluma faydalı, ekonomik ve işlevsel koşullarla sağlıklılaştırılması amaçlanmıştır (Şekil 1.1).

Şekil 1.1. Tarihsel süreçte Avrupa kentlerinde dönüşüm olgusunun değişimi (Akkar, 2006)

Kentsel dönüşüm ve Türkiye

Türkiye’de ise kentsel dönüşüm olgusu, batı ile benzerlikler içermekle birlikte barındırdığı ekonomik, siyasal, kültürel ve coğrafi farklılıklar nedeni ile ayrışmalar da içermektedir. Tarihsel süreçte Türkiye’deki kentsel dönüşüm uygulamaları plan ve programların, politik müdahale biçimlerinin doğrudan sonucundan çok, piyasa koşullarına, toplumun anlık çözümlerine, merkezi ve yerel yönetimin karşılıklı etkileşimine dayanmaktadır. Türkiye’de kentsel dönüşüm genellikle kentsel yenileme olarak ele alınmakla birlikte zaman içerisinde mevcut dokunun korunarak fiziksel mekanın sağlıklılaştırılması yaklaşımı da geliştirilmiştir. Fakat her şeye rağmen zaman içerisindeki bu uygulamalar ile Cumhuriyet dönemi sonrasında Türk kentleri, Avrupa kentlerine oranla daha hızlı bir dönüşüm geçirmiştir (Ataöv ve Osmay, 2007).

Türkiye’de, Cumhuriyet’in ilanından 1950'lere kadar kentin gelişmesini hedefleyen yaklaşımlar sonrasında kentlerin yeniden üretiminde temizleme ve yıkıp yeniden yapmaya yönelik süreç olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında üretilen kentsel mekanlar 1950’ler ve sonrasındaki planlama süreçleri ile yoğun ve niteliksiz bir fiziksel stoğa dönüşmüştür (Günay, 1994).

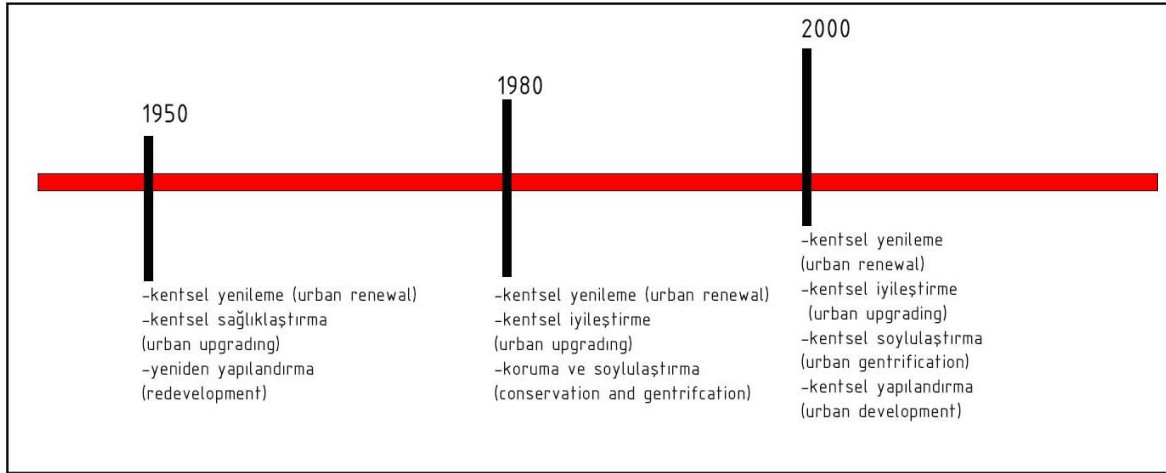
Ataöv ve Osmay (2007) Türkiye’deki kentlerin dönüşüm süreçlerini 1950’lerden bu yana tarihsel olarak 3 dönemde sınıflandırmıştır:

1950-1980 arası dönem: Ekonomik büyüme ve sanayileşme politikalarının bir sonucu olarak bu dönemde hızlı bir kentleşme süreci yaşanmış, sanayi kentleri oluşmuş ve kırsal

bölgelerden kent merkezlerine yoğun bir göç yaşanmış, kent merkezinde taşıt trafiğine uygun yeni yollar açılmış ve eski kent dokusu yıkılarak yeni konut alanları oluşturulmuştur. Kent merkezinin yoğun göç alması ile gelişen gecekondu yerleşimleri ıslah alanı olarak düzenlenmiştir. Bu alanlar öncelikle sağlıklaştırılmış sonrasında ise burada yaşayan kentli için yeni yaşam alanları oluşturulmuştur. Gecekonduya yaşayan kentlinin kendi sınırlı olanakları ile çok katlı binalar üretmesi ve taşınması kentsel yapılandırma yaklaşımına bir örnektir. Kentler bu dönemde genellikle yenileme, sağlıklaştırma ve yeniden yapılandırma uygulamaları ile dönüşmüştür.

1980-2000 arası dönem: Bu dönemde ekonomik gelişmelere paralel olarak organize sanayi kuruluşlarına ihtiyaç duyulmuş, kentlerde yeni sanayi alanları gelişmiştir. Böylece organize sanayi alanları çevresinde kurulan bir kısmı ruhsatsız konutlardan oluşan yeni yaşam alanları ile kent merkezi çevresindeki küçük üretim yapan çalışma birimleri etrafındaki oluşan çöküntü alanlarında yeni konut dokuları gözlenmeye başlamıştır. Bu alanlar kent içerisinde yeni merkezler oluşturmuş ve bireysel veya bir otoritenin kararları doğrultusunda kentlerdeki dönüşüm uygulamaları hızlanmıştır. Sanayi alanları etrafında oluşan gecekondu bölgeleri için sağlıklaştırma ve imar-ıslah uygulamaları etkin olurken, kent merkezi çeperlerinde oluşan çöküntü alanlarının dönüşümünde koruma ve soylulaştırma yaklaşımları önemli rol oynamıştır.

2000 sonrası dönem: Bu dönemde kentsel dönüşüm uygulamalarının sınırları yasalarla belirlenmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak stratejik planlama, katılımcı koruma politikaları, çok aktörlü karar alma, sürdürülebilirlik, eşitlik yaklaşımları güçlenmiş, kentsel dönüşüm uygulamaları çok boyutlu bir hal almıştır. 2000’li yıllarda kent çeperlerinde ana arterler boyunca gelişen gecekondu mahalleri veya sağlıksız ruhsatsız yapılaşmalar belediyelerce yıkılarak yenileme yapıldığı uygulamalar; kent içinde apartmanlarda 1960-70’li yıllarda üretilen apartmanların mal sahiplerince iyileştirildiği uygulamalar; kırsal alanların yapılandırılarak yeni yerleşim alanlarının kurulduğu uygulamalar ile kent merkezindeki tarihi veya eskimeye yüz tutmuş konutların veya yapıların restore edilerek soylulaştırıldığı uygulamalar önem kazanmıştır (Ataöv ve Osmay,2007) (Şekil 1.2).

Şekil 1.2. Cumhuriyet dönemi sonrası Türk kentlerinde dönüşüm olgusunun değişimi (Ataöv ve Osmay, 2007)

Tekeli (2011) Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamalarını genel olarak 4 grupta sınıflandırmıştır:

Kentsel yenileme: Toplumda direnç mekanizmaları bulunmaması ile radikal biçimde var olanın yıkılıp yeniden yapılmasıdır. Yenileme değişik durumlarda ortaya çıkabilmektedir. Bir çöküntü alanında rantların düşmesi ya da mekandaki yaşam kalitesinin çok düşmesi buna sebep olabilmektedir.

Sağlıklaştırma: Eskimiş, performansı düşmüş, alt yapıları yetersiz bir çevrenin performansı sınırlı yatırımlarla yeterli hale getirilmeye çalışılması durumudur.

İmar-ıslah: Yetersiz bir çevrenin imar bakımından meşru değilse o alanın meşru hale getirilmesi ve yaşam performansının yükseltilmesidir.

Yeniden canlandırma: Fiziksel yapının sağlıklılaştırılması ve yasal meşruiyetinin gerçekleştirilmesi ile yetinilmeyen, ayrıca o alandaki ekonomik yaşamın ve ekonomik faaliyetlerin canlandırılması için gerçekleşen dönüşümdür (Tekeli, 2011: 276).

Günümüzde kentleşme anlamında dönüşüm bilinçli bir kentleşme stratejisi, radikal bir planlama anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir çok kentte fiziksel ve sosyal sorunları çözmek, yeni rant, üretim ve tüketim alanları elde etmek üzere kent planları hazırlanmaktadır. Bu planlar dahilinde kent dokularının bir kısmı yok edilerek bir kısmı ise

korunarak dönüştürülmektedir. Çoğunlukla radikal bir kimlik değişimi ile devam eden bu süreçler nadiren “kent belleği”nin izlerini sürmeye çalışmaktadır.

Kentsel dönüşüm kavramı, kentin değişmesinde rol oynayan pek çok farklı yaklaşım ve uygulamayı içerisinde barındıran genel bir kavramdır. Kentsel dönüşüm üst başlığında ele alınan bu yaklaşımlar Erbaş (2017) tarafından genel olarak şu şekilde özetlenmektedir:

Kentsel yenileme: Kentsel yenileme yaklaşımı kentsel fonksiyonların ve sosyal ekonomik yapılanmanın gelişimi ve değişimine bağlı olarak eskime ve köhneme sürecine girmiş, iyileştirilme olanağı bulunmayan yapı veya yapı alanlarının tümünün veya bir kısmının ortadan kaldırılarak yeniden imar edilmesidir.

Kentsel geliştirme (yeniden yapılandırma): Ekonomik ve yapısal özellikleri, iyileştirilmesine olanak vermeyecek şekilde kötüleşmiş olan kent dokularının yeni bir tasarlama düzeni içerisinde geliştirilmesidir.

Kentsel iyileştirme (düzenleme): Bir kentin tümünün veya bir bölümünün plan dışı gelişmesine engel olmayı, gelişmeyi toplumsal yarar yönüyle değerlendirmeyi ve işlevlerle arazi kullanımı arasında bir ilişki kurmayı öngören kamusal bir eylem türüdür.

Kentsel canlandırma: çöküntü sürecindeki kent bölgelerinde köhnemeye neden olan sosyal, ekonomik, fiziksel etkilerin giderilerek, alanın kentsel sisteme yeniden entegrasyonunun sağlanması ile tekrar güçlendirilmesi ve canlandırılmasıdır.

Kentsel koruma: Kentsel dokunun çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi, kültürel varlıkların topluma faydalı, ekonomik ve işlevsel koşullarla sağlıklılaştırılmasıdır. Koruma kavramında özgün niteliği ile koruma ve sınırlı değişimlerle koruma olmak üzere iki farklı yaklaşım bulunmaktadır.

Kentsel sağlıklılaştırma: Zamanla yıpranmış, çeşitli eklemeler ve değişikliklerle yoğunlukları artmış ancak özgün niteliğini henüz kaybetmemiş yapı ve bina gruplarının yeniden bir düzenleme ile sağlıklı hale getirilmesidir. Eski kent dokusunun ve çöküntü alanlarının kısmi yenileme ile kullanıma açılması sağlıklılaştırma yaklaşımının bir örneğidir (Erbaş, 2017: 103-104).

Yukarıda ifade edilen kentsel dönüşüm yaklaşımlarına ek olarak eski dokuda yeni bina yapımı, kentsel bezeme, yeniden kentleştirme, yeniden yerleştirme, kentsel yenileşme, kentsel temizleme, işlevini yitirmiş alanların geliştirilmesi ve tazeleme-renovasyon gibi stratejiler de bulunmaktadır (Akkar, 2006; Erbaş, 2017:103-104).

Kent planları bugün var olan eğilimlerin ışığında geleceği düzenlemekten çok, sürekli ya da değişken kentsel olguların oluşturduğu kent gerçeğinin temel süreçlerini ve bunların kısmen de olsa bazı biçimleri nasıl oluşturduğunu anlamlandırmalıdır. Bu bağlamda kent planlamaları üzerinden kentsel mekanın dönüşümü ve kent belleği arasındaki ilişkinin tartışılması; kent kimliğinin dolayısı ile kenti var eden soyut ve somut değerlerin alımlanmasına imkan sunacaktır. Bu tez kapsamında tarihsel süreçteki çeşitli planlamalarla birlikte Kayseri kentinin dönüşümü, kent belleği ilişkisi beraberinde ortaya konulacaktır.

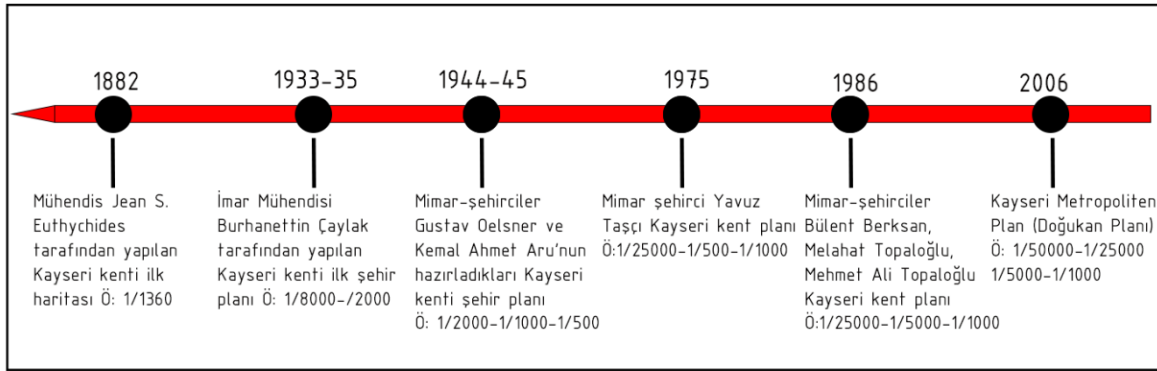
Kayseri kenti, İç Kale ve surları odak noktasına alarak gelişmiş ve yayılmıştır. Kent kale çevresinde tek merkezli gelişimini sürdürürken doğu-batı ile kuzey-güney aksında merkezden yayılarak büyümüştür. 2. Bölümde detaylı olarak irdelenecek kent planlarından ilki 1892 yılında Jean S. Euthychides tarafından, sonrasında ise 1931 yılında Gabriel tarafından hazırlanmıştır. Ancak bu planlar kentin dönüşümlerini belirleyecek nitelikte olmayıp, o dönemde kentin organik kentsel dokusunu açıklar niteliktedir. Kayseri Kalesi ve yakın çevresinde oluşan organik kentsel doku Cumhuriyet dönemine kadar varlığını sürdürmüş ve Cumhuriyetin ilanından sonra da yaklaşık 1930'lara kadar önemli bir değişiklik göstermemiştir. Kayseri özelinde tarihsel süreçte ulaşılabilen yazılı-basılı beş ayrı plandan söz edilebilir: (1)1933 Çaylak Planı, (2)1945 Olsner- Aru Planı, (3)1975 Taşçı Planı, (4)1986 Topaloğlu- Berksan Planı ve (5) 2006 Doğukan Planı (Şekil 2.1). 1933 yılında hazırlanan Çaylak Planı ile kentte dönüşümler dönemi başlamıştır. Bu tez Kayseri'nin Cumhuriyet dönemi öncesi ve Cumhuriyet dönemi sonrasını kapsayan zaman diliminde üretilen yapılar, uygulamalar ve yerleşim alanlarını kentsel bellek sürekliliği içerisine ele almaktadır. Kentsel mekanın dökümü ile dönüşüm süreçlerinin kent belleği ve kent kimliğine etkileri irdelenerek nedenleri ve sonuçları tartışılmıştır.

Tezin 2. bölümünde Kayseri'de dönüşümü tetikleyen bu beş ayrı kentsel planlama dönemi tarihsel sıra ile detaylı açıklanmıştır. 3. bölümde bu planlama dönemleri baz alınarak, tarihsel süreklilik içerisinde Kayseri kent merkezinde kentsel hafızayı biçimlendiren dönüşüm örnekleri detaylı bir şekilde bu teze konu edilmiş, dönüşümün kent belleğine olan

etkisi vurgulanmıştır. Genel olarak bu tez kapsamında kent planları bağlamında sınırların, aksların, meydanların, bölgelerin ve yapıların dönüşüm süreçlerini içeren tarihsel süreklilikte bir Kayseri kent okuması söz konusudur. Sonuç bölümünde ise ortaya konulan veriler dahilinde kentin dönüşüm/değişim süreçlerinin Kayseri kentinin belleğine etkisi tartışılmıştır.

2. KAYSERİ'DE PLANLAMA DÖNEMLERİ

Kayseri'nin mevcut imar durumunu gösteren ilk harita 1882 yılında Jean S. Euthychides tarafından hazırlanmıştır. Kentin planlı dönemi ise Demir ve Çabuk'un ifadesine göre 1933 Çaylak Planı ile başlamaktadır (Şekil 2.1). Kayseri kentinin yazılı-basılı beş adet kent planı bulunmaktadır: 1933 Çaylak Planı, 1945 Oelsner-Aru Planı, 1975 Taşçı Planı, 1986 Berksan Planı ve 2006 Doğukan Planı (Demir ve Çabuk, 2013: 204). Aşağıda bu plan dönemleri detaylı olarak incelenecektir.

Şekil 2.1. Kayseri'nin kent planlama süreci (Demir ve Çabuk, 2013: 204'den düzenlenmiştir)

2.1. Çaylak Planı (1933)

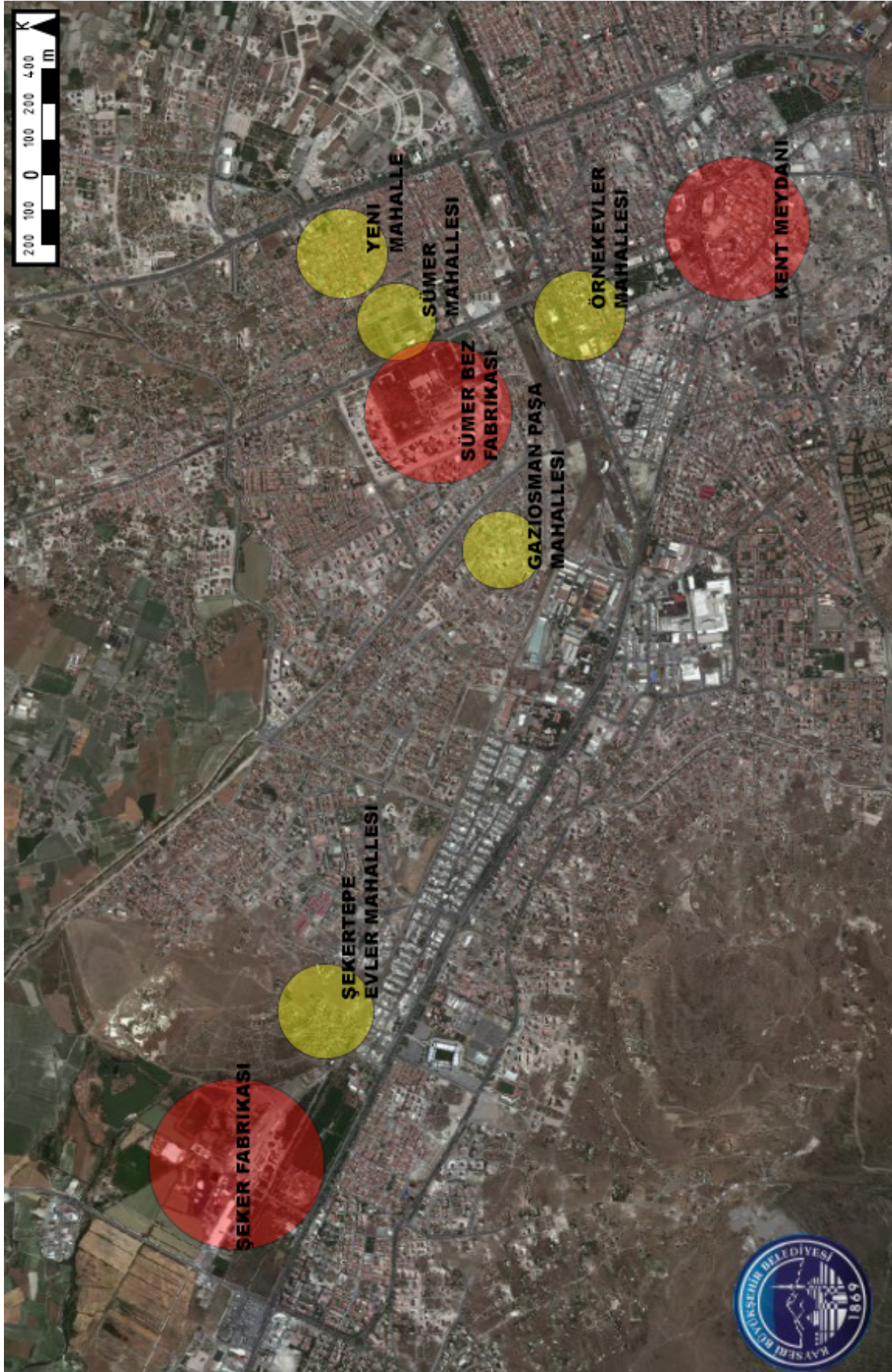
Kayseri kenti için düzenlenen ilk plan olan Çaylak planı, gelişme konut alanlarının konumunu, ana yolların genişletilmesini, İstasyon Caddesi, Atatürk Caddesi gibi kenti biçimlendiren yeni bulvarların açılmasını, kent merkezini tanımlayan surların çevresinde yeşil kuşak ve ring yolu oluşturulmasını, ticaret alanının çarşı bölgesinde genişlemesini ve günümüz Kayseri kent meydanının biçimlenmesini miras bırakmıştır (Çabuk, 2012).

Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile başlayan modernleşme sürecinde planlama ilkeleri doğrultusunda kentte yeni yapı tipleri ve biçimlenmeler olmuştur. Cumhuriyet Meydanı'nın düzenlenmesi için ilk kez çalışmalar yapılmış ve meydanı tanımlayan Tan sineması, Hükümet Konağı, PTT ve Tekel Binaları gibi kamu yapıları inşa edilmiştir. Bu dönemde kenttin gelişimini belirleyen bir diğer önemli alan ise Sümer Bez Fabrikası'dır. Fabrikanın inşası ile kent kuzey yönünde gelişmiş; yeni akslar ile konut alanları oluşmuştur. Dönemin

ruhuna uygun olarak inşa edilen kamu ve sanayi yapıları modernleşme sürecinde kent yaşamının şekillenmesine katkı sunmuşlardır (Tekinsoy, 2011: 40-44).

2.2. Olsner-Aru Planı (1945)

Planda kentin artan nüfusu karşısında yerleşim talebini karşılamak için yeni yerleşim alanlarının imara açılması öngörülmüştür. Bu dönemde, kent merkezinde yer alan günümüzde sur içi olarak ifade edilen Cumhuriyet Mahallesi istimlak edilerek günümüzdeki şekline bu plan kararları ile dönüşmüştür. Bölgeye ızgara plan düzleminde, alt katlarda banka, iş hanı, büro gibi ticari fonksiyonlar; üst katlarda ise konut işlevi yüklenmiştir. Öncesinde konut alanı olarak kullanılan bu bölgede yaşayan kentli için Sahabiye Mahallesi, Esenyurt Mahallesi gibi yeni yerleşim alanları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde özellikle kent merkezinde pek çok yıkım gerçekleşmiş, eski kent dokusu tahrip edilmiş ve yeni yollar açılmıştır. Günümüz Kayseri kent merkezi bu plan ile şekillenmiştir. Bu dönem aynı zamanda kentte sanayi yatırımlarının arttığı ve yeni fabrikaların kurulduğu bir zaman aralığıdır (Tekinsoy, 2011: 47-55). Sümer Bez Fabrikası ve Şeker Fabrikası yerleşkeleri kurulmuş, bu yerleşkeler etrafında Örnekevler Mahallesi, Sümer Mahallesi, Yeni Mahalle, Barbaros Mahallesi, Şekertepe Evler gibi yeni konut alanları oluşmuştur (Harita 2.1).

Harita 2.1. Sümer Bez Fabrikası ve Şeker Fabrikası'nın etrafında şekillenen konut alanlarının yönelimi (KBB Coğrafi Bilgi Sistemleri arşivinden düzenlenmiştir)

2.3. Taşçı Planı (1975)

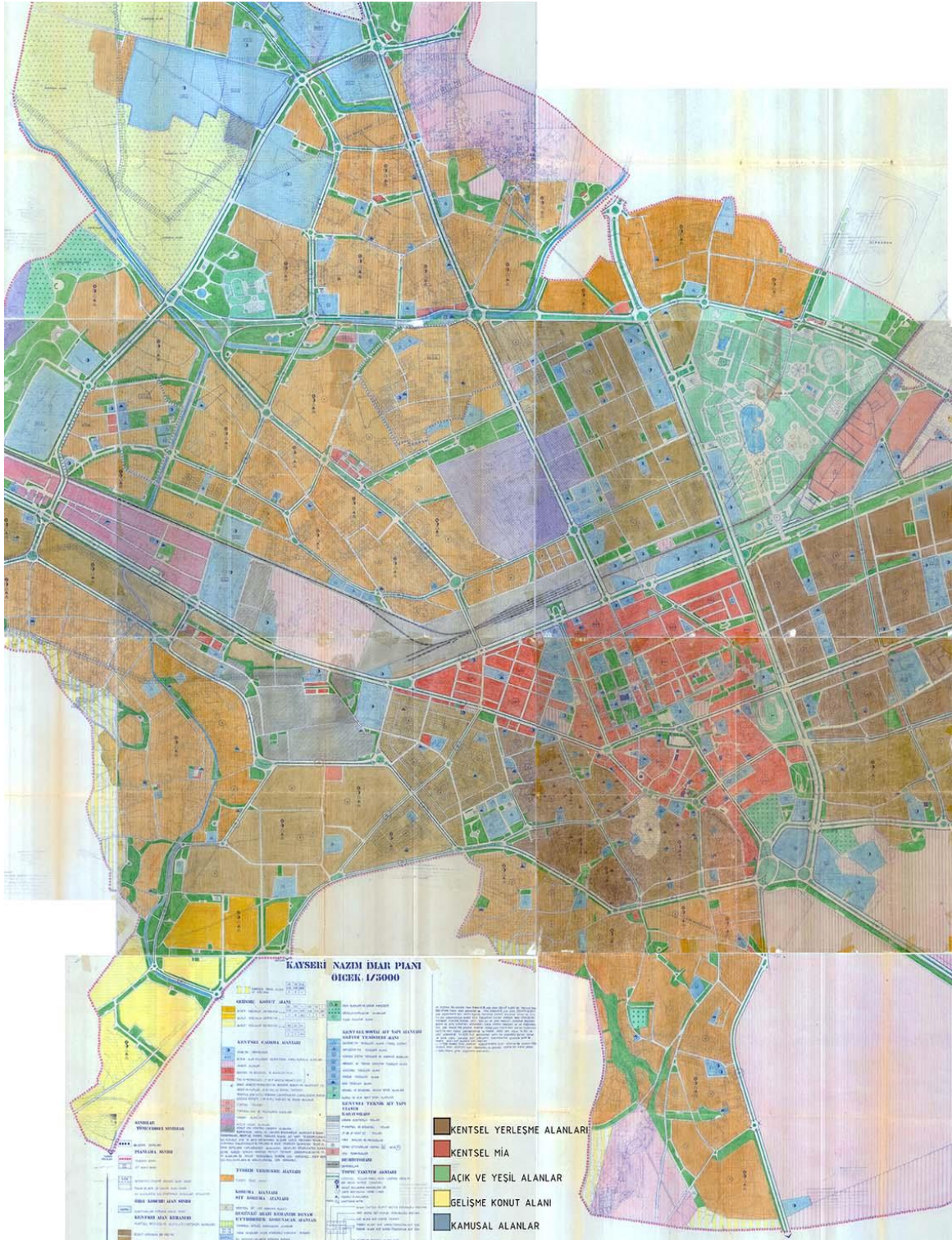
1970'lerde ana ulaşım aksları doğu-batı boyunca lineer gelişmesini sürdürürken merkez fonksiyonları bulunduğu yerde büyümeye devam etmiş ve etrafındaki geleneksel doku üzerindeki yıkıcı etkisi artmıştır. 1975 Taşçı Planı ile yüksek bloklu geniş caddeli kent görünümü oluşmaya başlamıştır. Geleneksel çarşı bölgesinde çekirdek merkez korunmuş, bu merkeze ek olarak yan merkez ya da doyurucu merkez yaratılması planlanmıştır. Kent merkezini tanımlayan Kayseri İç Kalesi ile merkezin güneyinde bulunan Tavukçu Mahallesi'ni de kapsayan alan sit alanı ilan edilmiştir (Demir ve Çabuk, 2013: 221-225).

2.4. Topaloğlu-Berksan Planı (1986)

Plan, 1986-2005 yılları arasında uygulanmıştır. Bu dönemde 1975 Taşçı Planı'nın genel ilkeleri korunmuş, kent lineer formda gelişmesini sürdürmüştür. Sur içi bölgesinin ve mevcut kent merkezinin odakta olduğu bir merkezden kent kuzey-güney ve doğu-batı yönünde gelişmiştir.

Topaloğlu-Berksan planında, çeperinde Devlet Hastanesi'nin yer aldığı, bugün eski sanayinin bulunduğu, Osman Kavuncu Bulvarı, Atatürk Bulvarı ve Kocasinan Bulvarı arasında kalan üçgen bölge için MİA önerisi getirilmiştir. Bu alanda küçük sanayiden dönüşecek yerlerde karma kullanımların olması planlanmıştır (Harita 2.2). Kentin ulaşım şeması ızgara düzende ele alınarak kuzeyde olduğu gibi güneyde de bir çevre yol kararlaştırılmıştır. Konut alanlarının planlanmasında ise komşuluk birimi yaklaşımı esas alınmıştır. Birimler araç yollarıyla sınırlandırılmıştır. 1989 yılı ve sonrasında yapılan ilave planlarla kentin doğusunda yeni konut alanları oluşmuş, kamusal kullanım alanları azalarak yerini konut alanlarına bırakmıştır (Demir ve Çabuk, 2013: 226-228).

1980 sonrası dönemde kent geniş alanlara yayılmış, kuzey ve güney çeperlerde gecekondulu bölgeleri, doğu batı çeperlerinde ise planlı toplu konut alanları oluşmuştur. Tek merkezden genişleyen kentte, merkezde yer alan eski kent dokusunun tahribatı artmıştır (Harita 2.2). 1990'lar ile kentte ilk defa kamusal mekanlara yönelik yenileme çalışmaları başlamıştır (Kocatürk, 2003: 47-51).

Harita 2.2. 1986 Berksan Planı (KBB arşivi)

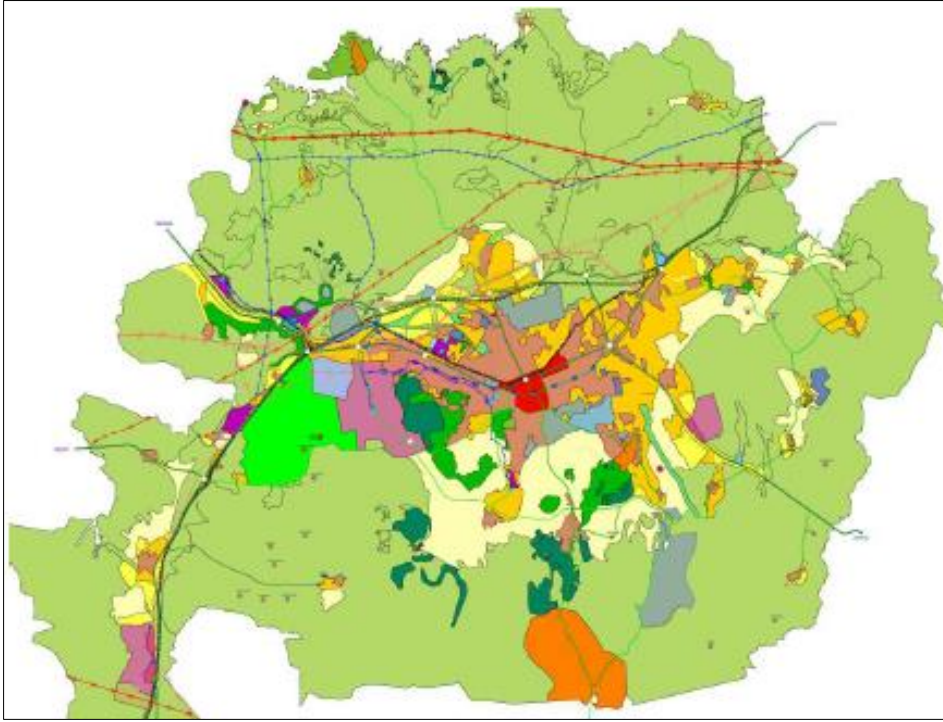
1990 yılında, Bugün Tavukçu Mahallesi'nin olduğu bölgede koruma amaçlı imar planı hazırlanmış, Tavukçu Mahallesi'nde yer alan tescilli yapılar için koruma planı oluşturulmuştur. Bölüm 3 de bu koruma amaçlı imar planı detaylı olarak ele alınacaktır.

Bu dönemde gerçekleştirilen projelerle kaybolmuş kimliği canlandırmak, kenti turistik hale getirmek ve kente modern bir görünüm kazandırmak dönemin en önemli amaçlarıdır. Bu bağlamda, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yapıları ile çevrili, kentin ekonomik ilişkilerinin ve trafiğinin yoğunlaştığı bölgede bir odak haline gelen kent meydanı projesi gerçekleştirilmiştir (Harita 2.2).

2.5. Doğukan Planı (2006)

Hazırlanan planın amacı, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak üzere planlama sınırları içinde kentsel ve kırsal gelişmeler ile hizmetler, sanayi, tarım-hayvancılık ve buna bağlı olarak turizm ulaşım vb gibi sektörel gelişmeleri de değerlendirmek, koruma-kullanma dengesini kurmak, stratejik kararlar ve arazi kullanım kararlarını belirlemek ve planlama sınırları içinde alt ölçekli planlara esas olmak şeklinde tanımlanmıştır. Planlamanın temel amacı sürdürülebilirliğin sağlanması ve tarihi çevrenin korunması ve yeniden kullanıma açılmasıdır (KBB arşivi).

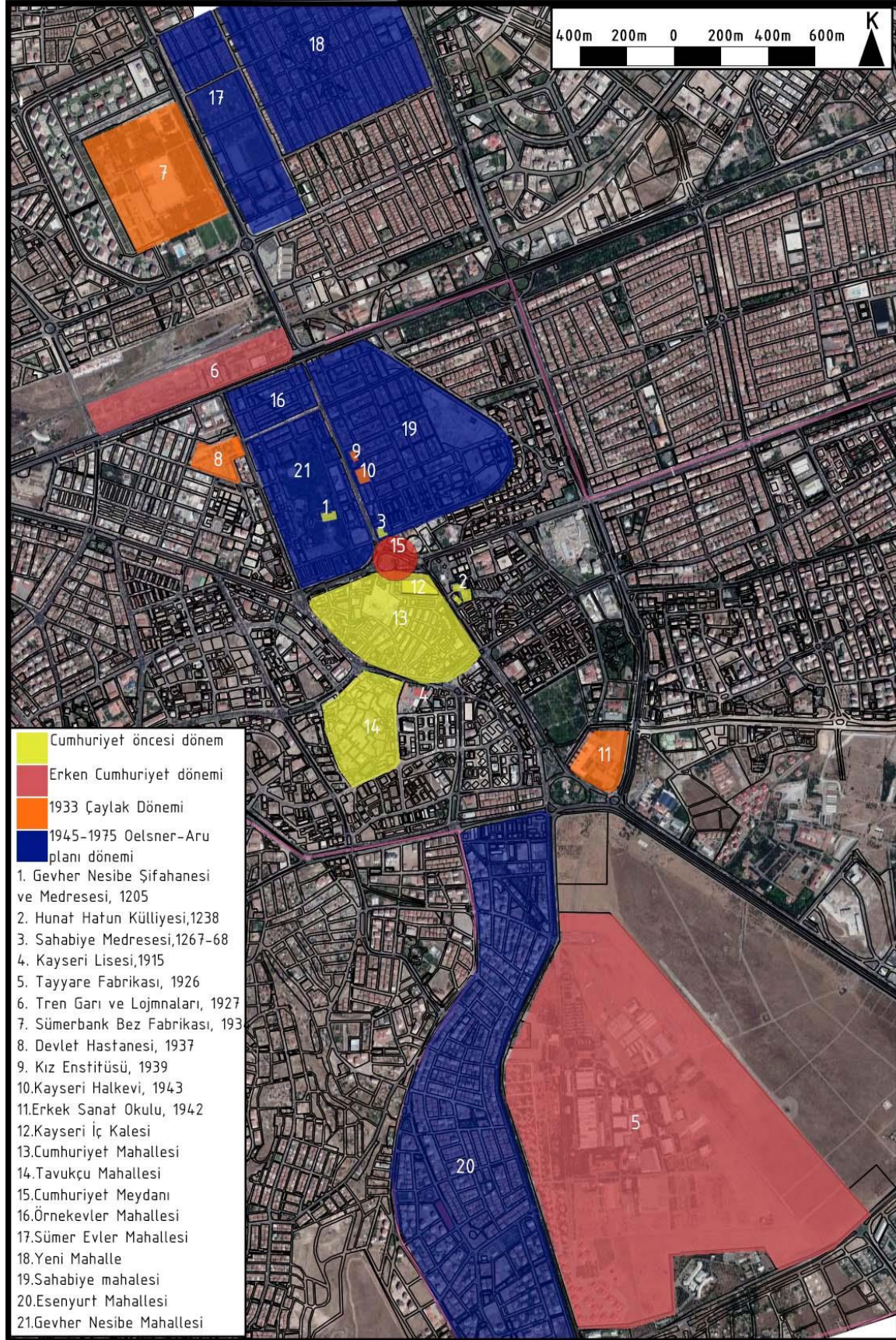
2006 yılı planında; mevcut ve öneri kentsel alan kullanımlarında sürdürülebilirliğin sağlanması, mekânsal özelliği ve konumu gereği bazı alanların özel proje alanı olarak belirlenmesi, merkezi iş alanları ile bu alanların kademelendirilmesi, kentsel çalışma alanlarında alternatif farklılığın sağlanması, bölgelerde farklı kentsel aktiviteler ile mekânın her zaman rasyonel kullanımının sağlanması hedeflenmiştir. Konut alanlarındaki yoğunluk kararı çevre düzeni planına uygun olarak belirlenmiş, tek merkezli gelişim kararı sürdürülmüştür. Konut alanlarının kentin doğu ve batı bölgelerindeki gelişme eğilimi kabul edilmiş, devamlılığı sağlanmıştır. Tarihsel kimliğin korunması ve turizm sektörünün geliştirilmesi kentin geleceğe yönelik vizyonu olarak belirlenmiştir (Harita 2.3). Sanayi açısından belli bir doygunluğa erişmiş Kayseri kenti, artık ağır sanayi kenti olmak yerine, tarihî ve turistik kent kimliğini tekrar ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır. Özellikle özel proje alanı olarak belirlenme kararı ile birlikte, kent merkezinde bu yönde saptamalar gerçekleştirilmiş, kentsel proje yaklaşımının bir bakıma önü açılmıştır (KBB arşivi).

Harita 2.3. 2006 yılı Çevre Düzeni Planı (KBB arşivi)

2.6. 2007 Sonrası Dönem

Erciyes'in eteğinde kurulmuş bir Roma kenti olan Kayseri, kale ve sur kalıntılarından bakıldığında; yenedünya düzeninin tanımlandığı ve sürekli yeni talepleri karşılayabilmesi için sürekli kendi bağlamından koparılan bir kent durumundadır. Kent, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına kadar organik olarak gelişmiş, cumhuriyetin ilanından sonra hazırlanan planlar doğrultusunda mekansal anlamda köklü değişimler yaşamış ancak kent surlarının çevrelediği tarihi kent merkezinin odakta olduğu bir noktadan tek merkezli gelişimini sürdürmüştür. Kentin dönüşüp değişmesindeki en önemli etmen şüphesiz ki belli aralıklarla hazırlanan ve dönemin ihtiyaçları ve planlama yaklaşımlarını göz önünde tutarak müdahale eden kent planlarıdır (Harita 2.4). Bu planlar ile kent içerisinde dönemin ruhuna uygun olarak yapı üretimi hızlanırken yıkım/değişim/dönüşüm süreçlerini de beraberinde getirmiştir. Kentin sınırları genişleyip yeni yerleşim alanları oluşurken mevcut kent dokusunda da dönüşümler yaşanmıştır. Fakat kentin merkezi Cumhuriyet öncesi dönemden günümüze kadar bir nirengi noktası olarak varlığını korumuştur. Bu durum kent merkezi çeperlerinde kentsel yenileme ile dönüşüm süreçleri yaratmış, kentin sınırları ise kentsel geliştirme yaklaşımları ile dönüşmüştür.

Harita 2.5. Çalışma alanı içerisinde incelenen plan dönemleri ve tarihi yapılar (KBB Coğrafi Bilgi Sistemleri Arşivi'nden düzenlenmiştir.)

3. KAYSERİ VE KENTSEL DÖNÜŞÜM

Tarihçilerin en eski şehirlerden biri olarak nitelediği Kayseri yaklaşık 6000 yıllık geçmişe sahiptir. Türk kenti olmadan önce Roma İmparatorluğu; Danişmentlilerin Kayseri’yi fethinden sonra ise Türkiye Selçukluları, İlhanlılar, Eratnalılar, Karamanlılar, Dulkadiroğulları ve Osmanlı gibi birçok devlete ev sahipliği yapmış çok katmanlı bir kültür kentidir. Bu çok katmanlı kentin izlerine iç kale ve surların odak noktası olduğu bir alanda rastlanmaktadır. Günümüzde halen kent içerisinde bir nirengi noktası olmaya devam eden bu bölgede Kayseri şehri gelişmiş ve yayılmıştır.

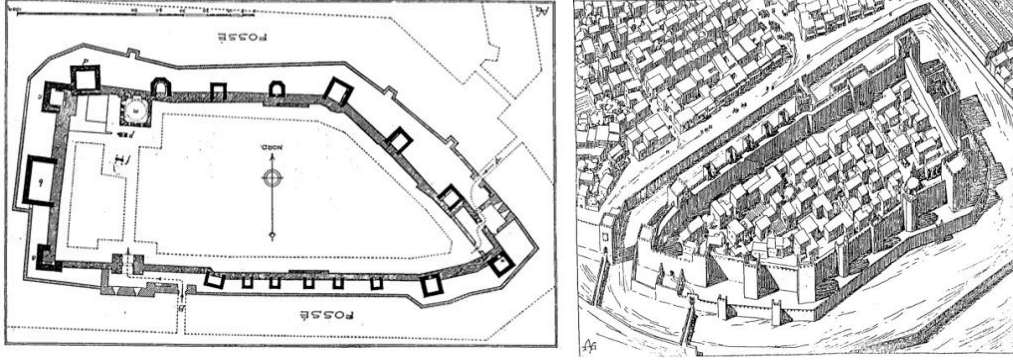
Tarihi Kayseri Kalesi, iki kısımdan oluşmaktadır: ilki dış şehir sur ve burçlarının meydana getirdiği geniş korunma çevresi, diğeri de iç kale dediğimiz bugün kent meydanında bir odak olan, belli başlı bir kale gibi duran kısımdır. Şehrin tarihi dış kalesinde bugün kısmi parçaları ayakta olmakla beraber, Cumhuriyet döneminde yapılan kentsel yenileme çalışmaları ile birçok kısımları yıkılmış, ancak birkaç sur duvarı kalabilmiştir.

Kayseri İç Kalesi Surları’nın yapım yılına dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte, iç kalenin doğu cephesinin ortasında bulunan büyük burç üzerinde yer alan kitabeye göre Alaaddin Keykubat zamanında 1124 yılında bugünkü biçimini almıştır.

İç kale, doğu-batı yönünde uzanan ve etrafı kare ve dikdörtgen planlı on sekiz burçla sağlamlaştırılmış, sur duvarlarıyla çevrili bir alandır. İç Kale’nin günümüzdeki iki kapısından biri doğu yönündeki “Fatih” ya da “Dizdar” Kapısı, diğeri ise, güney yönü tarafındaki “Altın Kapı”dır. Altın Kapı üzerinde yer alan aslan heykelleri, Selçuklu döneminden kalma figürlü mimari plastikler olarak dikkat çekmektedir. Kapıların üzerinde 13.yüzyıldan başlayarak 15 ve 16.yüzyıllara tarihlenen onarım kitabeleri bulunmaktadır. İç Kale’nin kuzey-batı köşesinde denilen tek kubbeli Fatih Camii bulunmaktadır.

İç kale, Selçuklulardan sonra Dulkadiroğulları, Karamanoğulları ve Osmanlılar zamanında tamirler görmüştür. Osmanlılar zamanında artık şehrin müdafaa ihtiyacı olmadığından iç kaleye de mahalleler kurulmuştur (Resim 3.1). 17. yy sonlarında kale kapılarında halkın rahat girişi çıkışı için genişletme ve onarım faaliyetleri yapılmıştır. Osmanlı devletinin son zamanlarında ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde iç kale boşaltılmış (Resim 3.2) ve

hapishane olarak kullanılmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren ise pazar yeri olarak işlevlendirilmiş, 1980'li yılların sonunda ise Sarraflar Çarşısı (Resim 3.3) olarak hizmet vermeye başlamıştır (Çayırdağ, 2001:11).

Resim 3.1. Gabriel'e göre Kayseri İç Kalesi ve çevresindeki mahalleler (Gabriel, 1954: 82-88)

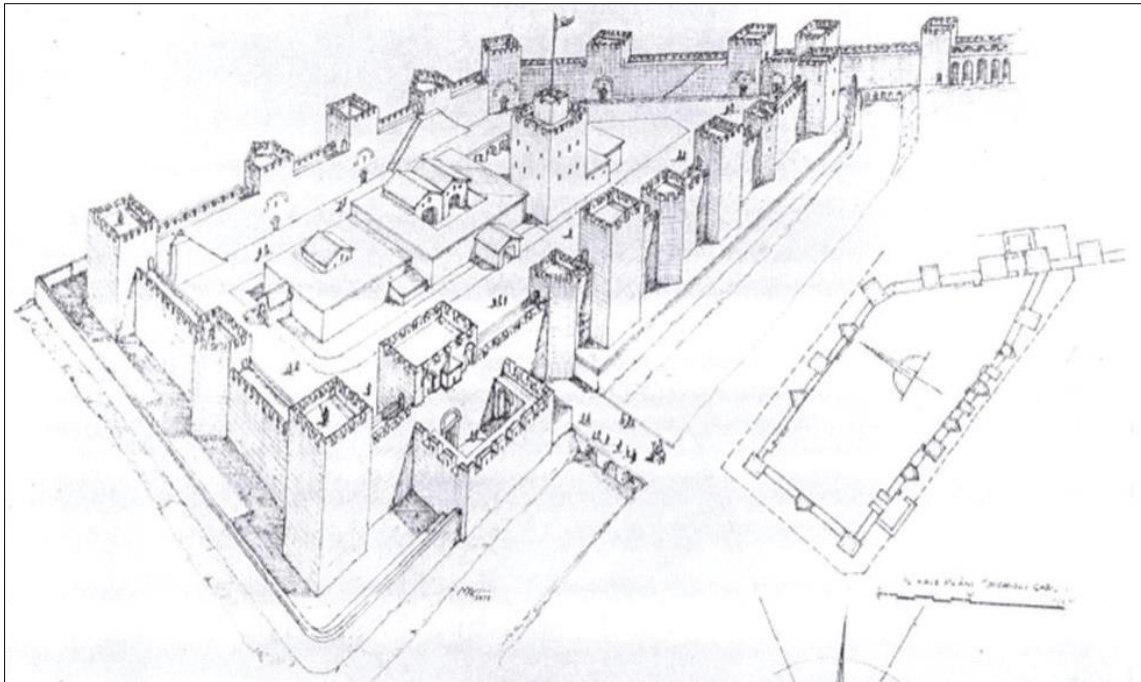
Resim 3.2. 1920-25 yılları arası Kayseri İç Kalesi (Karakaya, 2002: 16-17)

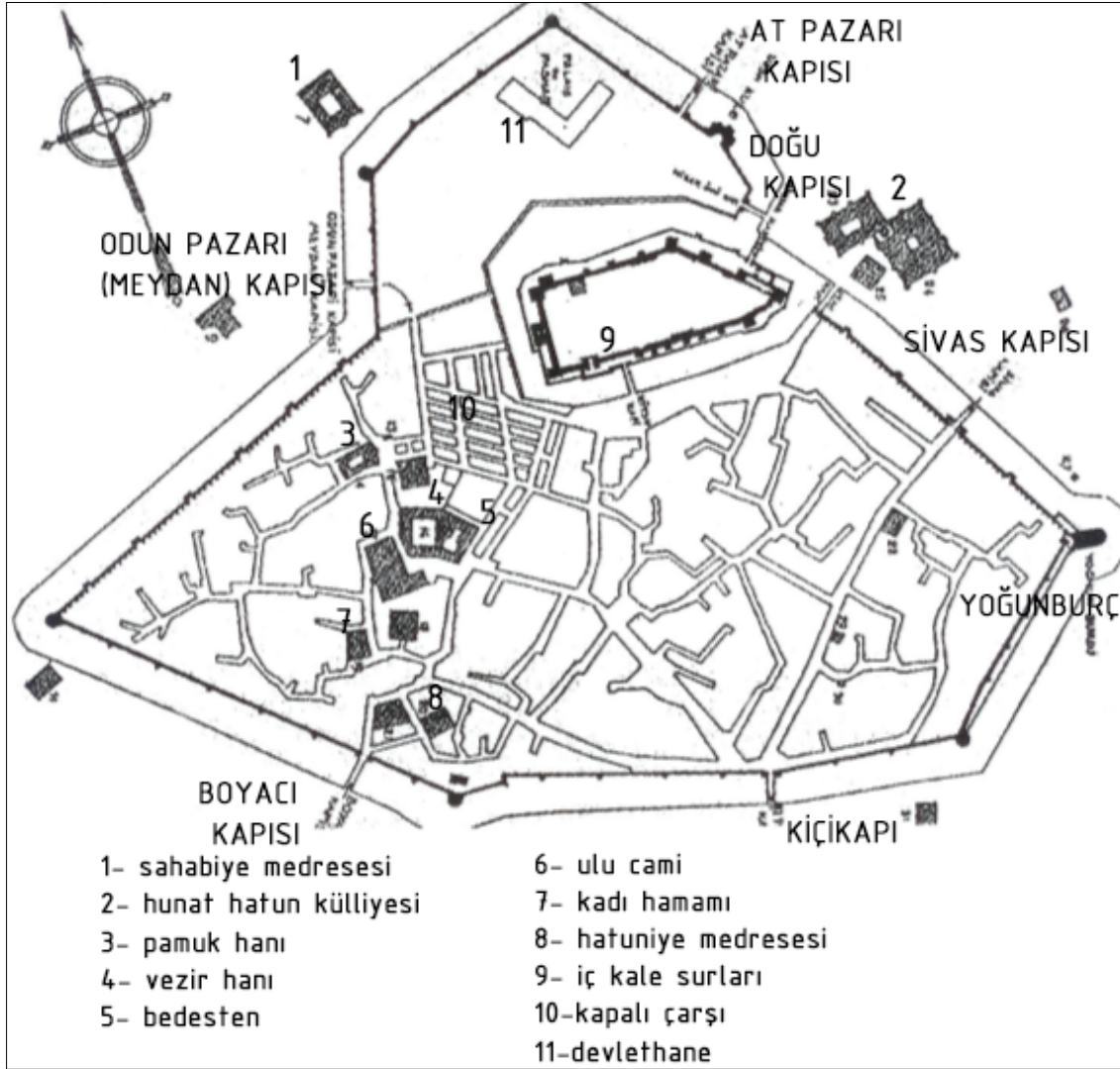
Resim 3.3. Kayseri İç Kalesi'nin Sarraflar Çarşısı olarak kullanımı (Özbek ve Arslan, 2008: 25-26)

Kayseri Kalesi ve surları hakkında araştırmaları bulunan Halid Edhem, Albert Gabriel, Mahmut Akok ve Tanju Cantay, Türk dönemi öncesi surların tarihi hakkında detaylı bilgi verememişlerdir. Ancak surların tamamının Bizans dönemine ait olabileceği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Tanju Cantay, ilk surların bugünkü görünen yerleşim planının dışına çıkarak, güneyde, Yoğunburcu geçerek güney yönünde devam ettiğini tespit etmiştir. Böylece Kayseri surlarının yapılış tarihi konusundaki muğlaklığa ek olarak yerleşim planı da tartışma konusu olmuştur (Çayırdağ, 2001: 4).

Kentin şekillendiği surlara ait bilgilere Gordianus III zamanında (MS 238-244) basılmış sikkelerde ilk kez rastlanmaktadır (Çayırdağ,2001:3). Bu tarihten sonra surlar hakkındaki ikinci bilgi 6. yüzyılının ilk yarısına dayanmaktadır. Gabriel, Kayseri'nin kuruluşunda yapılmış olan surların sınırının şehrin daha etkili korunması için Bizans İmparatoru Jüstiniyan döneminde daraltıldığını belirtmektedir (Resim 3.4). İslam kenti olduktan sonra uzun yıllar bu surlar değiştirilmemiş ve Danişmentlilerin Kayseri'yi başkent yapmasından sonra onarılmıştır (Gabriel, 1954: 12). Kayseri surlarının 20. yy. kadar uzanan şekli Anadolu Selçukluları döneminde biçimlendirilmiş, surlar daraltılmış ve güneydoğu kısmına Yoğunburç yapılmıştır (Resim 3.5). Bu dönemde inşa edilen Sivas, Konya surları şehrin tamamını kuşatırken Kayseri'deki surlar kentin bir kısmını sınırlamış, konut alanlarının yarıdan fazlası ve birçok anıtsal yapı surların dışında kalmıştır (Demir ve Çabuk, 2013: 58).

Resim 3.4. Bizans döneminde İç Kale (Tekinsoy, 2011: 21)

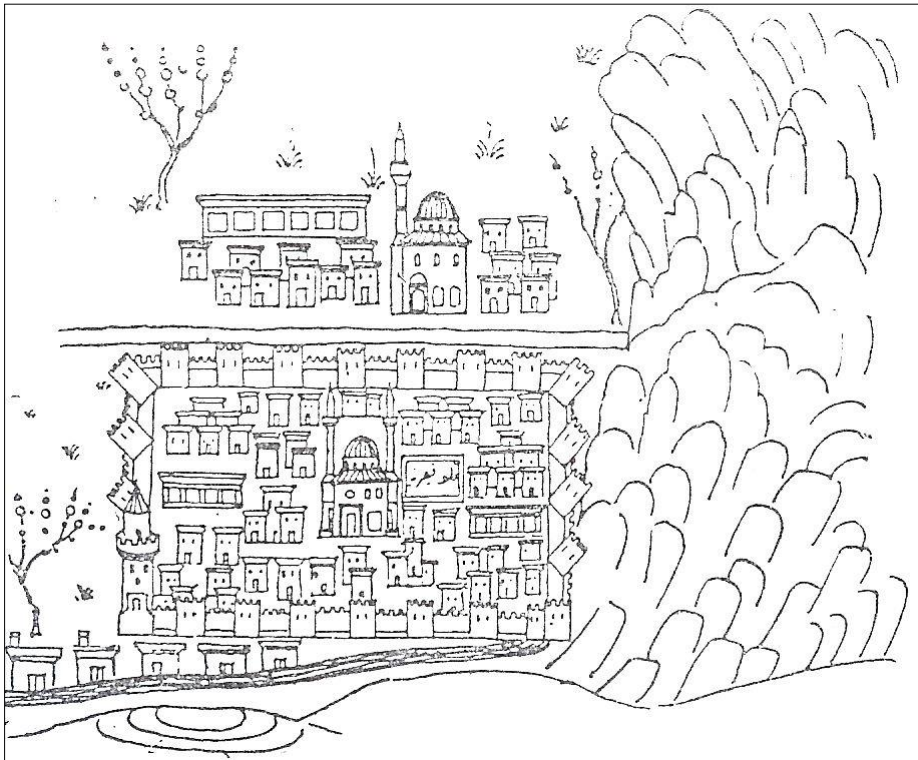

Resim 3.5. 1931 Gabriel planında Dış Kale surlarının mekansal dokusu (Gabriel,1954: 70)

3.1. Plansız Dönemde Kayseri Kentsel Dokusu

Selçuklular döneminde Kayseri, siyasi yönden önemli bir şehirdir. Öyle ki, Konya'dan sonra ikinci başkent sayılmaktadır. Şehir, sultanlar fetihlere burada hazırlandığından “Darü'l Feth”, Konya'dan sonra ikinci başkent olduğu için de “Darül Mülk” unvanlarını almıştır (Somuncu, 1998: 50). Selçuklular döneminde şehrin mekânsal yapısı, kale dışına taşarak genişlemiştir (Resim 3.6). Kuzeyde Hacıklılıç Külliyesi, güneyde Lale Camii, çevresinde; doğuda Hunat Külliyesi ve Batı'da Gülük Camii ve Külliyesi çevresinde çok geniş bir yerleşim dokusu oluşmuştur. Selçuklu dönemi yapıları Gevher Nesibe Hatun Medresesi ve Şifahanesi (1205) surların kuzeybatısında, Hunat Hatun Külliyesi (1238) surların doğusunda, Sahabiye Medresesi(1267) ise surların kuzeyinde yer almaktadır (Ek-1).

Kayseri'nin 15. yüzyılın ortalarına kadarki fiziki gelişimine ilişkin yazılı belge yok denecek kadar azdır. Daha sonraki dönemi konu alan yazılı belgeler ise daha çok siyasi tarihle ilgilidir. Eldeki en önemli kaynak, ayakta kalan Selçuklu mimari eserleridir. Şüphesiz bu eserlerin kendileri ve özellikle de kitabeleri uzmanlar için çok önemli belgelerdir. Fakat tamamına yakını cami, medrese türbe ve kale gibi resmi yapılardır. Sivil mimari, sivil toplumsal hayat, ticaret ve zanaatlarla ilgili bilgi eksikliği bulunmaktadır (Kızılkaya, 2005: 15-16).

Resim 3.6. Silahi al Matraki'ye göre Kayseri kenti (Gabriel, 1954:71)

Kayseri ilk olarak 15.yy'da Sultan Yıldırım Beyazıd zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Ancak 1402 yılında gerçekleşen Ankara savaşında Timur'un Yıldırım Beyazıd'ı ağır bir yenilgiye uğratması üzerine, Kayseri 1402-1468 yılları arasında Dulkadiroğulları ve Karamanoğulları arasında sürekli el değiştirmiştir. İstanbul'un fethi ile Bizans Devleti'nin tarihe karışması üzerine Osmanlı Devleti yeniden güçlenmiş ve Anadolu'da bulunan üç önemli devleti ortadan kaldırmıştır. Bunlar Trabzon çevresine egemen olan Pontus Devleti, Konya, Kayseri, Sillifke çevresine egemen olan Karamanoğulları ve Akkoyunlu devletleridir. Kayseri Karamanlılardan alındığı 1468 yılından Cumhuriyete kadar Osmanlı kenti olarak gelişimini sürdürmüştür (Demir ve Çabuk, 2013: 96).

Tavukçu (Tokacı) Mahallesi, Kayseri kale surlarının dışında, güneyde konumlanmaktadır (Harita 2.5). Çabuk ve Demir'e göre Tavukçu Mahallesi, 15. yüzyılda Selçuklu veya Beylikler döneminde oluşmuştur. Bu dönemde kentin sınırlarında yer alan mahallede, 1500 yılı tahririne göre, vergiden muaf olanlar hariç yaklaşık 84 Müslümanın yaşadığı belirlenmiştir. Geniş bir sahaya sahip mahallenin nüfusunun az olmasının başlıca nedeni bölgede Ermeni nüfusunun zımmi görülerek mahalle nüfusuna dahil edilmemesidir. Tavukçu Mahallesi 2000 yılına kadar varlığını sürdürmüş, bu tarihten sonra Şehit Nazım Bey Mahallesi'ne dahil edilmiştir (Çabuk ve Demir, 2013).

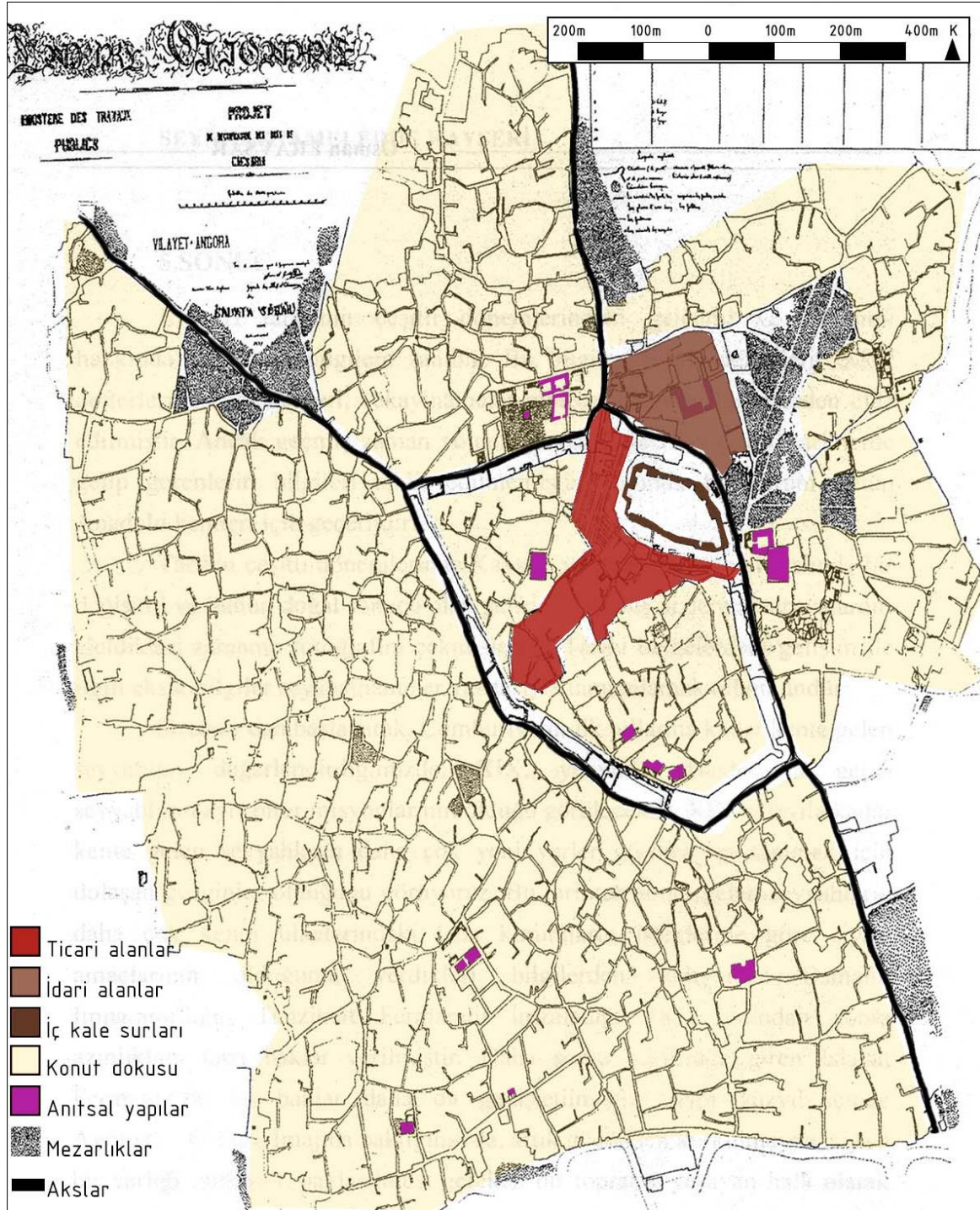
Mahalle, 19. yy sonuna kadar Hristiyan halkın yoğunluklu yaşadığı bir bölge iken Cumhuriyetin ilanı ile birlikte nüfus değişim anlaşması gereği Rumlar 1924 yılında Kayseri'den göç etmiştir. Ermenilerin Kayseri'den ayrılması ise daha yavaş olmuş ve 1960'lı yıllarda bölgede neredeyse hiç Ermeni nüfusu kalmamıştır. 1925-50 yılları arası azınlıklardan boşalan konutlara Müslüman halk taşınmaya başlamış ve mahallenin kimliğinde değişimler meydana gelmiştir (Resim 3.7). 1950'lerden sonra modernleşme sürecinin hızlanması ile birlikte Kayseri'de Örnekevler ve Sahabiye gibi yeni konut alanları oluşmuş, kentin cazibe bölgesi haline gelmiştir. Tavukçu Mahalle'sinde yaşayan Müslüman halk da yeni yaşam örgülerinin şekillendiği bu mahallere taşınmıştır. Gelir seviyesi yüksek halkın bölgeyi terk etmesi ile mahalleye göçler yaşanmıştır. Bu dönemde mahallenin dokusunda ciddi bozulmalar yaşanmış, mahalleye göç eden insanlar gayrimüslimlerden kalan evleri işgal etmiş ya da barınmak için derme çatma yapılar inşa etmiştir. Bu süreçte mahalle kentin çöküntü alanlarından birine dönüşmüştür (Demir ve Çabuk, 2013: 175-183).

Resim 3.7. Tavukçu Mahallesi 1925 yılı görünümü (Karakaya, 2002: 76-77)

Tavukçu Mahallesi çöküntü alanına dönüşmeden önceki süreçte insan ölçeğindeki dar sokakları, bu sokakların kesiştiği yerlerde veya cami, mescit, okul gibi kamusal yapıların önünde oluşan organik meydanları ve çıkmaz sokakları ile geleneksel Kayseri mahallesinin bir örneği olmuştur. Çoğunlukla girintili çıkıntılı, birbiriyle dar veya geniş açılarla birleşerek zaman zaman meydana getiren, iki yanındaki ev ve avlular ile çeşitli boyut ve şekillerdeki çıkmalar ile tanımlanan sokaklar ve geleneksel konutlar mahallenin dokusunu oluşturuyordu. Günümüzde ise sokakları tanımlayan evlerin büyük kısmının yıkılması ile mahalle dokusu da yok olmuştur.

Kayseri'ye ait ilk planlama belgesi olarak kabul edilebilecek harita 1882 yılında Jean S. Euthychides tarafından oluşturulmuştur (Harita 3.1). Hazırlanan haritada bölgenin cadde ve sokak dokusunun o yıllarda henüz tam olarak oluşmadığı, geleneksel dokunun korunduğu görülmektedir. Harita 19. yüzyıldaki kentin imar planı niteliğini taşımaktadır. Demir ve Çabuk'a (2013) göre haritada birkaç ana aks genişletilerek kentin mevcut dokusu ifade edilmiştir. Bu nedenle harita yol istikamet planı olarak nitelendirilmelidir (Demir ve Çabuk, 2013: 195). Ancak 20. yüzyılda başlayan hızlı kentleşme sonucu kentsel yenileme yaklaşımı ile dönüşen kent dokusuna dair pek çok bilgiyi barındırması bakımından oldukça kıymetlidir (Tekinsoy, 2011: 38-40).

Harita 3.1. 1882 planına göre Kayseri (Sönmez ve Alper, 2012’den düzenlenmiştir.)

Jean S. Euthychides planından sonra 1916 ve 1920 yıllarında da planlar çizilmiştir. Bu planlarda kentin büyüklüğü, sınırları ve mimari yapıları hakkında bilgilere rastlanmaktadır (Sönmez ve Alper, 2012). Bu haritalar incelendiğinde Osmanlı Kayseri’sinde 1870 yılında yanan Kayseri kapalı çarşısının yeniden yapıldığı, camilere minareler eklendiği, kamu yapılarının inşa edildiği, idari alanda kamulaştırma yapılarak millet bahçesi yapıldığı

gözlenmektedir. Bu alana 2 katlı bir yapı yapılmış, üst kat otel, alt kat belediye eczanesi ve lokanta olarak işlevlendirilmiştir (Demir ve Çabuk, 2013: 195).

Kentte görkemli Selçuklu yapılarının öne çıkması ve şehrin imajının oluşmasında daha etkili olması sebebiyle, Osmanlı dönemi Kayseri'sinde imar ve şehirciliğe önem verilmediği gözlenmektedir. Şehirde Osmanlı eserleri bulunmaktadır, fakat meydanlarda heykel gibi sunulan Selçuklu eserlerinden ayrılarak geri planda kalmaktadır. Dış kalenin içinde bulunan çarşı, han, hamam ve bedesten gibi ticari yapıların tümü Osmanlı döneminde üretilmiştir. Bunlara ilaveten sur içinde ve dışında yüzlerce çeşme ve mescit de Osmanlı döneminde yapılmıştır.

20. yy başından 1930'lu yıllara kadar Kayseri kent merkezinde önemli bir değişim olmamıştır. Albert Gabriel'in 1931 yılında basılan *Monuments Turcs d'Anatolie* başlıklı kitabında yer alan plan ise geçmiş dönemdeki haritaların incelenmesi ile oluşturulmuş, kentin gelişimini yönlendirmemiştir. 1892 İmar Haritası'nda görülen akslar genişleyerek Ulukışla Caddesi, İstanbul Caddesi, İstasyon Caddesi, Sivas Caddesi, Talas Caddesi, İnönü Bulvarı'nın olduğu gözlenmektedir (Harita 3.2). Haritada kentin yeni yol akslarının doğu batı yönünde uzadığı, güneyde organik konut dokusunun büyüdüğü ve kent içerisindeki mezarlık alanların daraldığı Kayseri Kalesi'nin kuzeyinde kalan idari merkezin varlığını koruduğu gözlenmektedir (Harita 3.3). Bu idari alanda kamu yapıları yer almaktadır (Sönmez ve Alper, 2012). Bu dönem kamu yapıları hakkında bilgi yok denecek azdır.

1930'larda yol açma ve düzenleme çalışmaları kentte gözlenen en önemli imar çalışmasıdır. Şehrin yeni bir görüntüye sahip olması için kentin en büyük caddelerine parke taşlar döşenmiş ve geniş caddeler açılmıştır (Sönmez ve Alper, 2012). Ancak bu dönemde kentin mevcut durumu incelendiğinde konutların harap, anıtsal yapıların bakımsız veya yıkılmış olduğu, suyun mahalle çeşmelerinden sağlandığı, mahallelerin büyük kısmının elektrikten yoksun olduğu gözlenmektedir (Demir ve Çabuk, 2013:198).

Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte Selçuklu ve Osmanlı dönemi mimari örneklerinden farklı olarak dönemin 'modern' anlayışı ile yapı üretimleri olmuştur. Bu örneklerden Kayseri Lisesi(1915) sur içi bölgesinin güneybatısında, İnönü Bulvarı üzerinde yer almaktadır.

Tayyare fabrikasının ardından burada çalışan işçiler için konut ihtiyacı doğmuş ve fabrika yerleşkesinin batısında Esenyurt Mahallesi konumlanmıştır (Harita 2.5). 1927 yılında kentin kuzeyinden geçen, doğu-batı doğrultusunda uzanan demiryolu kentin kuzey yönünde uzanmıştır. Tren istasyonu ve sonrasında yapılan sosyal donatılar (lokal, misafirhane, lojman vs.) bu dönemde kentin sınırlarını belirlemiştir (Sönmez ve Alper, 2012). Kentin güneydoğusunda inşa edilen Tayyare Fabrikası ile kentin sınırları genişlemiş ve çeperlerinde yeni yerleşim alanları oluşmuş, kentte modern anlamda ilk yapılaşmalar bu dönemde gözlenmiştir. Kentin dönüşümünde önemli bir eşik olan bu gelişmeler ile tren istasyonunun bulunduğu bölgede yeni bir meydan şekillenmiş ve kent meydanı ile istasyon binası arasında önemli bir aks olan İstasyon Caddesi oluşmuştur. Böylece kentin ulaşım ağları şekillenmiştir. Aşağıda bu yapılar ve çevresinde biçimlenen kentsel dokunun dönüşümü detaylı olarak irdelenecektir (Harita 3.4).

Harita 3.4. Tayyare Fabrikası ve Tren Garı'nın kent merkezine göre konumları (KBB Coğrafi Bilgi Sistemleri Arşivi'nden düzenlenmiştir.)

3.1.1. Tayyare Fabrikası Yerleşkesi ve çeperlerinin dönüşümü

Dünyada uçak sanayisinin kurularak gelişmeye başladığı dönemde, Almanların bilgisi, teknolojisi ve desteği ile Kayseri ovasının güneyinde, büyük bir arazi üzerinde prefabrik binalardan oluşan, uçak ve uçak motoru fabrikası kurulmuştur. Fabrikanın kurulmasına ilişkin anlaşmanın Türk hükümeti ile Junkers şirketi arasında 15 ağustos 1925 tarihinde imzalanmasının ardından fabrika inşasına başlanmıştır. 6 Ekim 1926 yılında Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi adı atında Türk-Alman ortaklığınca üretime açılan fabrika, Kayseri Kalesi'ne yaklaşık 3 km mesafede kurulmuştur. Tayyare Fabrikasının İnşaatı Philip Holzmannund.Co. firmasına ihale edilmiştir. İnşaata hemen başlanmış, inşaat süresince masraflar Junkers şirketi tarafından karşılanmıştır. Fabrika'nın yapımı sürecinde Almanya'dan gelen mühendisler ile Türk işçiler beraber çalışmıştır. Bu fabrikanın kurulması için Kayseri kentinin seçilmesinde stratejik konum etkili olmuştur. Etrafı dağlarla çevrili bir ovadaki şehrin konumu ve güney kesimindeki geniş, düz alanın varlığı asker havacılık açısından uygun kriterleri sağlamıştır. Tesis kurulurken önce hangarlar, sonra sırasıyla su kuyuları, depolar, antrepolar, memur ve işçi lojmanları inşa edilmiştir (Resim 3.8). Tamamı çelik konstrüksiyondan yapılan on bir hangar bulunmaktadır. Ayrıca enerji ihtiyacını karşılamak için üç elektrik santrali de kurulmuştur. Böylece endüstrileşme yolunda Kayseri'de modern tarzda inşa edilen ilk büyük tesis üretime geçmiştir. Fabrika 1926 sonbaharında onarıma başlamış, 1927 yılında ise uçak üretimine geçilmiştir (Seçer Kariptaş, 2012: 85-88).

Resim 3.8. Kayseri Tayyare Fabrikası hangarları (Asiliskender, 2008: 113)

Fabrikanın açılışından kısa süre sonra hava kuvvetlerine ait Junkers A-20, F-13, ve G-23 uçaklarının bakım, onarım işlemlerine başlanmış, ancak kısa süre sonra Alman mühendis ve işçilerin yüksek ücret alması ve Junkers firmasının zarar ettiğini açıklaması üzerine 1928 yılında fabrika kapanmıştır. ABD'nin Curtiss şirketi ile yeni bir anlaşma yapılarak 1930'lu yılların başından itibaren uçak üretimine yeniden başlanmıştır. Üretim 1947'ye kadar sürmüş, 1950 yılından itibaren tesisin ismi Hava İkmal Bakım Merkezi olarak değiştirilmiştir. 1970 yılında yeniden düzenleme ve modernizasyon projesine dahil edilerek, Hava İkmal ve Bakım Merkezi olmuş, 1975'te ismi değiştirilerek İkmal Bakım Merkezi Komutanlığı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Resim 3.9). Kuruluşundan 1986'dan günümüze 2. Hava İkmal Bakım Merkezi Komutanlığı adıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Günümüze ait uydu görüntülerinde (Resim 3.10) kampüs içerisinde hangar yapılarının korunduğu, askeri ihtiyaçlara uygun olarak yeni binalar yapıldığı ve yeşil dokunun bölgede arttığı gözlemlenmektedir (URL-1).

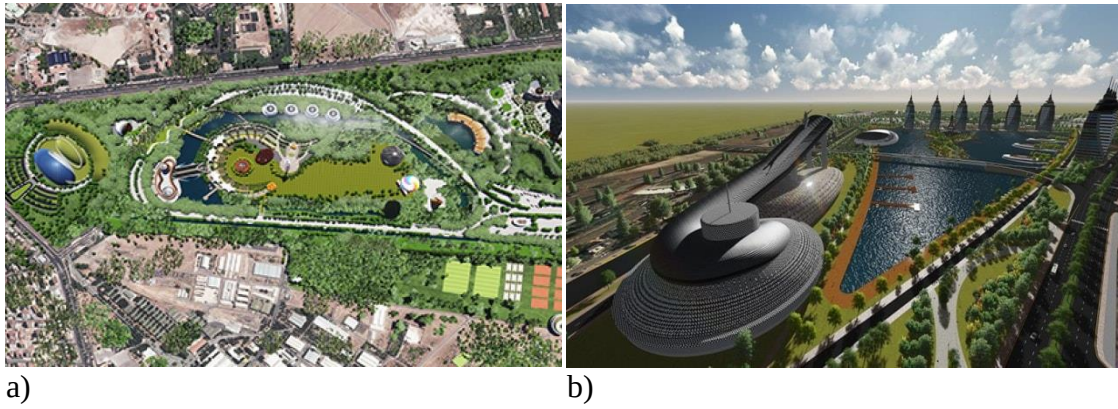

Resim 3.9. Tayyare Fabrikası genel görünüm (Seçer Kariptaş, 2012: 86)

Resim 3.10. 1954 ve 2010 yıllarındaki hava fotoğrafında Tayyare Fabrikası'nın durumu (KBB Coğrafi Bilgi Sistemleri arşivi)

Kayseri Büyükşehir Belediyesi 2016-2020 stratejik planında Kayseri Tayyare Fabrikası'nın yıkılarak kent parkına dönüştürüleceğini açıklamıştır (Resim 3.11). Ancak uygulanacak proje henüz hayata geçirilmemiştir. Alan zaman içerisinde değişimler geçirmiş ama mevcut haliyle kendine ait özü yitirmemiştir. Ancak Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin önerisi kapsamında kentsel yenileme yaklaşımları ile dönüşecek olan alanda kente dair izlerin silinmesi muhtemeldir.

Resim 3.11. Kayseri Tayyare Fabrikası'nın yerine önerilen Kayseri kent parkı görünüşü
a) (URL-2) b) (URL-3)

3.1.2. Kayseri Tren Garı ve çeperlerinin dönüşümü

Tarihte her zaman büyük merkezleri birbirine bağlayan tarihi yollar üzerinde bulunan Kayseri, demiryoluna cumhuriyetin ilanı ile kavuşmuştur. 1927 yılında ulaşım alanında büyük bir adım atılarak Ankara- Kayseri demiryolu bağlantısı sağlanmıştır. 1927'de Kayseri'ye ilk defa trenin gelmesiyle, tren istasyonu, gar binası, hizmet binaları, hangarlar, idare birimleri, lojman ve sosyal tesisler yapılmasına başlanmış, tren garı (Resim 3.12) 1930-1931 yıllarında kullanıma açılmıştır (Sönmez ve Arslan Selçuk, 2017).

Tren istasyonu binası kesme taştan yapılmış yığma bir binadır. Dikdörtgen simetrik plana sahip yapı Kayseri kent merkezinin kuzeyinde yer almaktadır. Tren garının yapımı öncesinde Kayseri kenti, kale ve surların odak noktada olduğu bir yayılma gösterirken, gar binasının yapılması ile birlikte kent içerisinde garın odakta olduğu bir gelişim gözlenmektedir.

a)

b)

Resim 3.12. Kayseri'ye ilk defa trenin gelişi ve tren garı a) (Karakaya, 2002: 155)
b) (Kişisel arşiv, 2018)

İstasyon binasının etrafında yer alan İstasyon Lojmanları (1927), Kayseri’de devlet eliyle toplu olarak üretilen ilk konut örneklerindendir (Resim 3.13). Kayseri Tren İstasyonu Lojmanları kuzey batı yönünde, genellikle iki katlı ve simetrik plan şemasına sahip şemada lineer olarak inşa edilmiştir. Bu lojmanlarda modern yapı malzemelerinin, karma taşıyıcı sistem ve yapım tekniklerinin kullanılması Kayseri konut kültürünün de değişmesine katkı sunmuştur. Günümüzde lojman binalarının bir kısmını vakıflar yönetim binası, bir kısmı ise ticari işlevlerle kullanılırken büyük bölümü bakımsız halde bulunmaktadır (Resim 3.14).

Resim 3.13. Kayseri Tren Garı lojmanları 1930-35 (Karakaya, 2002: 137)

Resim 3.14. Kayseri Tren Garı lojmanları (Kişisel arşiv, 2018)

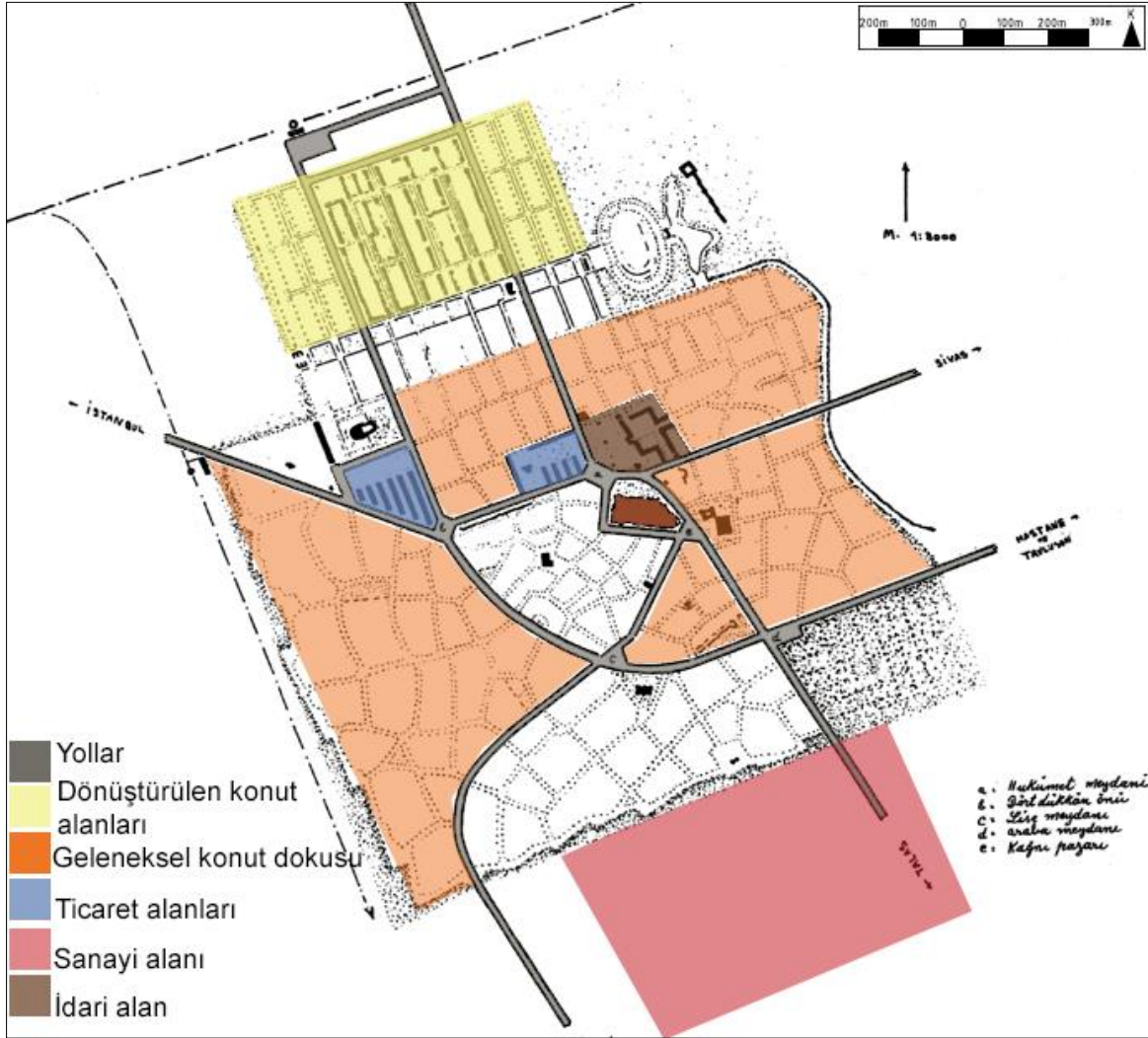
Tren Garı binasının yapılması ile Kayseri kenti içerisinde garın odakta olduğu bir gelişim yaşanmıştır. Kayseri Kocasinan Bulvarı üzerinde inşa edilen Tren Garı binası günümüzde halen kullanılmaktadır. Mevcut tren garı ve etrafındaki sosyal donatılar kentin dönüşümünde etkin rol almıştır. Ancak gar ve lojmanların bir kısmı korunabilmiştir. Günümüzde lojmanların konut olarak kullanılmayarak ve bazılarına ticari işlevler yüklenmesi ile cumhuriyet dönemindeki bütüncül doku kaybedilmiştir.

3.2. 1933 Çaylak Planı ve Kentsel Doku

Kayseri kent kimliği ve tarihi üzerine çalışılan pek çok yayında Kayseri'nin kent planlama tarihinin başlangıcı 1945 yılı olarak gösterilmiştir. Alman Mimar-Şehir Plancısı Ord. Prof. Dr. Gustav Oelsner ve Doçent Kemal Ahmet Aru'nun birlikte yapmış oldukları 1945 onaylı kent planının yapısal kurgusu ve kent biçimlenişine etkisi göz önünde tutulduğunda, bu değerlendirmenin doğru olduğu düşünülebilir. Ancak önceki belgelere göre Kayseri'de planlı ilk imar hareketi 1933 yılında kentin valisi ve belediye başkanı Nazmi Toker'in talebi ile İmar Mühendisi Burhanettin Çaylak tarafından hazırlanmıştır (Çabuk, 2012).

Çaylak planı genel olarak, kentin tren garı yönünde gelişmesini, Sivas İstanbul, Talas, İstasyon, Kazancılar caddelerinin genişletilmesini, Atatürk ve İnönü bulvarlarının açılmasını, iç kale surlarının çeperlerinde yeşil kuşak oluşturulmasını, ticaret alanının çarşı bölgesinde genişletilmesini, Cumhuriyet, Kiçikapı, Düvenönü, İstasyon meydanlarının oluşturulmasını, 1945 yılına kadar kat yüksekliğinin iki katla sınırlı kalmasını ve mevcut dokuda parsel büyüklüklerinin sabit tutulmasını önermiştir (Harita 3.5). Ayrıca Çaylak Planı Kayseri'ye standart bir büyüklüğe sahip parseller ve yapıların cephesini caddeye gelecek

şekilde yerleştirilmesi anlayışını getirmiştir. Bu kararları ile Çaylak Planı, Kayseri kent strüktürü üzerinde ciddi etkileri olan bir plan şeklinde değerlendirebilir (Demir ve Çabuk, 2013: 206).

Harita 3.5. 1933 Çaylak Planı (Çabuk, 2012'den düzenlenmiştir.)

1931 Gabriel Planı'na benzer bir yaklaşımla idari ve ticari merkez gene Kayseri İç Kalesi etrafında konumlanmıştır. 1933 Çaylak Planı'nda Hükümet Konağı'nın aynı yerde kalması ve dağınık durumdaki idari yapıların bu alanda toplanması kararlaştırılmıştır. Ancak 1938 yılı sonrasında planda tadilatlar yapılarak idari yapılar yeni açılan geniş yollar üzerinde konumlandırılmıştır. 1938-45 yılları arasında Kız Enstitüsü, PTT, Halkevi Binası, Devlet Hastanesi ve Erkek Sanat Enstitüsü Binası kentin üç ana yolu üzerine inşa edilmiştir (Çabuk, 2012). Bu yapıların dönüşüm süreçleri Ek-1 kısmında detaylı olarak irdelenmiştir.

Kentin dokusu bu dönemde ilk kez planlı olarak dönüşmeye başlamıştır. Kent içerisindeki geleneksel konut dokusunun bulunduğu alanların büyük bir kısmı korunmuş, bir kısmı ise ticaret ve yeni konut alanı olarak kentsel yenileme yaklaşımı ile dönüştürülmüştür. Kentin mevcut aksları korunarak genişletilmiştir. Bu dönemde kent meydanı, çevresinde inşa edilen Hükümet Konağı-Tekel ve Postane Binaları (1939-42) ve Tan Sineması (1935), ile tanımlanmıştır. Kentte bu dönemdeki bir diğer odak ise Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Yerleşkesi (1934) olmuştur. Yerleşke içerisindeki sanayi yapısı, sosyal ve kültürel tesisler ile kentin kuzey yönde gelişimini hızlandırmış ve çeperlerde yeni konut alanları oluşmuştur (Harita 2.1).

Çaylak Planı'nda konut alanları için eski şehir ve yeni şehir olmak üzere iki farklı tanımlama yapılmıştır. Yeni şehir olarak nitelenen kısım kentin kuzeyinde, merkezden tren istasyonuna boyunca uzanan aks üzerindedir. Eski şehir olarak nitelenen kısımda ise geleneksel doku yok sayılarak bu bölgeler boş alanlar kabul edilerek imar edilmiştir (Harita 3.5). Ancak eski şehir-yeni şehir ayrımı Çaylak Planı'nın uygulama sürecinde benimsenmemiştir. 1934 yılında Sümer Bez Fabrikası ve yerleşkesinin oluşması ile herhangi bir plan kararı olmaksızın bu alan yeni şehir niteliği kazanmıştır. Ayrıca 1950 sonrasında Kayseri geleneksel dokusunun kentsel yenilemeye dayalı bir tutumla dönüşmesi ile eski ve yeni kent olarak belirlenen dokular arasındaki farklar ortadan kalkmış; eski kentteki yapıların temizlenip alana modern yapıların inşası ile zamanla Sümer yerleşkesi daha eski bir kentsel alana dönüşmüştür (Çabuk, 2012). Tren garına erişim mesafesinde olması için garın kuzeyine kentliye yeni yaşam biçimleri sunan Sümer Bez Fabrikası (1934) inşa edilmiştir. Gar binasının inşası Kayseri kentinin gelişimini etkilemiş kent merkezi ile erişimin sağlanması için İstasyon Caddesi açılmıştır. Bu cadde üzerinde dönemin kamusal yapılarından olan Mimar Leman Tomsu'nun tasarımı Halkevi Binası(1943) ile Kız Enstitüsü Binası(1939) ve Kayseri Devlet Hastanesi (1937) inşa edilmiştir. Aynı dönemde mimar Paul Bonatz'ın tasarımı Erkek Sanat Okulu (1942) ise kent merkezinin güneydoğusunda Seyid Burhaneddin Bulvarı üzerinde üretilmiştir (Harita 2.5).

3.2.1. Kent Meydanı dönüşümü

16. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar geçen sürede kent meydanı, kale ve yakın çevresinde yer alan ticaret fonksiyonu ile ana ulaşım aksları üzerinde gelişmiştir. Kent meydanı ile ilgili ilk düzenlemeler 1933 Çaylak Planı sonrasında başlamış bu dönemden

sonra meydanda sürekli bir temizle-yeniden yap şeklinde dönüşümler yaşanmıştır. Günümüzde de bu eski merkez konumunu yitirmemiş ancak dönüşüme uğramıştır. Meydanda ilk düzenlemeler 1930 yılında (Resim 3.15) kale surları etrafında bulunan hendeklerin kapatılması ile başlamıştır. 1934-35 yılında Nazmi Toker tarafından Cumhuriyet Meydanı düzenlemesinin yapılması Çaylak Planı döneminin en önemli faaliyetlerinden biridir. 19. yy sonlarında inşa edilen Hükümet Konağı, Belediye Binası ve eczane olarak kullanılan bina yıkılarak yerine Tan Sineması yapılmış, Kapalı Çarşı'nın meydana doğru uzanan kısımları yıkılarak kent meydan genişletilmiştir (Baydoğan,2013: 108). Devam eden süreçte Hükümet Konağı, Tekel ve Postane binaları gibi kamusal ve sosyal yapılarla meydan tanımlı hale getirilmiş, kent merkezindeki hazire alanları temizlenerek bahçe ve park gibi kamu alanları oluşturulmuştur (Sönmez ve Alper, 2012).

Resim 3.15. 1930'larda Cumhuriyet Meydanı (Faruk Yaman arşivi)

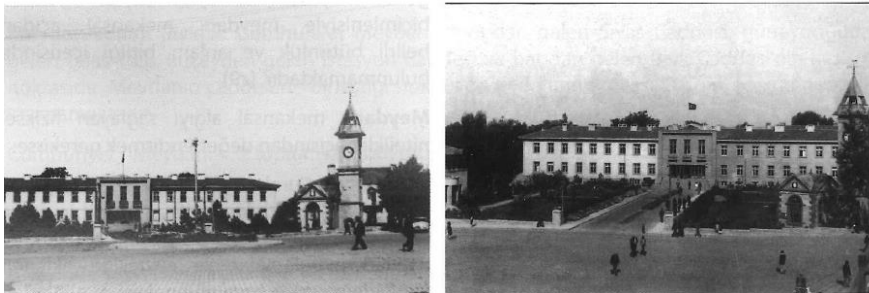
1933 yılında Tan Sineması'nın temeli atılmış, 1935 yılında inşaatı tamamlanarak hizmet vermeye başlayan Tan Sineması (Resim 3.16), Kayseri'nin ilk sinema binası olarak tarihteki yerini almıştır. Sinema hem yazlık hem de kışlık salonlarıyla faaliyet göstermiştir (Erkiletlioğlu, 2006: 689). Kayseri'de devlet kuruluşları dışında, özel teşebbüse ait ilk sinema olması nedeniyle Tan Sineması kent belleğinde önemli yere sahiptir. 600 kişilik salonun, alt katı soğuk hava deposu, üst katın bir kısmı ise düğün salonu olan sinemadan günümüze sadece fotoğraflar kalmıştır. Yapının mimarisi, yapım tekniği gibi bilgilere kaynaklarda yer verilmemiştir. 1960'lı yılların başında yapılan kent meydanı düzenlemesinde Tan Sineması yıkılmıştır. Kent meydanında, vilayet binasının hemen

yanında yer alan yapının yerinde bugün Atatürk heykeli ve rölyeflerle tören alanı olarak düzenlenmiş beton zemin yer almaktadır.

Resim 3.16. Tan Sineması ve Kayseri Saat Kulesi (Faruk Yaman arşivi)

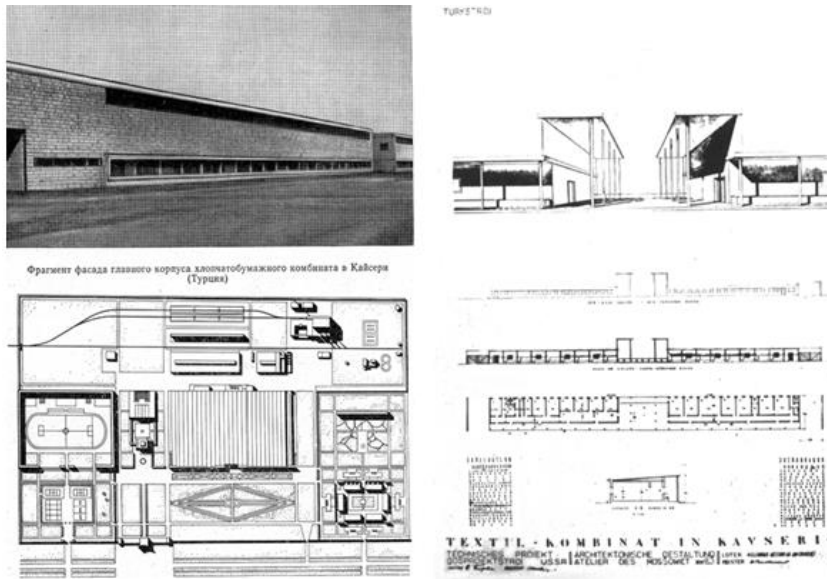
1933 Çaylak Planı'nda Kayseri Kalesi etrafında şekillenen eski kent merkezinden uzaklaşılarak kentin dışında yeni bir kent merkezi oluşturulması, bu yeni merkezde Hükümet Konağı'nın yer alması ve bu idari yapılaşmanın etrafında memur evleri ile yeni ticaret alanlarının yer alması önerilmiştir. Ancak dönemin koşullarında altında eski ve yeni iki ayrı kent merkezinin oluşması ve bu merkezlerin ihtiyaçlarının karşılanmasının oluşturacağı zorluklar nedeniyle öneri reddedilmiş ve eski Hükümet Konağı'nın yerine yenisinin yapılmasına karar verilmiştir. 1939 yılında ise kent meydanını tanımlayan eski Hükümet Konağı yıkılarak yenisinin temelleri atılmıştır. 1942 yılında tamamlanan Hükümet Konağı binası (Resim 3.17.) ile birlikte iç kale surlarının kuzeyi ve Sahabiye Medresesi'nin güneyindeki alanda kent meydanı olarak mekan oluşmaya başlamıştır (Tekinsoy, 2011: 144). Böylece Kayseri, kale etrafında odaklanıp tek merkezli gelişen bir kent olma özelliğini sürdürmüş ve günümüz Kayseri kent meydanının temelleri atılmıştır. Bu yaklaşımla birlikte 1939 yılında Yeni Hükümet Binası, Tekel Binası ve PTT Binası'nın inşasına başlanmış ve 1942 yılında tamamlanmıştır.

Resim 3.17. Hükümet Konağı, 1951 (Karakaya, 2002:167)

3.2.2. Sümerbank Bez Fabrikası Yerleşkesi'nin dönüşümü

Kayseri'nin önemli sanayi yatırımlarından Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası, 8 Ocak 1934 tarihinde onaylanan Birinci Sanayi Planı ile pamuklu mensucatin geliştirilmesi konusunda devlet görüşü doğrultusunda Türkiye'ye davet edilen Sovyet uzmanların incelemeleri ile kurulmuştur. 1934 yılında temeli atılarak 1935 yılında tamamlanan yerleşkenin tasarımını Prof. Nikolaev yapmıştır. Sümerbank Kayseri Yerleşkesi'nde yalnızca üretim, yönetim ve enerji tesisleri değil hastane, lojmanlar, kreş, sosyal tesisler ve yüzme havuzu gibi destek donatıları da inşa edilmiştir (Resim 3.18). Kayseri kentsel gelişimi ile toplumsal çağdaşlaşmasının en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilen yapı, kentin gelişim yönüne de uygun olarak tren istasyonunun arka tarafında, Kayseri tarihi kent merkezinin kuzeyinde konumlandırılmış, kısa sürede çevresinde yeni bir kentsel yerleşim alanı oluşmuştur (Baturayoğlu Yöney, 2012: 36-37).

Resim 3.18. Sümerbank Bez Fabrikası yerleşkesi çizimleri (Asiliskender, 2008: 93)

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası ve Lojmanları, yapıldığı dönemin modernizm ilkelerine ve Cumhuriyet döneminin ruhuna uygun olarak küçük ölçekte sosyal bir kent gibi ele alınarak tasarlanmıştır. Fabrika sadece üretim yapan teknik bir yapı olarak ele alınmamış, içerisinde barındırdığı sosyal ve kültürel tesisler ile dönemin kent yaşamının biçimlenmesinde de etkili olmuştur. Fabrika yapısının inşası ile 1935-1945 yılları arasında 6 ayrı tipte lojman inşa edilmiştir (Resim 3.19). Fabrikanın idarecileri tarafından kullanılan

lojmanlar yerleşke içerisinde yer alırken, memur ve işçilerin kullandığı lojmanlar kampüs alanının dışında, kampüsün doğusunda konumlanmaktadır (Resim 3.20.).

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası ve Lojmanları, yapıldığı dönemin modernizm ilkelerine ve Cumhuriyet döneminin ruhuna uygun olarak küçük ölçekte sosyal bir kent gibi ele alınarak tasarlanmıştır. Fabrika sadece üretim yapan teknik bir yapı olarak ele alınmamış, içerisinde barındırdığı sosyal ve kültürel tesisler ile dönemin kent yaşamının biçimlenmesinde de etkili olmuştur. Fabrika yapısının inşası ile 1935-1945 yılları arasında 6 ayrı tipte lojman inşa edilmiştir. Fabrikanın idarecileri tarafından kullanılan lojmanlar yerleşke içerisinde yer alırken, memur ve işçilerin kullandığı lojmanlar kampüs alanının dışında, kampüsün doğusunda konumlanmaktadır.

Resim 3.19. Lojmanların planları (Asiliskender, 2008: 100)

Resim 3.20. Lojmanların görünüşü (Kişisel arşiv, 2019)

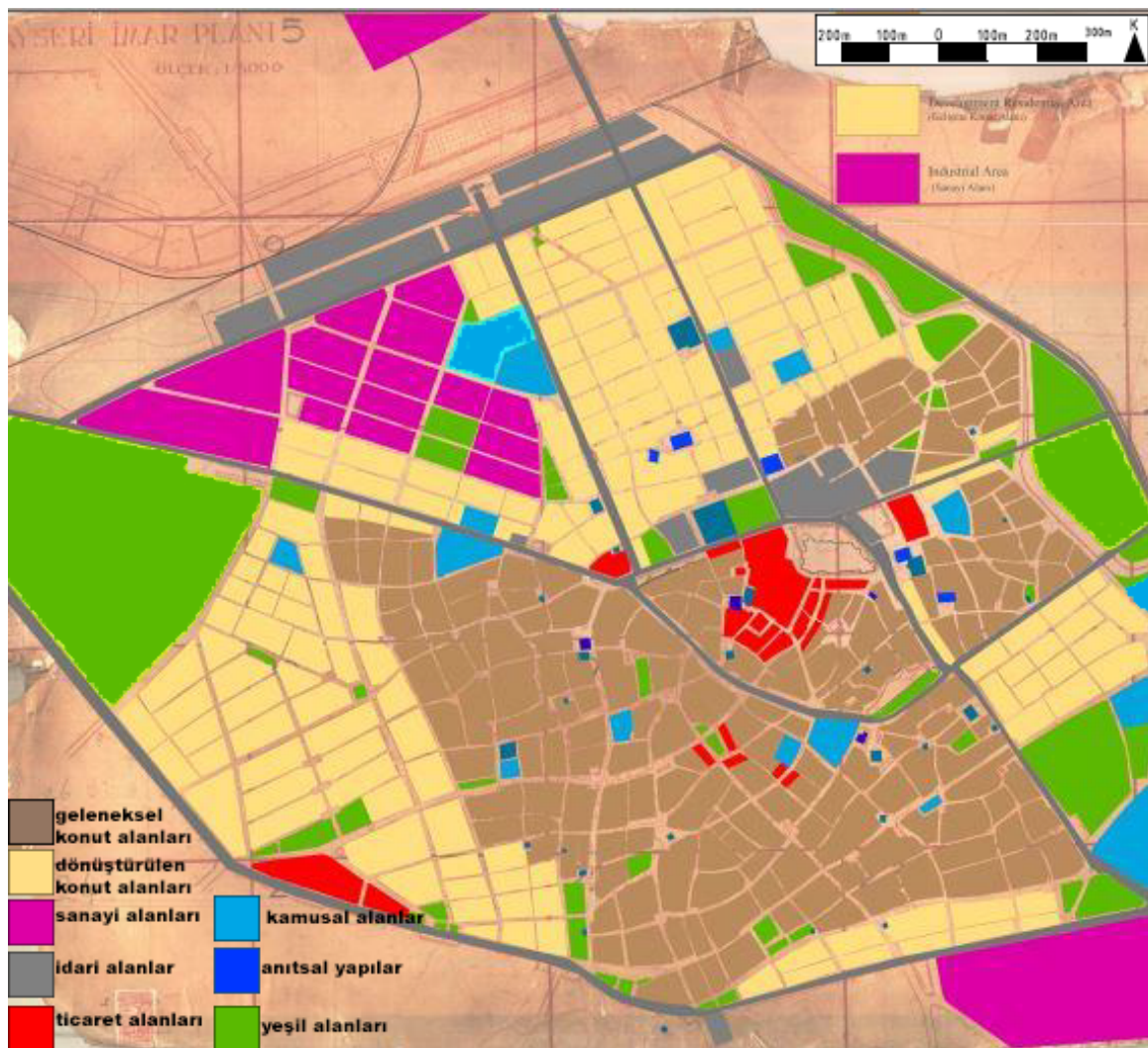
3.3. 1945 Olsner-Aru Planı ve Kentsel Doku

1945 yılında, Alman şehirci Prof. Olsner danışmanlığında, Kemal Ahmet Aru tarafından hazırlanan imar planı, etkileri günümüzde hala devam eden ve kent içerisindeki değişimleri biçimlendiren bir eşik olmuştur. Sönmez ve Alper'in ifadesi ile Aru'ya göre Kayseri ovada ırsal bir sistemle kurulmuştur. Kale ve çevresinde başlayan ve giderek kenti halkalar halinde sarmalayan yerleşmeler benzer doku özellikleri taşımaktadır. Bu yaklaşımla Olsner-Aru Planı da mevcut sınırlar içinde kalarak, dış kale surlarının sınırladığı bölge ızgara planlı olarak düzenlenmiştir (Sönmez ve Alper, 2012). Geleneksel dokunun yer aldığı bu bölgenin ızgara planlı olarak yeniden düzenlenmesi ile kentin organik dokusu yok olmaya başlamıştır. Plana bağlı olarak kent, temizleme ve yenileme yaklaşımları ile dönüştürülmüştür. Günümüzde sur içi olarak nitelenen bu bölgede dönüşüm alanları genişlemiş, konut ve barınma işlevini yitirmiş, ticari bir merkez konumuna gelmiştir. Ancak sur içi bölgesi ızgara sistem ile dönüştürülürken günümüzde Tavukçu Mahallesi'nin de bulunduğu güneyde kalan alan eski şehir olarak nitelendirilmiş ve kentsel doku korunmuştur. 1945 planında korunan bu alan sonraki planlama dönemlerinde hazırlanan kent planları ve uygulamalar sonucunda günümüzde çöküntü alanı haline gelmiştir.

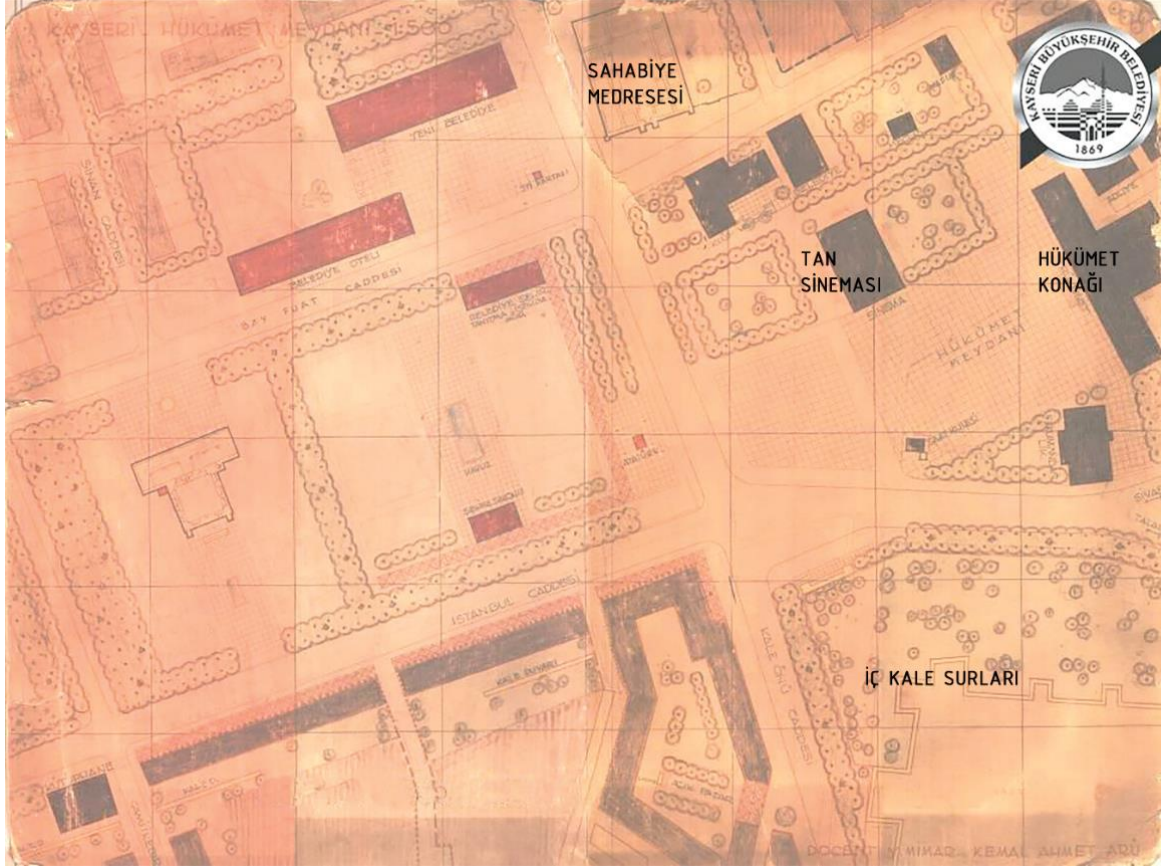
Oelsner-Aru planı ile kent merkezinin kuzeyinde kalan geleneksel organik dokunun yerini ızgara doku almıştır (Harita 3.6). ızgara doku içerisinde kalan adalarda iki ya da üç katlı bitişik ya da ayrı düzende bahçeli konut tipleri önerilmiştir. Planda belirtilen yeni ızgara yol şeması yaşayan geleneksel dokunun üzerine kurgulanmıştır. Böylelikle birbirine benzeyen konut adalarının yer aldığı yeni mahalleler oluşmaya başlamıştır. Bu anlamda Oelsner-Aru planı kentin kuzeyini ciddi bir dönüşüme uğratmıştır. Bu dönüşüm zamanla kentin diğer kesimlerini de etkisine almıştır. Plan doğrultusunda, 1950 sonrasında kentin kuzeyinde kentsel yenileme çalışmaları için yoğun bir kamulaştırmaya gidilmiştir. 1930'lardaki kentsel yenileme çalışmalarının devamı olarak uygulanan bu yaklaşım ile kentte geniş caddeler açılmış ve yeni mahalleler oluşmuştur (Demir ve Çabuk, 2013: 216).

Planda mevcut ana yol aksları genişletilerek kent merkezi çeperlerinde yeni akslar önerilmiştir. Çeperlerdeki akslar önceki plan dönemlerinden farklı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Radikal kararların alındığı bu dönemde mevcut anıtsal ve kamusal yapılarla olan ilişki göz önünde tutulmadan belirlenen akslar doğrultusunda mevcut kent dokusunun strüktürü değişmiştir. Kentin idari merkezi önceki planlarda olduğu gibi iç kalenin

kuzeyinde yer almıştır. Buna ilaveten eski idari merkezin batısında yeni bir merkez önerilmiştir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden beri aynı sınırlar içerisinde olan kent bu dönemde kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda genişlemiştir. Kuzey yönünde kentin sınırını Sümer Bez Fabrikası belirlerken, güneyde ise Tayyare Fabrikası belirleyici olmuştur. Bu dönemde kent merkezinin kuzeybatısındaki boş alanda, Devlet Hastanesi'nin çeperinde yeni bir sanayi alanı kurulmuştur (Harita 3.6).

Tan Sinemasının yıkılması, Sivas yönündeki yolun genişletilmesi, saat kulesi önünde toplanma alanı tasarlanması ile dönüşümler gözlenmiştir (Harita 3.7).

Harita 3.7. 1945 planında Kayseri kent meydanı (KBB arşivi)

1930’larda inşa edilen kamusal ve sosyal yapılar ile geleneksel konut dokusunun çevrelediği meydan, 1950’lerde-Aru Planı kararları ve sonrasında inşa edilen modern kamu yapıları ile geleneksel yapısından tamamen uzaklaşmıştır. 1950-60 yıllarında eski kent dokusu yok olurken yeni cadde ve sokaklar açılmış, özel sektör yatırımı olan Birlik Mensucat (1951), Orta Anadolu Mensucat (1955) ve Şeker Fabrikası (1955) kurulmuş ve bu fabrikaların çeperlerinde Aydınlık Evler, Hürriyet ve Şekertepe Evler mahalleleri gelişmiştir (Tekinsoy, 2011: 53). 1958 yılında Sümer Bank Bez Fabrikası’nın çeperlerinde yer alan Mevlana Mahallesi, Gazi Osman Paşa Mahallesi ve Yeni Mahalle planlanmış ve kent kuzey yönde gelişmiştir (Harita 2.1).

1970'lere kadar kentin gelişmesi ve tarihi dokunun yok olması devam etmiştir. Kent ana ulaşım aksları boyunca gelişmiş, kent merkezi olduğu yerde büyümeye devam etmiş ve merkezin çevresindeki yıkıcı etki artmıştır (Kocatürk, 2009).

Olsner-Aru Planı'nın bir sonucu olarak geleneksel konut kimliği değişmiş, eski kent merkezinde yer alan konut alanları terk edilmiş ve yeni yerleşim alanları oluşmuştur. Bu bağlamda Kayseri'de kurulan ilk modern semt Sahabiye Mahallesi'dir. Tren garının açılması ile kentin kuzey yönünde gelişmesi ve 1943'te Devlet Hastanesi'nin hizmete girmesinden sonra yapılaşan Sahabiye ve Örnekevler Mahalleleri 1970'li yıllara kadar Kayseri'nin en saygın bölgeleri olmuştur.

Kentin en uzun süre yürürlükte kalan planı olan Oelsner-Aru planı ile eski kent merkezinin büyük bir kısmı kamulaştırılıp yıkılmıştır. Bu durum, kentin mimarlık kültürünü oluşturan yapılara kentlinin yaklaşımını oldukça etkilemiş, kent belleğinin sürekliliği zarar görmüştür. 1945 Planı'nın etkisiyle bir anlamda kentin, geçmişiyile arasındaki mekansal ve kültürel bağ koparılmıştır (Asiliskender, 2008: 85).

Aşağıda Oelsner-Aru Planı Dönemi'nde (1945-1975) ciddi dönüşümlere uğrayan dış kale surlarının tanımladığı bölge ile bu dönemde plan kararları doğrultusunda mevcut organik dokunun temizlenmesi ile oluşan Sahabiye Mahallesi ve Örnekevler Mahallesi sırasıyla tanıtılarak dönüşüm süreçleri hakkında bilgi verilecektir.

3.3.1. Cumhuriyet Mahallesi'nin dönüşümü

1945 Oelsner-Aru Planı'nda bölge için eşik oluşturan dönüşümler yaşanmıştır. Planda bölgenin sınırlarını oluşturan İnönü Bulvarı, Kızılkapı Caddesi, Düvenönü ve İstanbul caddeleri istimlak edilerek genişletilmiştir (Tekinsoy;2011: 53). Kentin ticari yaşamında önemli yer tutan Kapalıçarşı ve yakın çevresindeki sokaklara müdahale edilmemiştir. 1950 yılından itibaren iç kalenin güneyinde eski mahallelerdeki yapılar yıkılarak, yerine merkezi iş alanı (banka, büro, işhanları) yapılmıştır. Surların kuzeyinde yer alan eski mahalleler ise, ızgara dokudaki apartman blokları ile yeniden şekillenmişlerdir. Bu süreçte yeni yapılaşmalar kadar, anıtların korunmasına yönelik olarak da çeşitli onarımlar yapılmasına ve çevrelerinin boşaltılarak düzenlenmesine önem verilmiştir (Çalışır Hovardaoğlu, 2009: 117).

3.3.2. Sahabiye Mahallesi'nin dönüşümü

İsmi ş u anda mahallenin köşesinde bulunan bir Selçuklu medresesinden alan Sahabiye Mahallesi, İstasyon Caddesi, Ahmet Paşa Caddesi ve Kocasınan Bulvarı arasında kalan, içerisinde Sahabiye Medresesi, birkaç Osmanlı çeşme ve kümbetinin bulunduğu bir alanda, genel dokusu 1950'lerde yapılanmaya başlamış bir mahalledir.

1927 yılında tren garı binasının yapılması ile Kayseri kenti içerisinde garın odakta olduğu bir gelişim yaşanmıştır. Buna bağlı olarak tren garı ile kent merkezini birbirine bağlayan İstasyon Caddesi aksı üzerinde Sahabiye Mahallesi gelişmiştir. 1882 Jean S. Euthychides ve 1931 Gabriel planlarında izleri okunabilen geleneksel konut dokusu 1945 Oelsner-Aru Planı ile kamulaştırılıp yıkılmış ve günümüzdeki Sahabiye Mahallesi sınırları (Harita 3.8) oluşmaya başlamıştır. Mahallede Kız Enstitü Binası (1939), Halkevi Binası (1943) gibi kamu yapıları ile 1950'lerde Belediye Blokları ile konut dokusu oluşmaya başlamıştır (Ek-2).

Harita 3.8. 2000'li yıllarda Sahabiye Mahallesi'nin mekansal durumu (KBB Arşivi'nden düzenlenmiştir)

Belediye Blokları (Harita 3.9), Sahabiye Mahallesi'nde modern konut dokusunun izlerinin görüldüğü ilk yapılaşmadır (Oral, 2006: 54). 1950'lerde belediye blokları ile başlayan konut

dokusu daha sonra varlıklı aileler tarafından yapılan aile apartmanları ile devam etmiştir. 1980'lerden sonra ise yüksek katlı konut ve ticaret işlevini barındıran konutlar inşa edilmiştir.

Belediye blokları Fevziöglü Caddesi ile Oğuz Caddesi arasında 4 ayrı yapı adasında inşa edilmiştir (Harita 3.9). 1950'lerde inşa edilen Belediye Evleri, 60 ve 80 m2 olarak 2 farklı plan tipinde, 2 katlı ve yığma yapım sistemi ile üretilmiştir. Blokların arasında kalan alan bahçe olarak tasarlanmıştır. Dikdörtgen formda lineer tasarlanan bloklarda, her katta simetrik 2 adet daire bulunmaktadır. Her iki tip konutta da antreden tüm hacimlere geçiş sağlanmıştır.

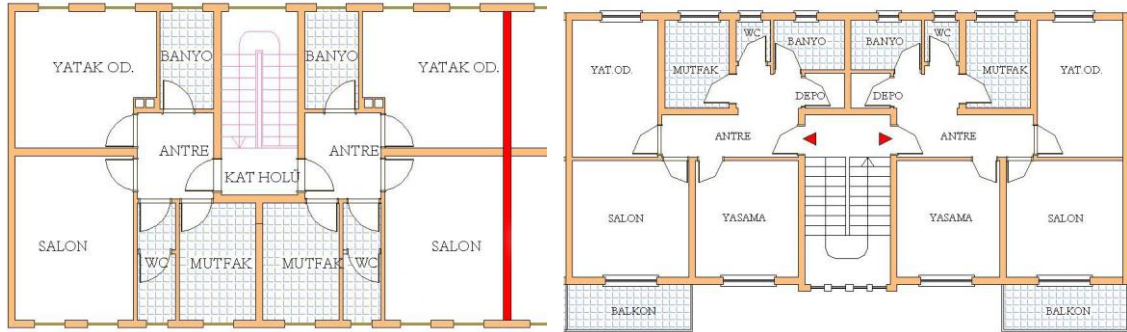

Harita 3.9. Belediye Evleri 2013 yılı kentsel dönüşüm projesi öncesi vaziyet planı (KBB Arşivi'nden düzenlenmiştir)

Yapıların girişi saçakla tanımlanmış, girişin üzerindeki dikey pencereler ile cephede yatay-dikey dengesi sağlanmıştır. Bu yapılarda dikdörtgen form, işlevsel plan ve cepheler dönemin erken Cumhuriyet mimarisi ruhuna uygun olarak ele alınmıştır (Resim 3.21; Resim 3.22). Geleneksel konut yaşamından modern anlamda konuta geçişin ilk örneklerinden olan bu yapılar Kayseri kent belleğinde önemli yere sahiptir.

Resim 3.21. Açık Sokak üzerindeki belediye evlerinden bir örnek (Kişisel arşiv, 2019)

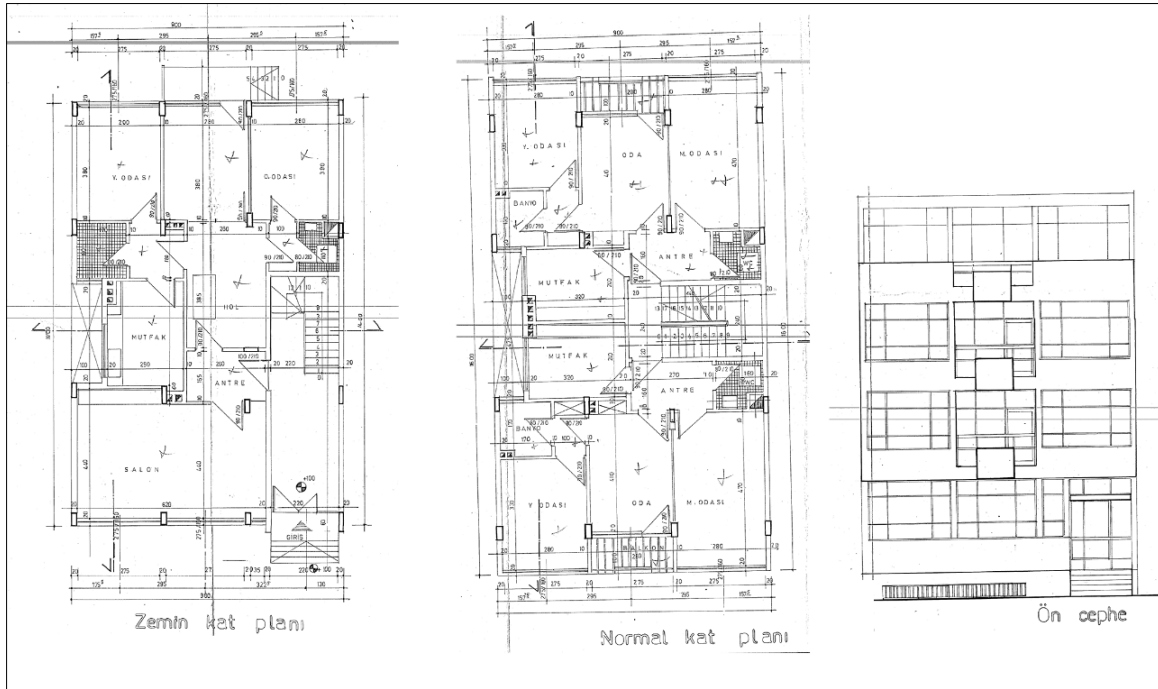
Resim 3.22. Belediye Evleri 60 ve 80 m2 evlerin kat planı (Özdin, 2009: 59-60)

1966 yılında Seher Sokak ile Ahmet Paşa Caddesi arasında kalan bölgede inşa edilen bina ise 3 katlı, teras çatılı ve betonarme yapım sistemindedir. Erken cumhuriyet dönemi mimari anlayışına uygun olarak kare formdaki simetrik plan ile simetrik, yalın bir cephe anlayışı bulunmaktadır (Resim 3.23; Resim 3.24). Yapı, 2013 yılındaki kentsel yenileme çalışmalarında yıkılmıştır.

ile aynı sokakta yer alan yapı, 3 katlı betonarme olarak 1972 yılında inşa edilmiştir. Dikdörtgen prizma formundaki bina yatay pencere düzeninde yalın bir cepheye sahiptir (Resim 3.25; Resim 3.26).

Resim 3.25. Açık Sokak üzerinde yer alan Nuh Mehmet Kaya Evi'nin konumu ve görünüşü (KBB arşivi)

Resim 3.26. Nuh Mehmet Kaya Evi kat planı ve ön cephesi (KBB arşivi)

Kent merkezinde, Sahabiye Mahallesi'nin çeperlerinde bulunan ticaret ve iş alanı yoğunluğu bir süre sonra Sahabiye Mahallesi'ni de etkilemiş ve alanda işlev değişikliği gereksinimi oluşmuştur.

3.3.3. Sümerbank Bez Fabrikası çeperlerinin dönüşümü

Sümerbank Bez Fabrikası ve gar binasının hizmete girmesi ile burada çalışan kentli için konut ihtiyacı doğmuştur. Sümerbank Bez Fabrikası'nın doğusuna Sümer Yapı Kooperatifi (1948) kurulmuş, gar binasının güneybatısında Örnekevler Mahallesi oluşmuştur. Tayyare Fabrikası Yerleşkesi (1926) yanı sıra Kayseri Tren Garı (1927) barındırdığı sosyal ve kültürel tesisler ile kentte yeni yaşam alanı oluşturmuş ve çeperlerinde yeni kentsel dokular gelişmiştir.

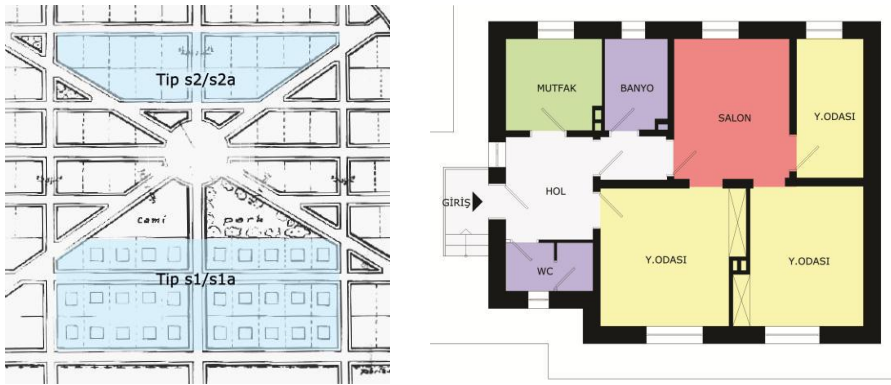
Fabrikada çalışan işçiler ve memurların sayısının artması ve artan lojman talebine karşılık 1945 sonrası dönemde yönetme işletme alanı dışında kalan araziler çalışanlara konut yapımı için tahsis edilmiştir. Çeşitli Kooperatifler kurularak 1949 yılından 1970 sonlarına kadar fabrika çeperlerinde konut alanları oluşmuştur. (Asiliskender, 2008: 101). Yapılan konut yerleşimleri ile Sümer Bez Fabrikası'nın doğusunda Sümer Mahallesi ve Yeni Mahalle, batısında ise Gazi Osman Mahalleleri oluşmuştur (Harita 3.10).

Harita 3.10. Sümer Bez Fabrikası etrafında şekillenen konut alanlarının biçimlenişi (KBB Coğrafi Bilgi Sistemleri Arşivi)

Fabrika yerleşkesi etrafında biçimlenen mahallelerde ilk olarak fabrika işçileri için Sümer Yapı Kooperatifi kurulmuştur. Dönemin işletme müdürü İsmet Tarık Erdem'in çalışan işçi ve memurlar için bir yardım sandığı ve kooperatif kurulmasına öncülük etmesi ve fabrikaya

ait arazilerin kooperatif üyelerine satılmasının ardından, yerleşim ve konut planları fabrikada çalışan Alman mimarlar tarafından hazırlanmış ve projeler uygulamaya konulmuştur (Resim 3.27). 1948 yılından 1955 yılına kadar 4 ayrı tipte yapı üretimi sürmüştür. Dönemin Kayseri konut üretimi içerisinde oldukça yeni bir planlama ve üretim niteliğine sahip konutlar, düzgün geometrilere, kimi zaman oldukça küçük sayılabilecek büyüklüklerde üretilmişlerdir (Özsoy, 2014: 60-61).

Resim 3.27. Sümer Yapı Kooperatifi vaziyet planı ve kat planı (Özsoy, 2014: 61)

Sümer Yapı Kooperatifi'nin yanı sıra fabrikada çalışan işçilerce kurulan İşçi Yapı Kooperatifi ve Memurlar Yapı Kooperatifi gibi oluşumlar da kurulmuştur. 1948 yılından başlayarak 1960'ların başına kadar Yeni Mahalle'de 7, 1954 ve 1969 yıllarında ise Gazi Osman Mahallesi'nde 2 ayrı plan tipinde konut üretilmiştir. Bölgede 1970 sonrasında aralarında Sümerbank Fabrikası'nda çalışanlarca kurulanlarında olduğu benzer yapılanmalar (Resim 3.28.) devam etmiştir (Asiliskender, 2008: 104-112) . 1945 Oelsner-Aru planında ilk kez izleri görülen konut alanları günümüzde işlevine devam etmektedir.

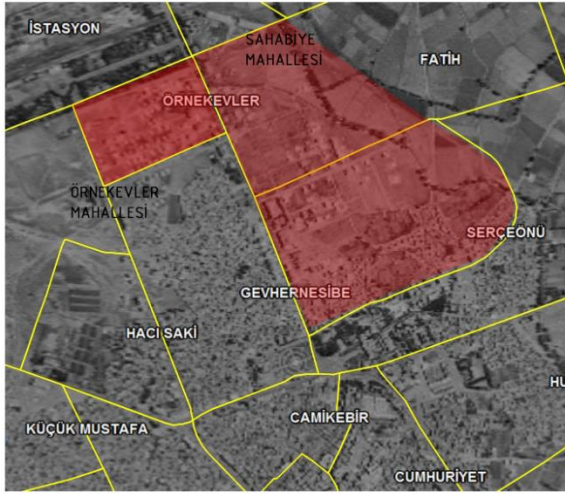

Resim 3.28. Sümer Mahallesi ve Yeni Mahallenin günümüzdeki sokak dokusu (Kişisel arşiv, 2019)

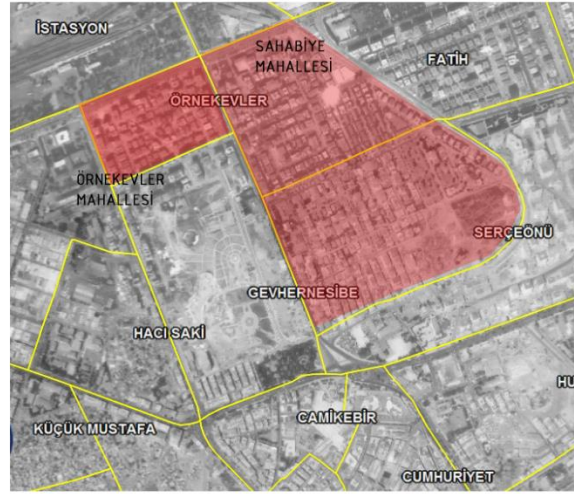
3.3.4. Örnekevler Mahallesi'nin dönüşümü

Örnekevler Mahallesi tren garının güneyinde Sahabiye Mahallesi'nin ise batısında; Devlet Hastanesi ve çevresindeki Sanayi Mahallesi'nin doğusunda konumlanmaktadır (Harita 2.5). 1882 Jean S. Euthychides ve 1931 Gabriel planlarında okunabilen geleneksel konut dokusu Sahabiye Mahallesi'ne benzer biçimde ızgara planlı, bahçe içinde, ayrık veya bitişik yapı parseli düzeninde, 3 katlı apartmanlardan oluşan modern bir yerleşim dokusuna dönüşmüştür. Alanda ilk olarak tren istasyonunda çalışan işçiler için konut ihtiyacını karşılamak üzere Örnek Evler Yapı Kooperatifi kurulmuş, modern bir yaklaşımla bahçeli tek katlı ve iki katlı evler inşa edilmiştir (Resim 3.11). Örnekevler Yapı Kooperatifi'nin ardından benzer bir yaklaşımla kentin aynı bölgesinde 1950'li yıllardan itibaren çok sayıda kooperatif kurulmuş ve konut üretimleri olmuştur (Sönmez, 2012: 84). 1970'li yıllara kadar Örnekevler Mahallesi kentin en prestijli bölgelerinden biri olmaya devam etmiştir.

1954 HAVA FOTOĞRAFI

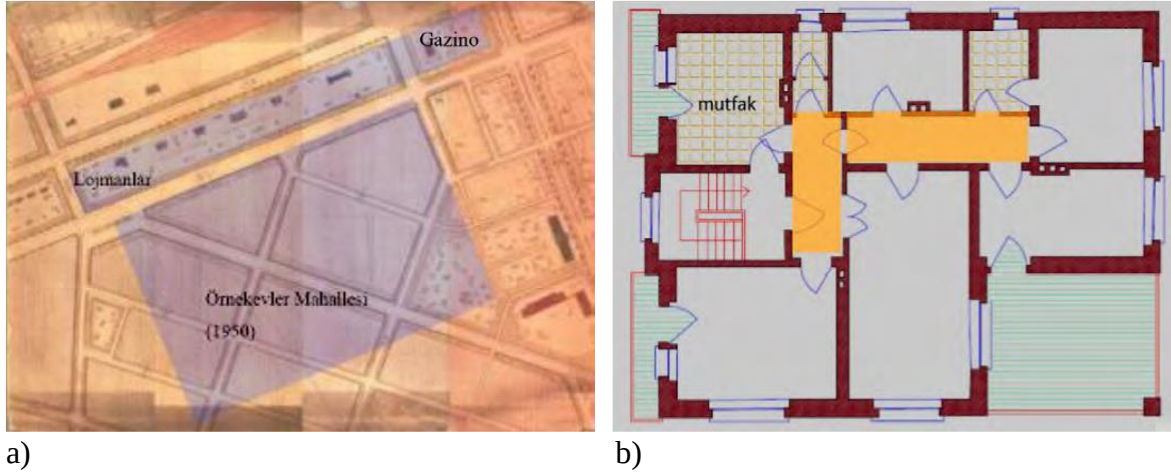

1992 HAVA FOTOĞRAFI

Harita 3.11. 1954 ve 1992 yılı hava fotoğraflarında Örnekevler ve Sahabiye Mahalleleri (KBB Coğrafi Bilgi Sistemleri arşivi)

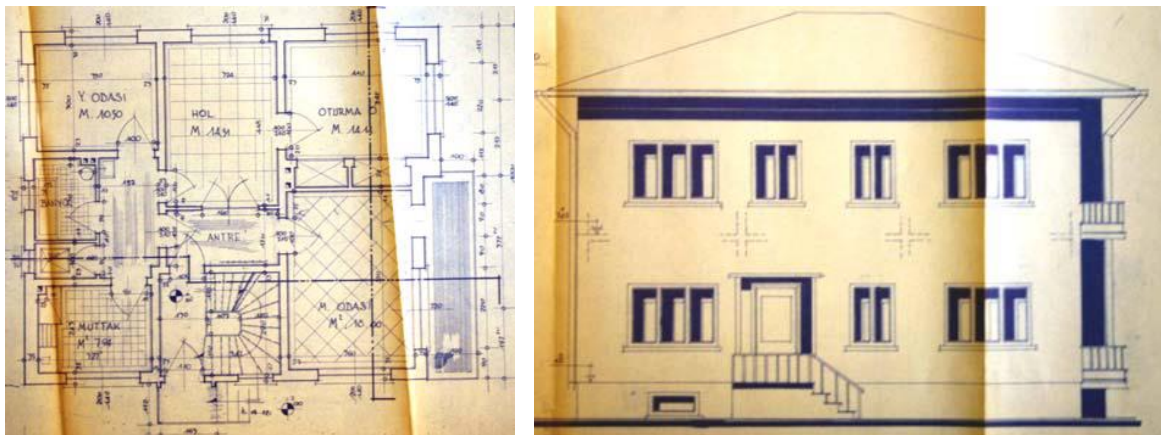
Kooperatif evler tek katlı ve iki katlı bahçeli evlerden oluşmaktadır. Kooperatifin 3. tip konutunun plan şeması incelendiğinde, yaşama ve servis mekânlarının ayrı ayrı koridorlarla bağlandığı görülmektedir (Resim 3.29.). Mutfak mekânına hem koridordan hem de merdiven holünden bir giriş verilmiş, banyo hacmi ise yatak odalarına yakın bir noktada konumlanmıştır (Sönmez,2012: 109).

Resim 3.29. Örnekevler Yapı Kooperatifi vaziyet planı ve 3.tip kat planı
a) (Sönmez, 2012: 106) b) (Oral, 2006: 66)

3.3.5. Esenyurt Mahallesi'nin dönüşümü

1945 Oelsner-Aru planı ile Tayyare Fabrikası çeperindeki Esenyurt Mahallesi'nin parselasyon planları hazırlanarak iskâna açılmıştır (Tekinsoy, 2011: 52). Böylece 1960'ların ortalarından itibaren Tayyare Fabrikası Yardımlaşma Kooperatifi tarafından alanda konut üretimi başlamıştır (Resim 3.30). İki katlı ve tek katlı, bahçeli düzende müstakil olarak betonarme teknikle evler inşa edilmiştir (Asiliskender, 2008: 116). Özellikle 1990'larda mahallede konut üretimi hızlanmış, 2-3 katlı bahçeli binalar inşa edilmiştir. 2000'lerden sonra ise mahallede yüksek katlı konut üretimi olmuştur. Günümüzde alan konut bölgesi olmaya devam etmektedir (Resim 3.31).

Resim 3.30. 1960'larda kooperatif ile üretilen konutların plan ve cephesi (KBB arşivi)

Resim 3.31. Günümüzde Esenyurt Mahallesi'nin Dokusu (Kişisel arşiv)

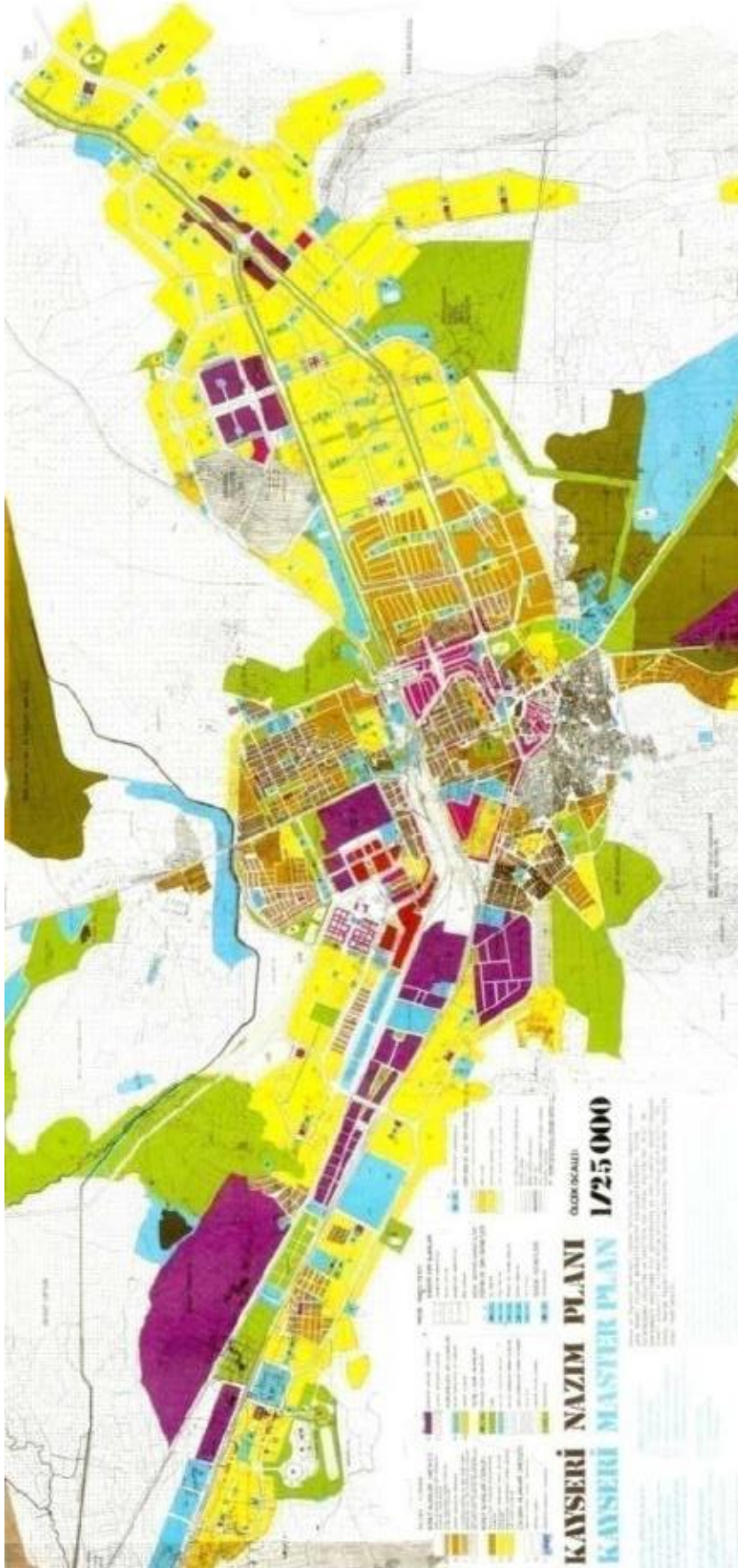
3.4. 1975 Taşçı Planı ve 1986 Topaloğlu-Berksan Planı Dönemlerinde Kentsel Doku

1972 yılında İmar ve İskan Bakanlığı'nın düzenlediği nazım plan şeması yarışmasını kazanan Yavuz Taşçı'nın hazırladığı imar planı 1975 tarihinde onaylanarak uygulamaya geçilmiştir. Taşçı, Kayseri'nin bir metropol olacağını öngörerek kenti; hizmetler yoğun merkez olarak tasarlamıştır. Sur içi ve çevresindeki merkez korunmuş, bu merkezin yanı sıra yan merkez ya da doyurucu merkez (Harita 3.12) yaratılması benimsenmiştir (Demir ve Çabuk, 2013: 222).

1975 Yavuz Taşçı Planı ile Cumhuriyet Meydanı, Örnekevler Mahallesi, İstasyon Caddesi ve Hastane Caddesi arasında kalan Orta Mahalle olarak bilinen alan kentsel yenileme çalışmaları ile Mimarşinan Parkı dönüştürülmüştür. Cumhuriyet Meydanı bir kent meydanı olarak ele alınmamış, tamamen bir trafik kavşağı olarak düzenlenmiştir. 1986 Berksan Planı sonrasında ise kentin büyümesine paralel olarak meydanda yaya ve taşıt trafiğinin düzenlenmesine ilişkin çalışmalar ön planda olmuştur. Bu bağlamda yürütülen çalışmalara paralel olarak taşıt trafiğini engellediği ve eskidiği düşünülerek tekeli, postane ve Hükümet Konağı binaları yıkılmıştır. Eski hükümet konağı yerine yeni hükümet konağı binası inşa edilmiş, Gevher Nesibe Hatun Medresesi'nin de bulunduğu Mimarşinan Parkı'nın çeperine, kent meydanının batısına, Almer Alışveriş Merkezi inşa edilmiştir (Baydoğan, 2013: 109). Böylece kent meydanının kimliğini tanımlayan tarihi doku yok olmaya başlamıştır (Harita 3.13.).

Harita 3.12. Taşçı Planı'nda Kayseri'nin geleneksel merkezi ve yeni merkezler (Demir ve Çabuk, 2013: 222)

Harita 3.13. Yavuz Taşçı'nın hazırladığı Kayseri Nazım İmar Planı, 1975 (KBB arşivi)

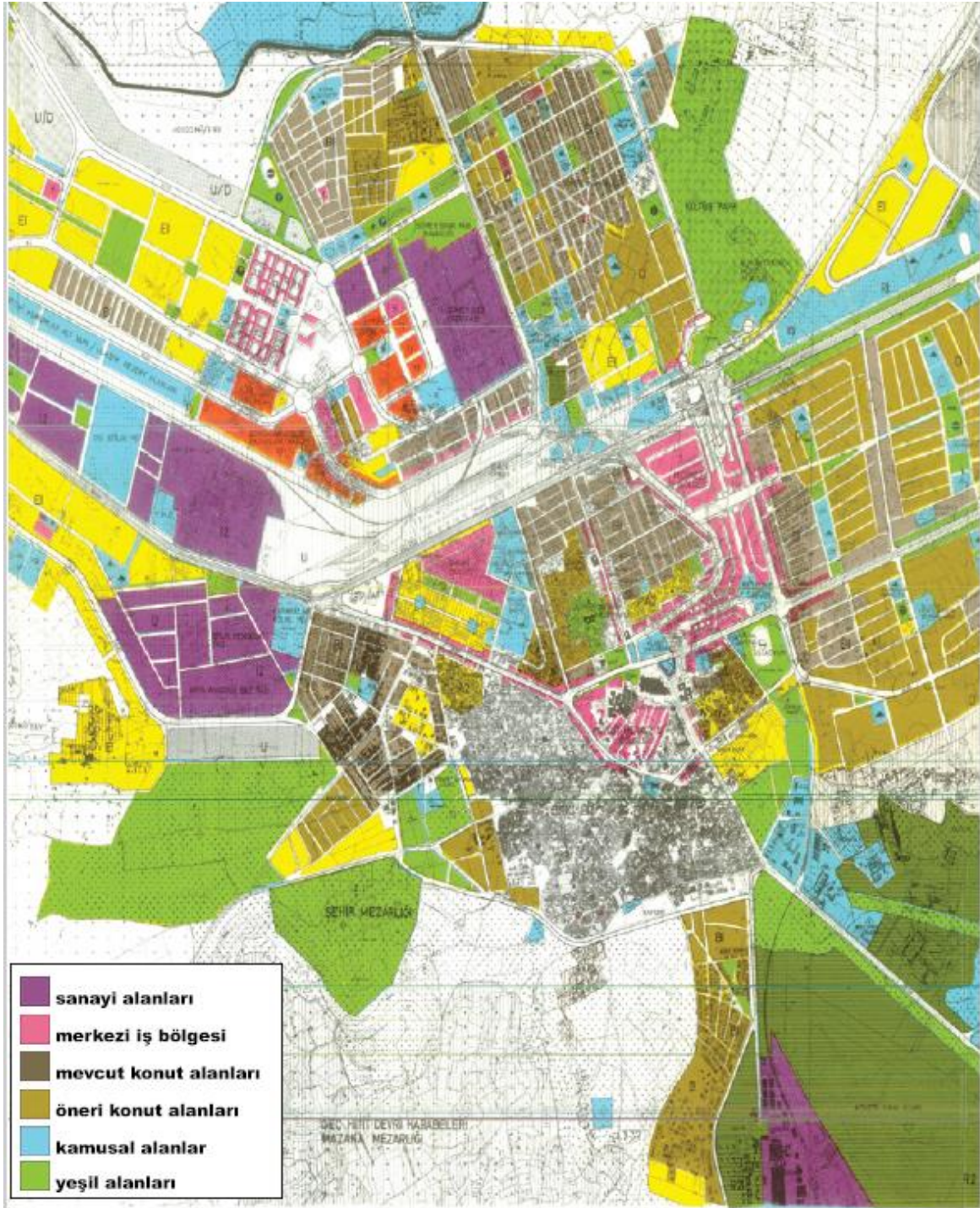
Yavuz Taşçı Planı'nın kente getirdiği en önemli değişiklik geniş caddelerde yüksek bloklu kent görünümüdür. Bu planlama yaklaşımı günümüzde kentin önemli bir kimlik belirleyicisi olmuştur. Konut alanlarının her biri birer alt merkez etrafında büyük mahalleler olarak biçimlendirilmiştir (Harita 3.13). 1975 İmar Planı kararlarının etkilerine bağlı olarak değişen kentsel yapı ile birlikte sosyal değişimler de yaşanmış, üst gelir grupları için kentin doğusunda geliştirilen yüksek katlı yapıların yer aldığı Alparslan ve Mimar Sinan Mahalleleri ile alt-orta gelir grupları için, kentin batısında Şeker Fabrikası karşısında Belsin Toplu Konutları inşa edilmiştir. (Tekinsoy, 2011: 55-64). Kentleşme sürecinin hızlanması ve nüfus artışına paralel olarak kent, Selçuklu döneminden bu yana süregelen organik formun yerine tek merkezden yayılarak lineer form üzerinde gelişmiştir.

1975 Taşçı Planı ve 1986 Berksan Planı'nda da Örnekevler Mahallesi'nin konut alanı olarak kullanımı önerilmiştir. Ancak mahallenin çeperlerinde yer alan sanayi alanı ve tren garının etkisi ile mahallenin sınırları ticaret alanı olarak işlevlenmiş, iç kısımlarda ise zemin katı ticaret üst katların konut fonksiyonunun olduğu bir dağılım olmuştur. Günümüzde alan mahalle olma özelliğini büyük ölçüde yitirmiş bir ticaret alanı olarak değişmiştir. Bu değişim kent planlamalarının bir sonucu olarak mahallenin çeperlerindeki kentsel dokunun etkisi ile zaman içerisinde yavaş yavaş gerçekleşmiştir.

1975 Yavuz Taşçı Planı'nda kısaca; İnönü Bulvarı'nın kuzeyinde kalan alanlar Yönetici Kentsel Merkez (MİA), güney kısmı Kentsel Sit Alanı, Sivas Caddesi'nin güney ve kuzeyi konut alanı, İstanbul Caddesi'nin kuzeyi Yeni Sanayi Alanı, güneyi ise konut alanı olarak belirlenmiş, Talas Caddesi etrafındaki Üniversite ve askeri alanlar planlanmıştır. Birinci Organize Sanayi Bölgesi (OSB), ilk kez bu planda gösterilmiştir. Yavuz Taşçı Planı'nda, kentin doğusundaki konut alanlarının daha küçük ölçekli alt merkezler etrafında toplanması fikri uygulanamamıştır. Örnek olarak; Sivas Caddesi'nin kuzeyinde öngörülen, bodrum katta araçların ve zemin ile üstündeki ilk iki katta da bir arkatla birbirine geçiş olanaklı, araç ve insan hareketlerinde sürekliliğin sağlandığı yüksek MİA blokları bu haliyle uygulanamamış, ancak konut altı ticaret halinde yapılabilmektedir.

1945 planı ile kuzey-güney yönünde gelişen kent, 1975 Taşçı Planı ile doğu-batı yönünde de gelişmeye başlamıştır. 1945 imar planı ile gelişen Sümer Bez Fabrikası ve Tayyare Fabrikası etrafındaki konut alanları ile gar aksında gelişen Örnekevler ve Sahabiye mahallerinin korunduğu, kent meydanının doğu yönünde oluşan yeni aks üzerinde yeni

konut alanları önerildiği gözlenmektedir (Harita 3.14). Eski sanayi, Tayyare Fabrikası, Sümer Bez Fabrikası gibi mevcut sanayi alanlarına ek olarak kentin batısına yeni sanayi alanları eklenmiştir. 1945 planı ile geleneksel konut dokusundan ticaret alanına dönüşen sur içi bölgesi bu dönemde de ticaret alanı olarak işlevlendirilmiş, buna ek olarak Sahabiye Mahallesi'nin doğusunda yeni ticaret alanı önerisi getirilmiştir.

Harita 3.14. 1975 Taşçı Planı'nda kentsel doku (Tekinsoy, 2011: 57'den düzenlenmiştir.)

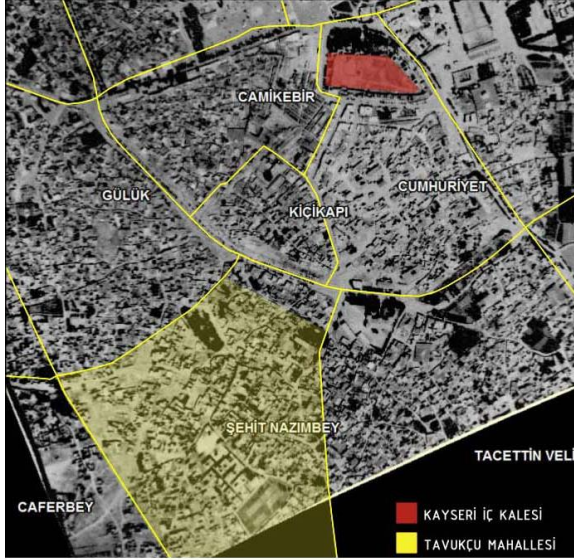
Bu dönemde tek yapı anlamında tespit ve tescil çalışmaları başlamıştır. 1975 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından Kayseri kenti için ilk kez sit alanı belirleme kararı alınmış ve 1979 yılında iç kale ve çevresini kapsayan kentsel sit alanı belirlenmiştir (Çalışır Hovardaoğlu, 2009: 119). Kent merkezi çeperlerindeki geleneksel dokunun bir bölümü sit bölgesi sınırları içine alınarak, ticaret ve hizmet sektörünün yoğunlaştığı Cumhuriyet Mahallesi tampon bölge olarak öngörülmüş, iç kale ve güneyinde kalan alan kentsel sit alanı olarak ilan edilmiştir. Kent merkezinde yer alan birçok tarihi yapıyı içeren Tavukçu Mahallesi’ni de içine alan bu bölge, 1984 yılında konut alanlarını içine alacak şekilde daraltılmış ve eski ve yeni sit alanları arasında kalan alanda yenileme çalışmaları yapılmıştır (Çalışır Hovardaoğlu, 2009: 159). Kayseri İç Kalesi için bu tarihten dönüşümler dönemi başlamış, kale içerisindeki meyve, sebze ve giyim eşyaları satan barakalar boşaltılmıştır (Tekinsoy, 2011: 158).

Taşçı planındaki en önemli yaklaşım ise Oelsner-Aru planındaki yıkıcı tutuma karşın koruyucu bir tutumun olmasıdır. Taşçı hazırladığı planda kent merkezinin güneyindeki alanı sit alanı olarak önermiştir (Demir ve Çabuk, 2013: 223). Bu yaklaşımın bir uzantısı olarak 1979 yılında iç kale, 1984 yılında ise Tavukçu Mahallesi’nin bulunduğu bölgeler sit alanı olarak ilan edilmiştir. Bu kararlar alanların dönüşümünde bir eşik oluşturmuştur. Aşağıda Sahabiye Mahallesi, Tavukçu Mahallesi ve Gevher Nesibe Mahallesi’nin dönüşüm süreçleri detaylı olarak irdelenecektir.

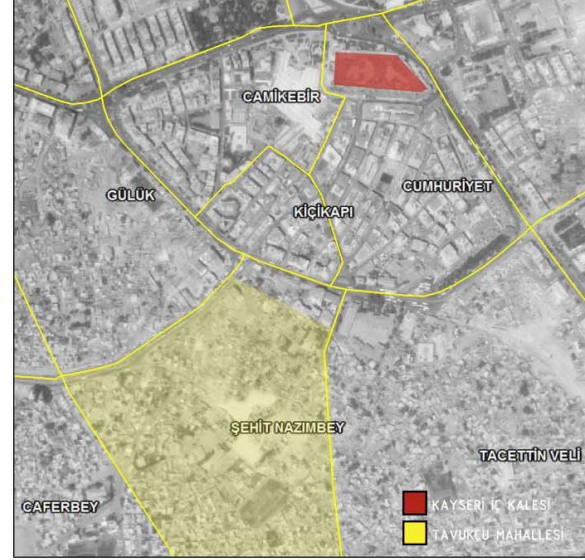
3.4.1. Tavukçu Mahallesi’nin dönüşümü

1945 Oelsner-Aru planında, eski kentteki sivil mimarlık örnekleri niteliksiz olarak görülmüş; cami, medrese, hamam, çarşı gibi anıtsal yapılar korunarak konut dokusunun neredeyse tamamının yıkılması öngörülmüştür. Hazırlanan plan 1950 yılında uygulamaya konulmuş, iç kalenin güneyinden Kızılkapı’ya kadar olan bölge kamulaştırılarak yıkılmıştır. Oelsner planındaki yıkıcı tutum 1975 yılındaki Taşçı Planı’nda sürdürülmüş, sur dışındaki bölgelerde yıkılan eski mahalleler ve yeni imara açılan alanlarda yüksek bloklu, geniş bulvarlı kent imgesi benimsenmiştir. 1989’da Berksan tarafından revize edilen imar planında da aynı ilkeler korunmuştur. Kent, doğu-batı yönünde lineer olarak genişlerken merkez fonksiyonlar olduğu yerde büyümeye devam etmiş, merkez çeperindeki geleneksel doku üzerinde yıkıcı bir etki oluşmuştur (Harita 3.15).

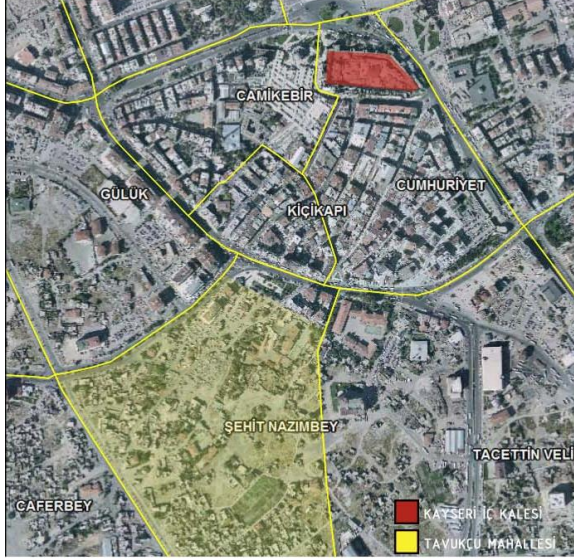
1947 YILI HAVA FOTOĞRAFI

1992 YILI HAVA FOTOĞRAFI

2005 YILI HAVA FOTOĞRAFI

2010 YILI HAVA FOTOĞRAFI

Harita 3.15. Hava fotoğraflarında alanın dönüşümü (KBB Coğrafi Bilgi Sistemleri arşivi)

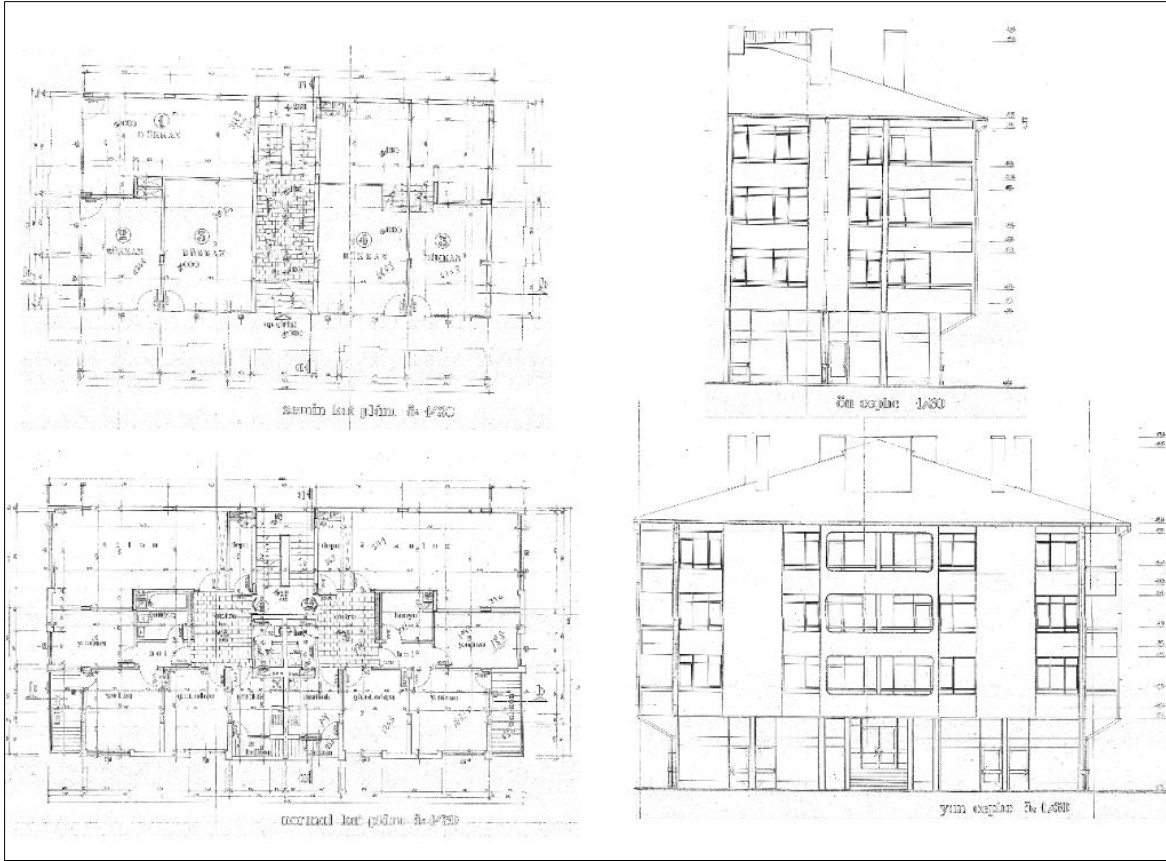
1975 yılındaki nazım imar planı kararları ile tarihi kent merkezinin güneyinde kalan Tavukçu Mahallesi'nin de dahil olduğu 110 hektarlık alan kentsel sit alanı ilan edilmiş, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 1984 yılında aldığı karar ile bu alan 8 hektara düşürülmüştür. Sit alanının sınırının daraltılması, kent planlaması kararları, mübadele, yıkımların yönetimce desteklenmesi, deprem, artan suç olayları sonrası alanın sorun bölgesi (Harita 3.16) olarak görülmesi ile Tavukçu Mahallesi zaman içerisinde çöküntü alanı halini almıştır (Yılmaz, 2005: 64).

Harita 3.16. Günümüzde sit alanının mekan analizi (KBB arşivinden düzenlenmiştir.)

3.4.2. Sahabiye Mahallesi'nin dönüşümü

Modern konut dokusunun bulunduğu Sahabiye Mahallesi 1975 Taşçı Planı'nda Merkezi İş Alanı (MİA) olarak önerilmiştir. Taşçı planı ile alanda ticaret ve konut işlevi birlikte yer almıştır. Konutların zemin katları ticari birimler olarak işlevlendirilmiştir. 1980'de Fark Sokak üzerinde inşa edilen Uğur Apartmanı bu duruma bir örnektir (Resim 3.32). Apartmanın zemin katı ticaret üst katları ise konut olarak çözümlenmiştir. Mahallede yer alan konut tipolojisine benzer biçimde bina 3 katlı, betonarme, dikdörtgen prizma biçimindedir (Resim 3.33).

Resim 3.32. Uğur Apartmanı plan ve cepheleri (KBB arşivi)

Resim 3.33. Uğur Apartmanı konumu ve Prof. Dr. Fevzioğlu Caddesi'nden görünüş (KBB arşivi)

1980'lerde merkezi iş alanına dönüşen mahalle, karmaşık bir yapıya sahip olmuştur. Önceleri bölgenin çeperlerinde yer alan iş alanının gitgide daha içlere doğru ilerlemesi, sakin bir yaşamın sürdüğü konut bölgesinde araç trafiğini de arttırmıştır. Az katlı konutlar için yeterli olan ve içinde barındırdığı yeşil doku ile dingin yapıdaki sokak dokusunu etkilemiştir. Sokaklar kentlinin sosyalleştiği bir alan olma özelliğini yitirerek geçiş mekanı halini almıştır. mahallenin dokusunu değiştirmiş ve mevcut kullanıcıları rahatsız etmiştir. Bu durum gelir seviyesi yüksek kentlinin mahalleyi terk etmesine yol açmış, yeni gelen kullanıcıların varlığı ile mahallenin kimliği değişmiştir.

Sahabiye Mahallesi geleneksel konut alanı iken dönemin modern anlayışı ile üretilen apartmanlar hem mekansal hem de sosyal bağlamda kentlinin yaşam biçimini değiştirmiştir. 1950'li yıllarda inşa edilen Belediye Blokları bu değişim sürecinin geçiş örneklerini oluşturmuştur. Günümüzde Fevzioğlu Caddesi ile Boylar Sokak arasında kalan belediye blokları kentsel yenileme çalışmaları ile yıkılmış yerine yüksek katlı yapıların inşasına başlanmıştır. 1960-80 yıllarında mahallede 3-4 katlı, betonarme sıra evler yapılmıştır. 1975 yılındaki Taşçı Planı etkisi ile mahalleye yüksek katlı bloklar inşa edilmiş, bu dönemden sonra konut ve ticaret alanı olarak değişmeye devam etmiştir.

3.4.3. Gevher Nesibe Mahallesi'nin dönüşümü

Gevher Nesibe Mahallesi kent meydanının kuzey batısında; İstasyon ve Hastane caddelerinin sınırlarını oluşturduğu alanda konumlanmaktadır (Harita 2.5). Cumhuriyet öncesi dönemde geleneksel konut dokusunun bulunduğu alan erken Cumhuriyet döneminde

de bu niteliğini sürdürmüştür. Selçuklu ve Osmanlı dönemi mescit, çeşme, kümbet ile Gevher Nesibe Hatun Medresesi (Ek-1) alanda yer almaktadır. Mahalle geleneksel dokusunu 1980’li yılların ortasına kadar korumuş; 1975 Taşçı Planı’nın uygulanması ile alanda kentsel yenileme çalışmaları başlamıştır. Bu bağlamda 150.000 m²’lik alandaki eski yapılaşma yıkılarak 1986 yılında Doç. Dr. Selami Sözer tarafından peyzaj planı hazırlanmıştır (Tekinsoy, 2011: 135-136). Bu plana göre Selçuklu ve Osmanlı dönemi anıtsal yapıları korunarak geleneksel konut dokusu yıkılmış; herhangi bir yeni yapılaşma olmaksızın geniş ve uzun yürüyüş yolları ile kent parkı inşa edilmiştir (Harita 3.17). Günümüzde Mimarsinan Parkı olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Harita 3.17. Hava fotoğraflarında Gevher Nesibe Mahallesi’nin dönüşümü
(KBB Coğrafi Bilgi Sistemleri arşivi)

3.5. 1990 Sonrası Yaşanan Dönüşümler

3.5.1. Kayseri İç Kalesi'nin dönüşümü

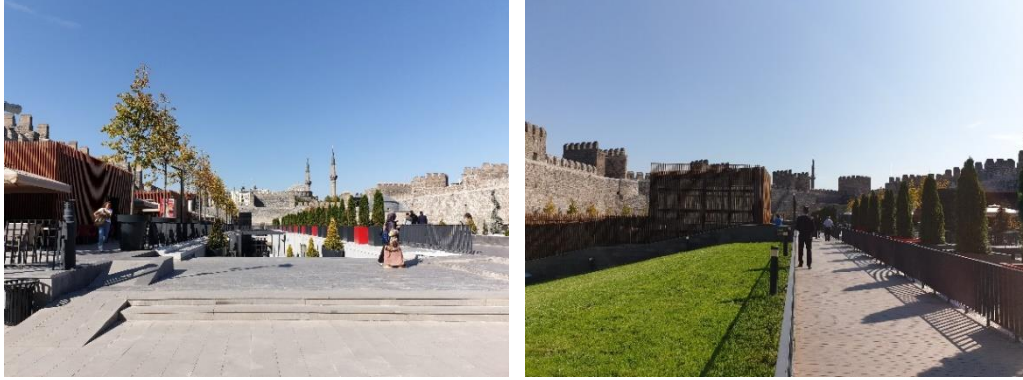
Kent merkezinde yer alan anıtsal tarihi yapıların en büyüğü olan İç Kale'nin yeniden işlevlendirilmesi ve canlandırılması için Ocak 2008 tarihinde, iki kademeli olarak yarışma ilan edilmiştir. Yarışma, Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamında Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Plânlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışması Yönetmeliği uyarınca serbest, ulusal ve iki kademeli mimari proje yarışması olarak düzenlenmiştir. Yarışmacılardan Cumhuriyet Türkiye'sinin planlı ilk kentlerinden olan Kayseri'de, İç Kale ve yakın çevresini 'yapılı çevre', 'ulaşım' ve 'kentsel odaklar' açısından irdelemesi ve geleceğe yönelik yeni yorumlar ve yeni açılımlar getirilmesi istenmiştir. İç Kale'nin çeperlerinde bulunan ve kentin sosyo-kültürel yaşamına katkı sağlayan yapıları da göz ardı etmeden, kentin çağdaş kent yaşamını zenginleştirecek yeni ve yaratıcı kullanım önerileri geliştirmesi beklenmiştir (Resim 3.34).

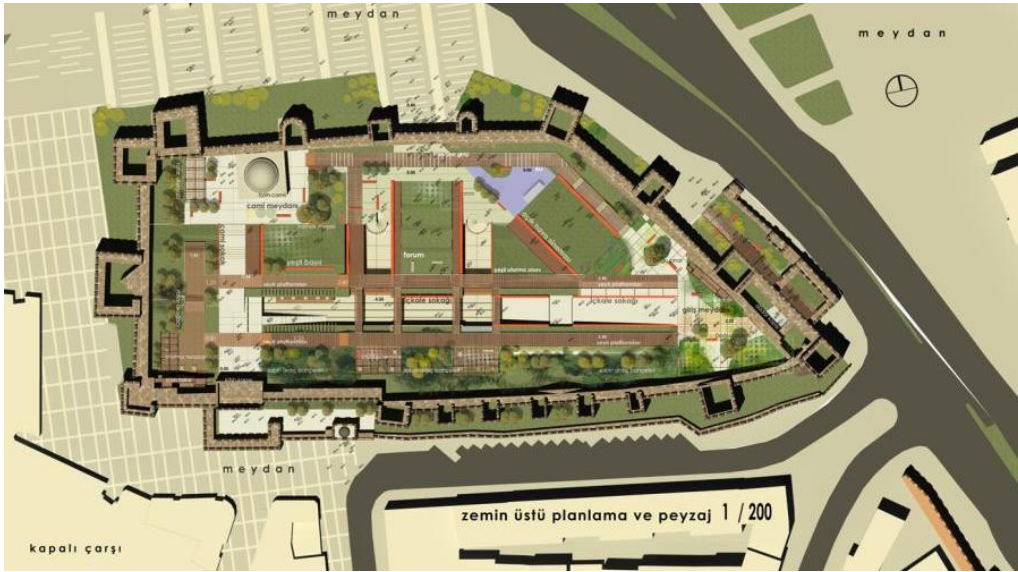
Resim 3.34. Dönüşüm projesi öncesi Kayseri İç Kalesi'nin çarşı olarak kullanımı (KBB arşivi)

Yarışmanın birinci kademesi proje teslim süresi içinde 75 adet proje teslim edilmiş, jüri dört tur eleme sonucunda altı adet projenin ikinci kademeye geçiş hakkı elde etmesine karar vermiştir. İki kademeli yarışma Ekim 2008'de sonuçlanmış, Yarışmayı Mimar Doğan Zafer Ertürk, Mimar Emel Birer ve Mimar Kadir Uyanık'ın oluşturduğu ekip kazanmıştır.

Temmuz 2011 tarihinde Kayseri Büyükşehir Belediyesi ile sözleşme imzalanmış ve Kasım 2013 tarihinde inşaat süreci başlamıştır. Günümüzde uygulama süreci 2019 yılında tamamlanmış, müze yapısının iç mekan düzenlemesi devam etmektedir (Resim 3.35)

Resim 3.35. Günümüzde Kayseri İç Kalesi (Kişisel arşiv)

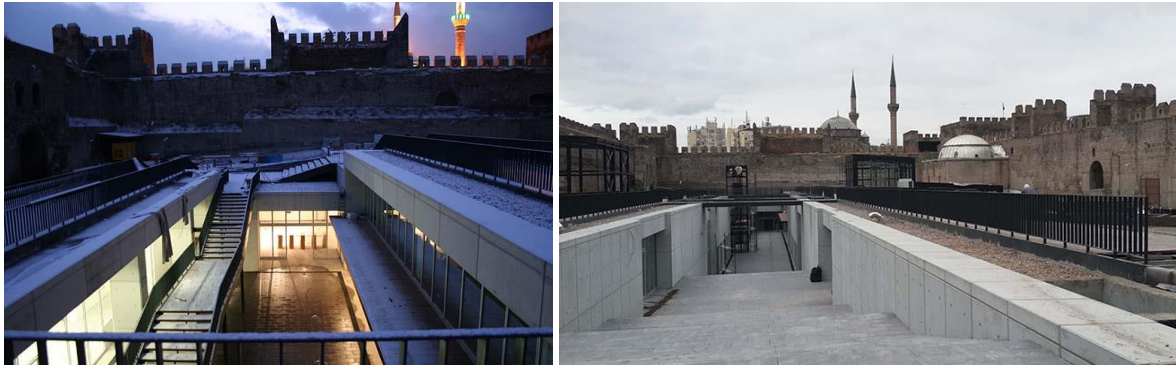

Resim 3.36. Kayseri İç Kalesi yarışma 1. Ödül, Vaziyet Planı (Mimarlar Odası, 2010)

Birincilik ödülünü alan projede; İç Kale, kapsayıcı bir anıt müze olarak kabul edilerek, anıtsal yapının farklı açı ve yüksekliklerden izlenmesi, zemin üstünde, her fonksiyona bir arka zemin oluşturulması fikri vardır. Tasarımın temel kurgusu, zemin altında doğu-batı yönünde Dizdar-Kıtsk kapılarını birleştiren bir sokak fikrine dayanmaktadır (Resim 3.37). Bu çökertilmiş sokak kültür, ticaret, sanat etkinlikleri ile yaşayan bir mekana dönüşmüştür. Yer üzerinde ise yoğun ve aktif bir kent merkezinde, huzur veren, dingin bir iç bahçe önerisi getirilmiştir. Oluşturulan yeni kotlar ile Kayseri İç Kalesi'nin farklı katmanlarda algılanması

Yarışmanın sonuçlanmasından iki buçuk yıl boyunca iç kısmındaki binalar ve duvar çeperlerinde olan yapıların yıkılması ve esnafın taşınması sürecine geçilmiştir. Birincilik ödülü alan projenin uygulanması için imzalar atıldıktan bir yıl sonra ise, yapının Kayseri'de Kültepe höyüğü kazısında çıkan eserlerin sergilenmesi amacıyla yapı kapalı ve açık arkeoloji müzesine dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. Projedeki kültür ve sanat ortamı ile ilgili tasarlanan açık alanlar ve yapının iç mekan program yorumu ve projelendirilmesi aşamasında yarışmada seçilen hali korunmuştur. Fakat yeniden projelendirme süreci yaklaşık bir yıl daha sürmüş, bu süreç içinde müze gibi korunaklı bir programı tasarlanırken projenin ana teması olarak belirlenen yapı ve çevresinin kamusalılığından ödün verilmemiştir. Kayseri Kale İçi kültür sanat ortamına dönüştürülerek, arkeoloji müzesi ortaya çıkmıştır. Müze yapısının iç mekan uygulamaları devam etmektedir. İç kalenin rekreasyon alanı olarak kullanılan zemini ise kullanıma açılmıştır (Öztürk Ustaoglu, 2019).

Kayseri İç Kalesi'nin sağlıklılaştırılarak ve korunarak dönüştürülmesi projesi ulusal bir mimarlık yarışması ile elde edilmesi bakımından önemlidir. Yapının üretiminde ve kalenin dönüşümünde, Kayseri mimarlık ortamının yerel bakış açısı ve belediyelerin kamuyu ilgilendiren çevrelerdeki keyfi yaklaşımlarından kaçınılması mesleki fikir düzeyinde, jüri tarafından seçilmiş bir fikrin ortaya çıkarılması ve uygulanması daha kaliteli bir çevre ve mekan yaratma olanağı sunmuştur (Resim 3.38). Kayseri'de özellikle kamusal mekanların ve yapıların üretiminde ulusal ve uluslararası mimari yarışmaların nadiren yapılması, kent içerisindeki üretimlerin ve kent gelişiminin tartışılıp değerlendirilebileceği bir zeminin oluşmasına da engel olmaktadır. Bu bağlamda yarışma ile üretilen nadir örneklerden biri olan Kayseri İç Kalesi'nin kültür ve sanat ortamına dönüştürülmesi projesi kullanım aşamasına geçildiğinde kente daha büyük katkılar sunacaktır.

Resim 3.38. Kayseri İç Kalesi müze, kültür ve sanat projesi uygulamaları
(Kadir Uyanık arşivi)

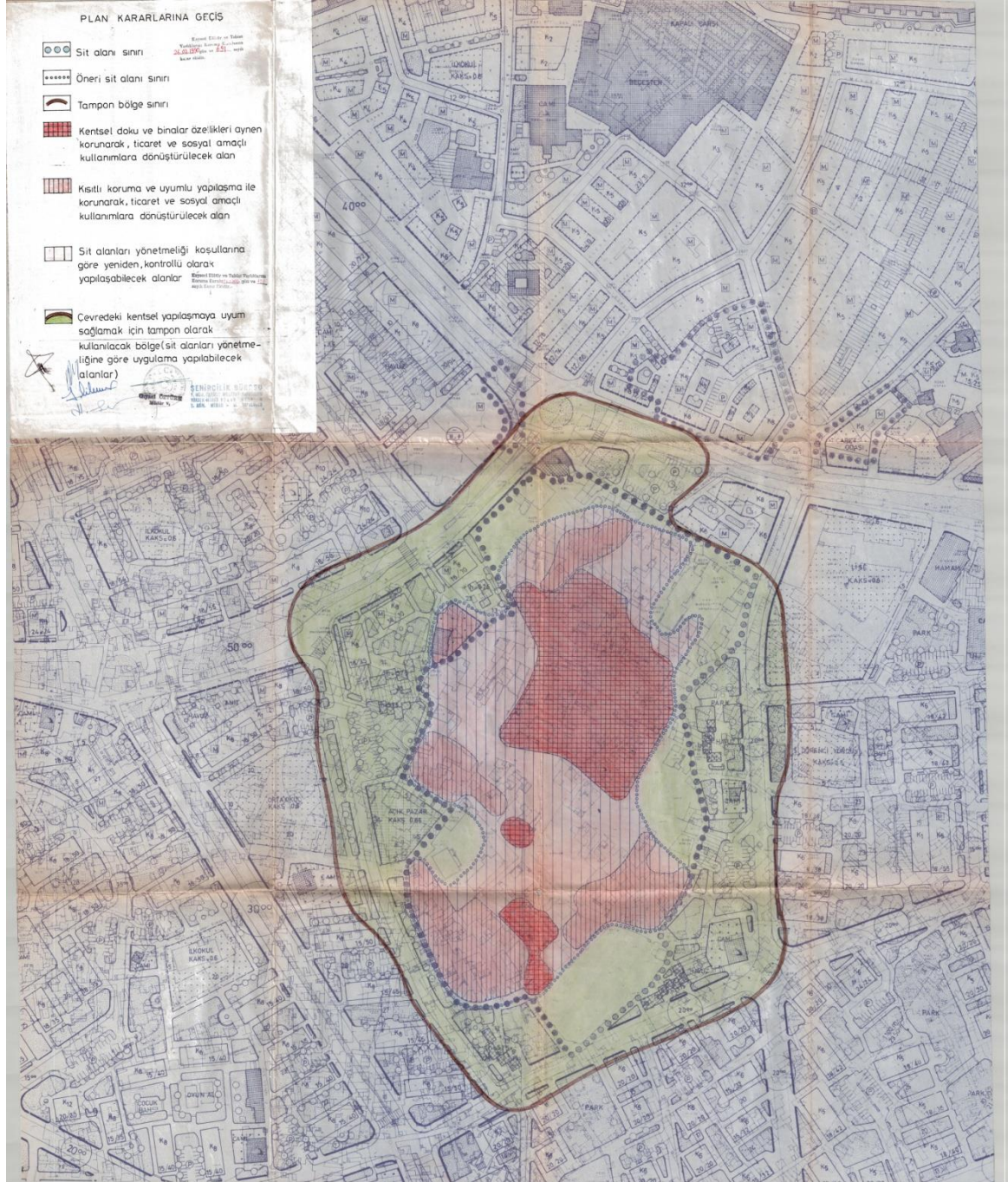
3.5.2. Tavukçu Mahallesi'nin dönüşümü

Kayseri kentsel sit alanı içerisinde koruma çalışmaları 1990 yılında Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun aldığı karar ile Kayseri sit alanı için Koruma İmar Planı hazırlanmaya başlamıştır (Harita 3.18). İmar planı içerisinde olan 429 adet konuttan 30'dan fazlası Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri 'ne dahil edilmiştir. Zaman içerisinde alandaki bu tescilli yapılardan bir kısmı yıkılmış, bir kısmı koruma altına alınabilmiştir. Bu plana göre sit alanındaki yapılar 3 gruba ayrılmıştır:

1.Koruma program alanı: Yalçın Sokak'ın iki yanı ile Bayram Sokak, Gündoğdu Sokak arasında kalan ile Setenönü Caddesi'nin doğusunu tamamlayan Bahçe Sokak ile Büyük Çeşme Sokak arasında kalan alanları kapsamaktadır. Alandaki yapılar korunacak yapı, doymuş yapı ve yeni yapı olarak sınıflandırılmış, korunacak yapıların tescilli olsun olmasın röleve ve restorasyon projeleri ile sağlamlaştırılmasına karar verilmiştir. Alana doğrudan araç trafiğinin alınmaması, konut (lojman ve kamu eliyle işletilecek konut); hizmet (kültür, turizm, sağlık, idari amaçla kamu yapıları); ticaret (pansiyon, turistik eşya satış vs.) işlevlerinin verilmesi kararlaştırılmıştır.

2.Koruma ağırlıklı program alanı: Setenönü Caddesi ve batısı ve hamam yeri, İstiklal İlkokulu'nun kuzeybatısı ve güneyi ile doğudaki alanları kapsamaktadır. Çevreyi rahatsız edecek nitelikteki üretim ve depolama hizmetleri dışında tüm merkezi iş alanı işlevlerine açıktır.

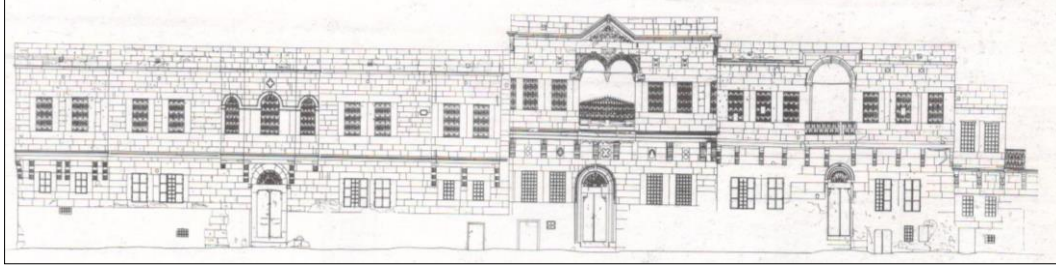
3.Yenileme ağırlıklı program alanı: Hatıroğlu Camii güneyinde bulunan sekiz katlı imar affından yararlanan bina ile güneyinde bulunan parselli alanlar, istiklal ilkokulu, Kadı Burhanettin Ortaokulu ve Kızıkapı Karakolu'nun bulunduğu parsellerdeki bina ve alanlardan oluşmaktadır. Çevreyi rahatsız edecek nitelikteki üretim ve depolama hizmetleri dışında tüm merkezi iş alanı işlevlerine açık ve bölgeye prestij katacak tüm işlevlerin bölgeye gelmesini sağlamak esas alınmıştır.

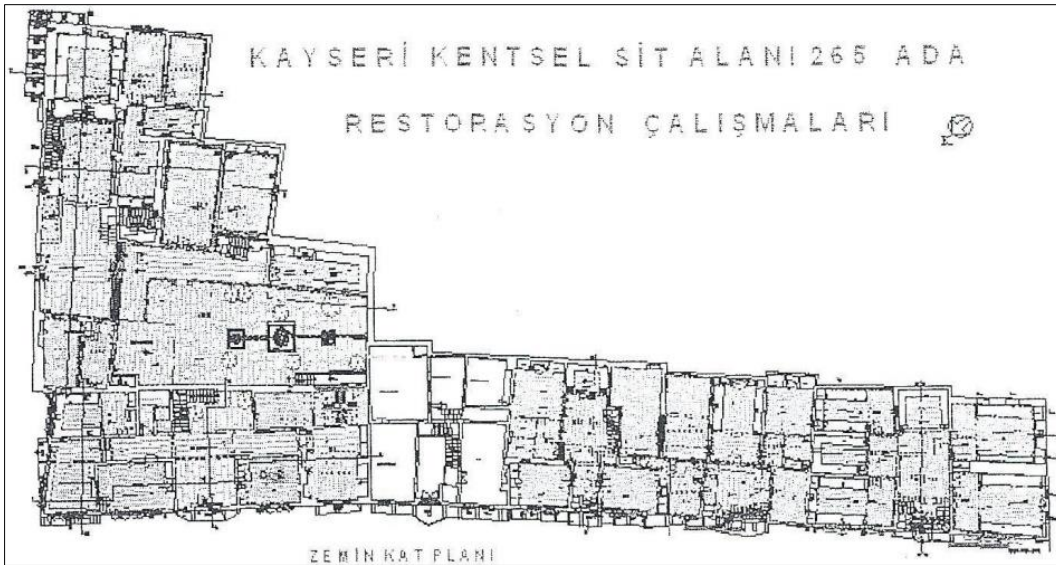
Harita 3.18. Tavukçu Mahallesi 1990 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı (KBB arşivi)

İmar çalışmaları ile bölgede kamulaştırma çalışmaları da başlamıştır. Sit Alanı içerisinde bir kısmı 19. yüzyılın zengin Hristiyan ailelerine ait olan 429 adet ev bulunmaktadır. Sit alanındaki evlerden 20 adeti korunmak üzere sivil mimarlık örneği olarak Kayseri Evleri listesine alınmıştır. Tavukçu Mahallesi Bayram Sokağı'nda bulunan 7 ev kamulaştırılarak Erciyes Üniversitesi'ne verilmiştir (Yılmaz, 2005: 32). Uzun yıllar boyunca ihmal edilen bu yapılar için 2002 yılında Erciyes Üniversitesi, Büyükşehir, Melikgazi, Kocasinan

Belediyeleri, Ticaret Odası ve Sanayi Odası işbirliği ile korunması için çalışmalara başlanmıştır (Resim 3.39; Resim 3.40). Restore edilerek korunan sıralı evlerin tanımladığı Bayram Sokak'ta geleneksel dokunun (Resim 3.41) izlerine rastlanabilmektedir (Büyükmihçi ve Kozlu, 2005: 109-118).

Resim 3.39. Bayram sokak kuzey-batı görünüşü: ortada Camcıoğlu Konağı, sağda Efendiâğalar Evi ve solda Kuyumcuoğlu Konağı (İmamoğlu, 1992: 33)

Resim 3.40. Erciyes Üniversitesi'nin hazırladığı Bayram Sokak üzerindeki yapıları¹ kapsayan restorasyon projesi zemin kat planı, 2002 (KBB arşivi)

¹ Bayram Sokağın üzerinde bulunan yer alan Kuyumcuoğlu Evi bugün iki bağımsız bölüme ayrılmış olmakla birlikte orijinalinde tek bir yapı olduğu düşünülmektedir. Avlulu bir plan şemasına sahip olan yapı Bodrum+2 kattan oluşmaktadır. 2 sütun sırası ile arkatlı bir yapı sergileyen avlu, yarı açık ve açık mekanları ile etkileyici bir görünüme sahiptir. Bu evin hemen yanında sokak aksının ortasında konumlanan Camcıoğlu Konağı ise nitelikli cephe elemanları ile Bayram Sokak silüetini etkileyen en önemli yapıdır. Camcıoğlu Konağı'na bitişik düzende konumlandırılan Efendiâğalar Evi avlulu bir plan şemasına sahiptir. Bodrum+2 kattan oluşan yapı, düzgün kesme taşlarla simetrik bir düzen içerisinde dışa dönük ve bezeli olarak yapılandırılan evin cephesi, kemerli kapısı, demir parmaklıklarla bezeli pencereleri, taş konsolları, silmeleri, çörtlenleri ve tepe pencereleri ile tipik bir Kayseri evi cephe düzenini sergilemektedir.

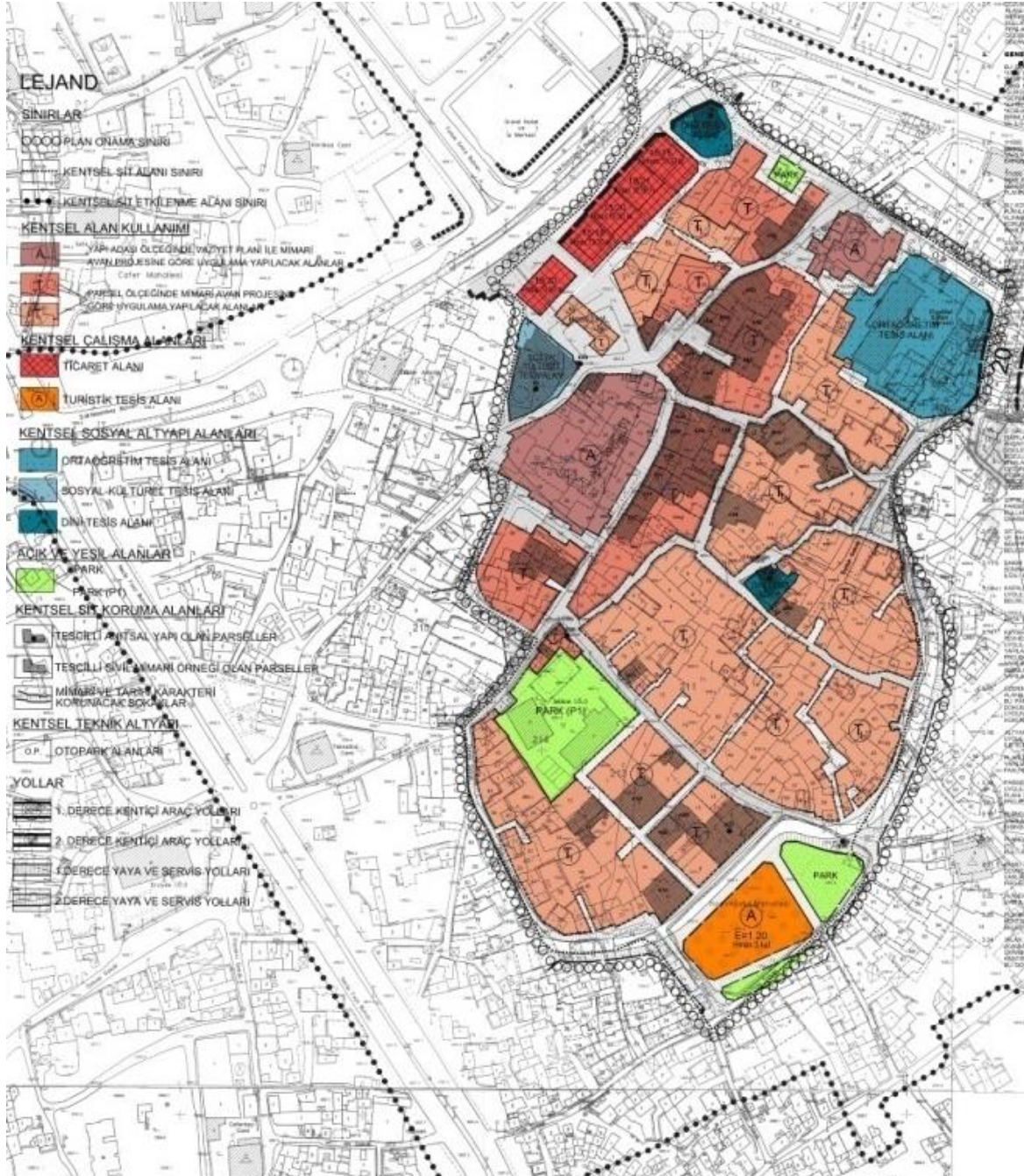
a)

b)

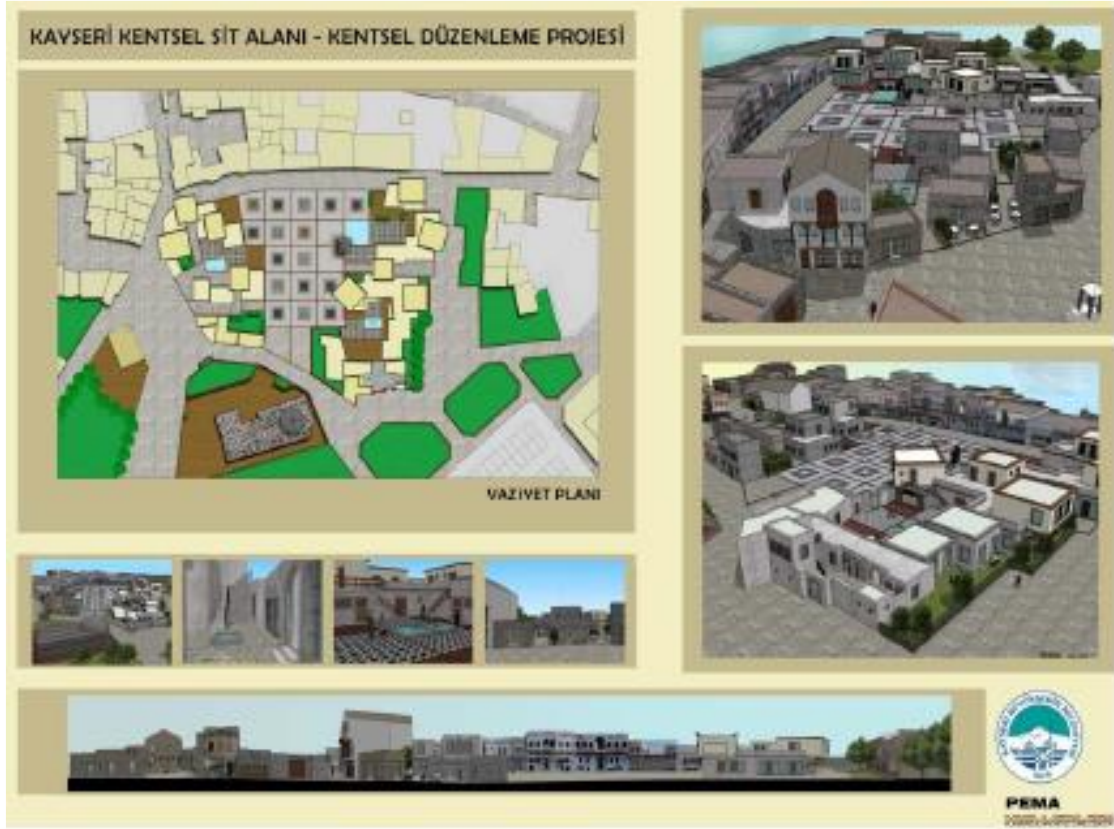
Resim 3.41. 1970'ler Bayram Sokak görünüşü ve Camcıoğlu Konağı
a) (İmamoğlu, 1992: 22) b) (Karakaya, 2002: 176)

Son olarak 1990 yılında oluşturulan Kentsel Sit Alanı İmar Planı'nda 2012 yılında revizyon yapılarak 2013 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Harita 3.19). Alanının genişliği daraltılarak bugünkü sınırları çizilmiştir. İmar planında sit alanı; kentsel kullanım alanı, kentsel çalışma alanı, kentsel sosyal altyapı alanı, açık ve yeşil alanlar, kentsel sit koruma alanları ve kentsel teknik altyapı alanları olarak bölgelere ayrılmıştır. Bu bölgelerin tasarım ilkeleri imar planı doğrultusunda belirlenmiş, tescilli taşınmaz kültür varlıkların parselleri ile korunmasına; ticaret alanı olarak gösterilmiş alanlarda, eğitim alanlarında, kentsel ve sosyal donatı alanlarında Kayseri Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu, Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve Melikgazi Belediyesi'nden uygun görüş alınarak ön proje ve uygulama projeleri hazırlanmasına karar verilmiştir.

Harita 3.19. Tavukçu Mahallesi 2013 yılı Kentsel Sit Alanı İmar Planı (KBB arşivi)

2013 yılında revize edilen imar planı ile birlikte, kentsel sit alanında bulunan 36 adet parseli kapsayan alan kentsel tasarım alanı olarak kabul edilmiş ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından Eski Kayseri Mahallesi'ni Canlandırma projesi hazırlanmıştır (Resim 3.42; Resim 3.43). Kayseri İl Özel İdaresi ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Zekai Görgülü'nün danışmanlığı ile hazırlanan proje Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin öz kaynakları ve Kayseri İl Özel İdaresi'nin finansal desteğiyle hazırlanmış ve kentsel tasarım projesi tamamlanmıştır.

Resim 3.42. Tavukçu Mahallesi Kentsel Canlandırma Projesi (KBB arşivi)

Resim 3.43. Setenönü Hamamı'ndan Bayram Sokak'ta restore edilen evlerin görünüşü ve kentsel tasarım projesi kapsamında yapılan ticari birimler (Kişisel arşiv, 2018)

Bayram Sokak, Savaş Sokak, Yalçın Sokak ve Setönü Caddesi ile çevrili adada yer alan tasarım alanının turizm, kültür ve rekreasyon işlevleriyle donatılmasına öncelik verilmiş, bu alanda geleneksel Kayseri Mahalle Çarşısı, Şenlik Meydanı, konaklama ve kültürel amaçlı yapılar tasarlanmıştır. Kayseri Mahallesi, Kayseri geleneksel sivil mimarisinin korunduğu, kullanıldığı, geleneksel yaşam biçimini yansıttığı ve alanın kullanılmasını, yaşamasını sağlayan bir proje olarak ilan edilmiştir. Kentsel sit alanında, Bayram Sokak üzerindeki yedi

adet tescilli yapının restorasyonun yapılması ve alanın bu yedi yapının varlığı ve değerleri gözetilerek yeniden projelendirilmesi koruma yaklaşımı için uygun görülse de, geleneksel mahalle kurgusunun ötesinde, sahici olamayan bir tutumla daha önce var olmayan kentsel bir dokunun varmış gibi kurgulanması projenin tarihsel ve mekansal bağlamda uygunluğunu tartışılır hale getirmiştir.

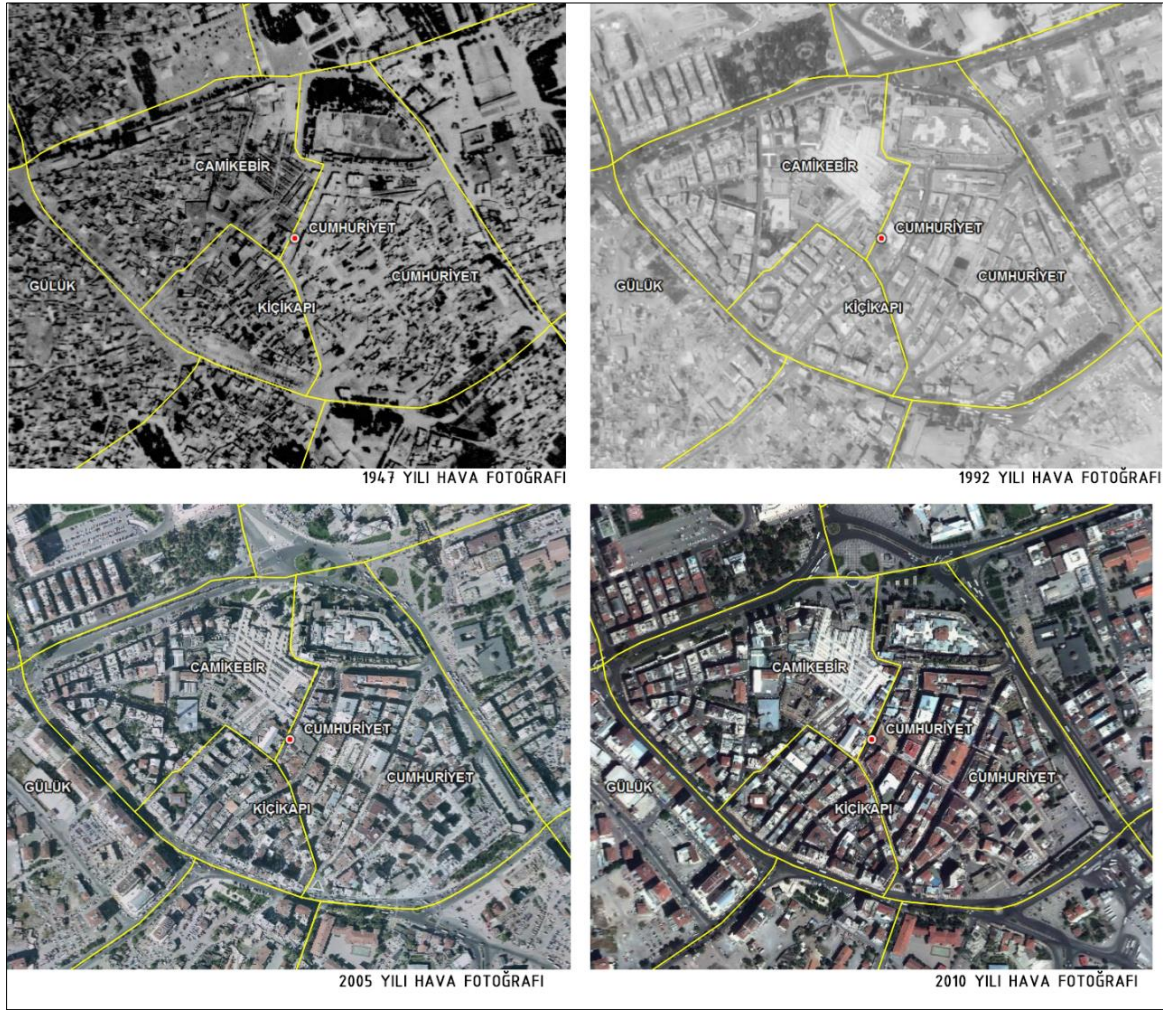
Mahalle kent içerisinde fiziksel bir yaşam alanı olmasının yanı sıra varlık olmanın sosyal bir birimidir. Birlikte yaşayan halk için sosyal ve ekonomik dayanışmanın sağlandığı, ortak değerlerin paylaşıldığı, kentli olma bilincinin oluştuğu ve kentsel kültürün yansıtıldığı kent içerisindeki en küçük toplu yaşam alanıdır. Tavukçu Mahallesi de, Müslüman ve Hristiyan halkın uzun seneler bir arada yaşadığı ve komşuluk ilişkilerinin geliştiği bir yerdir. İçinde barındırdığı çeşitli kültürler ile mekansal anlamda zenginleşerek Kayseri kent kimliğinin oluşmasına katkı sağlamıştır. 1945 ve 1975 kent planlamaları doğrultusunda kentsel yenilemeye uğramış, 1990 yılında hazırlanan Koruma İmar Planı ile alanın yok olması engellenmeye çalışılmıştır. Ancak Koruma İmar Planı alanda etkin şekilde uygulamaya konulamamış, sivil mimari örneklerinin büyük kısmı korunamamıştır. Özellikle bölgenin batısında çöküntü alanları oluşmuş, kalan tescilli yapılar tekil olarak korunmaya çalışılmıştır. Yapıların sürekliliğini yitirmesi ile kent kimliğinin önemli bir parçası olan sokak dokusu da alanda tamamen kaybolmuştur (Resim 3.44). Alınan önlemler yeterli olmamış, alanda kısmi bir bölge korunabilmiştir. 2013 yılında hazırlanan kentsel canlandırma projesi ile Tavukçu Mahallesi'nin dönüşümü devam etmiştir. Bu proje kapsamında alana eklenen ticaret ve turizm işlevleri aracılığı ile kentsel dokuya yeniden entegrasyonu sağlanmaya çalışılmıştır.

Resim 3.44. Yalçın Sokak'ta alanın mekansal bağlamdan kopuk uygulamalar
(Kişisel arşivi, 2018)

3.5.3. Cumhuriyet Mahallesi'nin dönüşümü

1960'ların sonu ile 1970'li yılların ilk yarısında yeniden yapılaşma sürecini büyük ölçüde tamamlayan bölge günümüzde de ticaret alanı olma özelliğini devam ettirmektedir. 2000'li yıllarda bölgedeki sokak ve caddelerde araç trafiğinin azaltılması ve yaya yoğunluğunun artırılması için düzenlemeler (Harita 3.20) yapılmıştır (Tekinsoy, 2011: 176-177).

Harita 3.20. Hava fotoğraflarında Cumhuriyet Mahallesi'nin değişimi
(KBB Coğrafi Bilgi sistemleri arşivi)

2019 yılında alanın kimliğini kaybettiği gerekçesiyle Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından kentsel gelişim projesi önerilmiştir. Açıklanan konsept projeye göre alan fonksiyon ve niteliklerine göre üç bölgeye ayrılmıştır. İlk bölge, tarihi Camii Kebir ve Kurşunlu Camii arasındaki bağlantı üzerinde kurgulanmıştır (Harita 3.21). İkinci bölge kütüphaneye dönüştürülen Meryem Ana Kilisesi etrafında bir müzeler meydanıdır. Üçüncü

bölgede ise Tavukçular Mahallesi üzerinde bu tarihi bölgeleri birbirine bağlayacak ticari bir köprü fonksiyonu önerilmiştir (URL-4).

Harita 3.21. Fikir projesi kapsamındaki odaklar (KBB Coğrafi Bilgi Sistemi arşivinden düzenlenmiştir.)

Yeniden canlandırma bağlamında ele alınan dönüşüm projesi ile çöküntü sürecindeki bölgede köhnemeye neden olan sosyal, fiziksel, ekonomik etkilerin azaltılması amaçlanmıştır. Projede alanın belli bir kısmı temizlenerek geleneksel konut dokusuna öykünen bir yapılaşma önerilmiştir. Planlama ve uygulama aşamasına geçilmeyen proje için henüz fikir projesi aşamasındadır (Resim 3.45).

Resim 3.45. Cumhuriyet Mahallesi için önerilen kentsel gelişim projesi (URL-4)

Bölgeyi sınırlayan dış kale surlarının büyük kısmı kentsel yenileme çalışmaları ile yok olmuştur. Günümüzde Yoğunburç bölgesi ile güneyde kalan Kiçikapı bölgesinde surların izlerine rastlanmaktadır. Ancak surların çoğu yok olsa da çizdiği sınırlar günümüze kadar 19. yüzyılda Kayseri Kalesi'nin odakta olduğu, dış kale surlarının tanımladığı alan kentin merkezini oluşturmuştur. Günümüzde bu bölge halen merkez olma özelliğini devam ettirmekle birlikte zamanla fiziksel değişiklikler ve dönüşümler geçirmiştir. Bölgedeki dini ve ticari anıtsal yapılar işlevsel ve mekânsal olarak korunmuş, ancak alanın çeperlerinde yer alan surların kuzeybatısındaki Gevher Nesibe Hatun Medresesi ve Şifahanesi (1205), doğusundaki Hunat Hatun Külliyesi (1238), kuzeyindeki Sahabiye Medresesi (1267) ise mekânsal bağlamda dönüşümler geçirmiştir. Günümüzde Gevher Nesibe Hatun Medresesi ve Şifahanesi Selçuklu Müzesi; Hunat Hatun Medresesi kültür ve sanat merkezi; Sahabiye Medresesi ise kitapçılar çarşısı olarak kullanılmaktadır (Ek-2).

3.5.4. Kent Meydanı dönüşümü

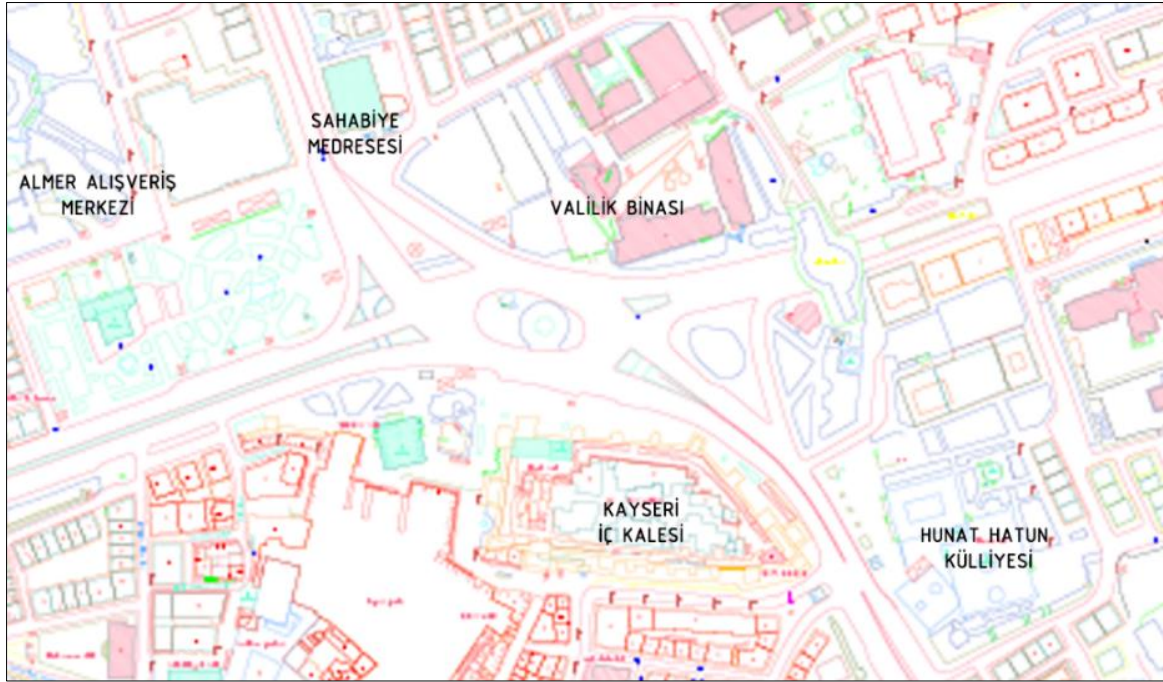
2000'lere kadar kamu yapılarının tanımladığı kent meydanı, Almer Alışveriş Merkezi'nin inşası ve araç yollarının genişlemesi ile değişimlere uğramıştır. 2006 yılında son düzenleme çalışmaları (Resim 3.46) ile Sahabiye Medresesi, Hunat Hatun Medresesi gibi Selçuklu yapılarının oluşturduğu anıtsal yapıların okunurluğu artmış ancak kent meydanının araç

öncelikli olarak düzenlenmesi ve sınırlarının genişlemesi ile sınırları tanımlı bir mekan olma özelliğini kaybetmiştir. Kentsel yenileme çalışmalarının bir sonucu olarak Cumhuriyet dönemine dair kent belleği izleri yok olmuştur.

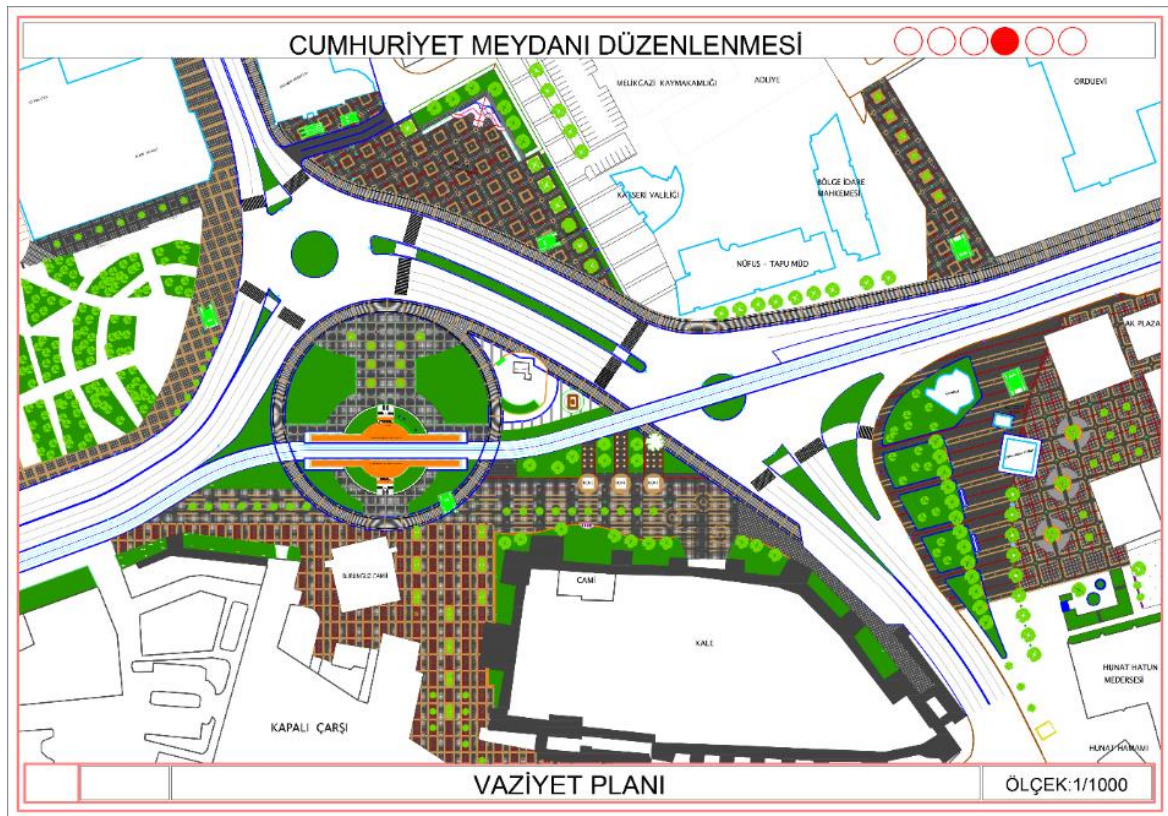

Resim 3.46. 2006 yılı sonrasındaki kentsel düzenleme çalışmalarında Kayseri kent meydanı (URL-5)

2004 yılında kent meydanının düzenlenmesi için Kayseri Büyükşehir Belediyesi davetli bir yarışma ilan etmiştir. Davetli yarışmaya katılan Mimar Mehmet Kütahneci'nin öneri projesi kabul görmüştür. Öneri projede kent meydanı yaya, motorlu araç ve raylı sistem için dengeli ölçülerde alan ayrılması, yaya öncelikli kullanıma önem verilmesi, önerilen raylı sistem durağı ile kapalı çarşı ve ticaret merkezi arasında ilişki kurulması, bu bölgede sosyal donatılarla kullanılabilirliğin artması amaçlanmıştır (Tekinsoy, 2011:154). Yarışma sonucu uygulanan proje (Harita 3.23) öncelikli olarak araç trafiği ile kente eklemlenecek raylı sistemin oluşturacağı yoğunluğu düzenleyecek biçimde tasarlanmıştır. Kent meydanı kuzeyde Sahabiye Medresesi, güneyde Kayseri İç Kalesi, batıda Almer Alışveriş Merkezi, doğuda ise Hunat Hatun Medresesi ile tanımlanmış, araç trafiği çözüm odaklı yeni kent meydanı düzenlemesinde Sahabiye Medresesi ile Valilik Binaları arasındaki kısım tören alanı olarak düzenlenmiştir.

Harita 3.22. 1990'larda Kayseri kent meydanı (KBB arşivi)

Harita 3.23. Kayseri Kent Meydanı Yarışması'nda birincilik ödülü kazanan proje (Mehmet Kütahneçi arşivi)

3.5.5. Sahabiye Mahallesi'nin dönüşümü

1990 yılları sonrasında kent planlama kararlarının bir sonucu olarak zaman içerisinde Sahabiye Mahallesi'nin çeperleri ana yollarla sınırlandırılmış, yüksek katlı binalar alanı yalıtılmıştır. Alanın güney batısında yer alan Selçuklu döneminden kalma tescilli türbeler, çeşmeler ve Sahabiye Medresesi ile İstasyon Caddesi ile Ahmet Paşa Caddesi arasındaki yer alanda Kayseri'nin modern anlayışla inşa edilmiş ilk apartmanları olan Belediye Blokları mahallenin çok katmanlı yapısını yansıtmaktadır. Mahalle cumhuriyet dönemi sonrası modernleşme sürecinin izlerini sergileyen, geleneksel ve modern yaşamın bir arada okunabildiği bir mimarlık müzesidir. Alanda özgün modern dönemin karakteristik yapılarının bulunması ve konut özelinde biçim, üslup ve malzeme farklılığı, parsel tipolojileri, plan şemaları Kayseri kent kimliğinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir (Harita 3.24; Harita 3.25).

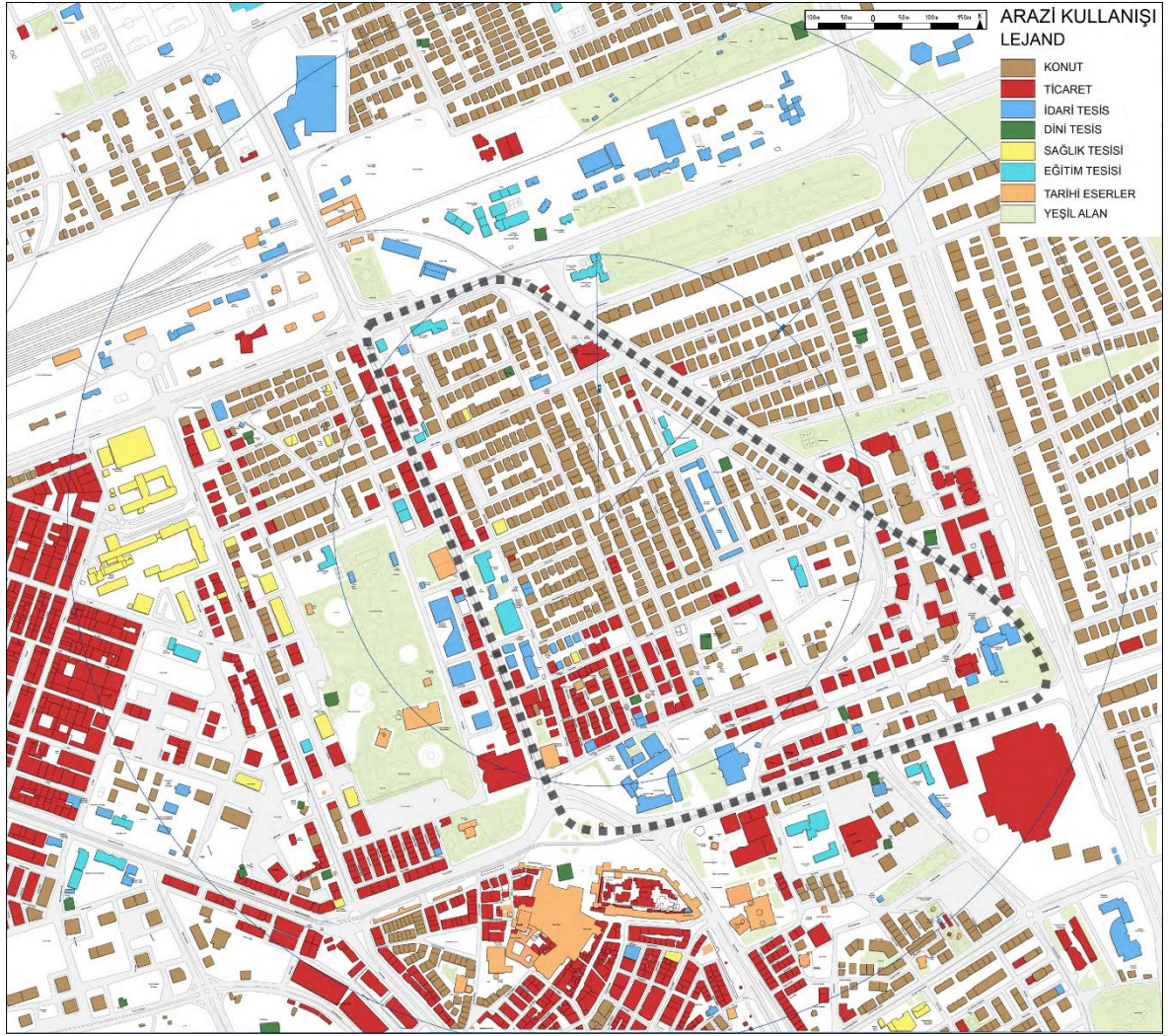
1954 HAVA FOTOĞRAFI

1992 HAVA FOTOĞRAFI

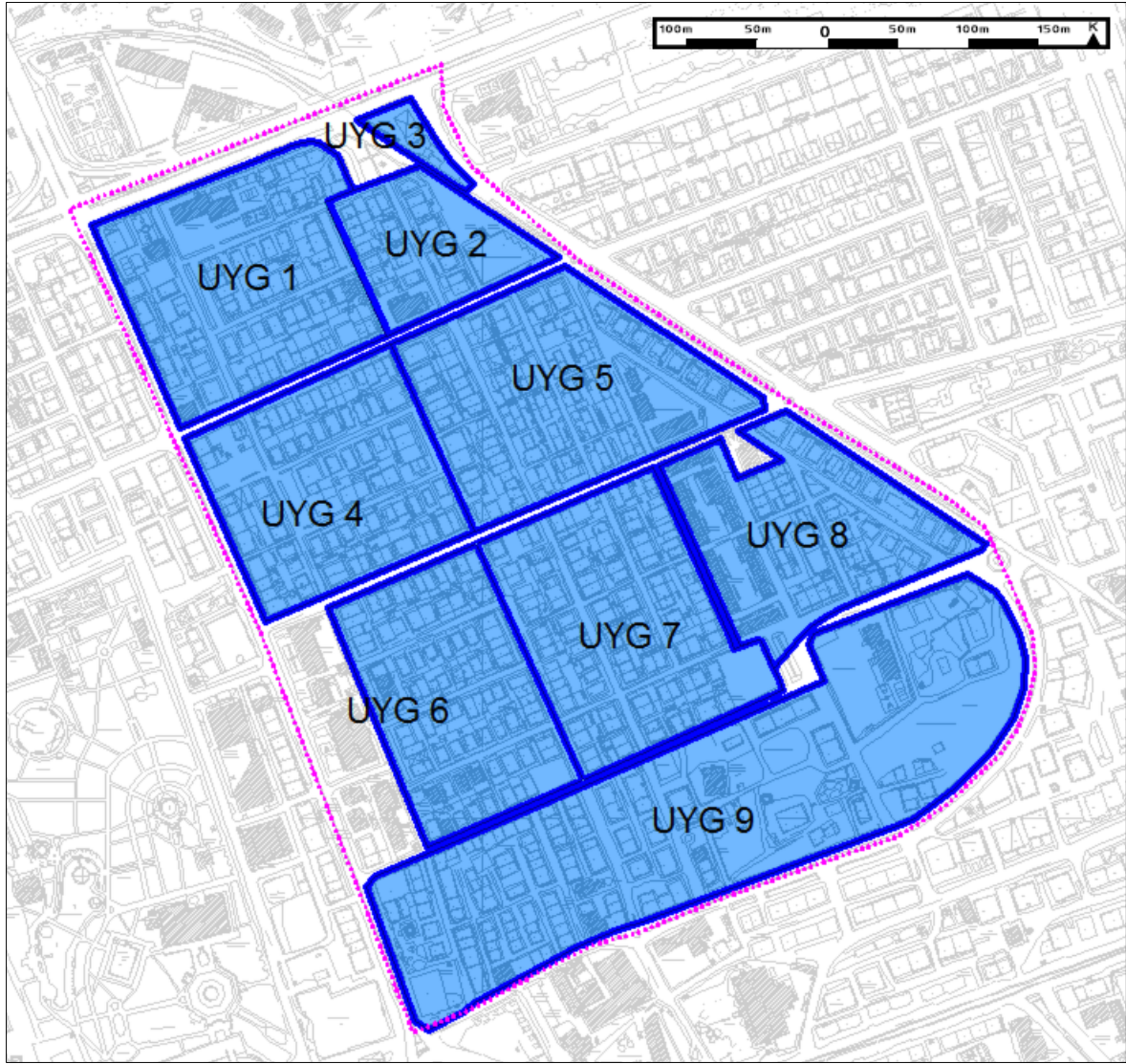

Harita 3.24. 1954 ve 1992 hava fotoğrafında Sahabiye Mahallesi'nde yer alan geleneksel doku (KBB Coğrafi Bilgi Sistemleri arşivi)

Harita 3.25. 2000'li yıllarda Sahabiye Mahallesi'ndeki kentsel doku (KBB arşivi)

2000'li yıllar ile mahalle, konut alanı olma özelliğini günden güne kaybetmiş ve kent merkezinde rant oranı yüksek bir ticari merkez özelliği kazanmıştır (Harita 3.25). Yapıların büyük bir kısmının eski ve depreme dayanıksız olması, sokakların dar, yeşil alan, otopark ve sosyal alanların yetersiz olması, zamanla oluşan altyapı sorunları, alandaki metruk yapıların suç işlemeye meyilli kişilere mekanlar haline gelmesi ve yapılaşma içinde kaybolan tarihi eserlerden dolayı Sahabiye Bölgesi 16.01.2015 tarihinde alınan Kayseri Büyükşehir Belediyesi Meclis kararı ile Sahabiye bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanı ilan edilmiş ve kentsel dönüşüm imar planı hazırlanmıştır (Harita 3.26). Proje çalışmalarında 50 hektar alanda yaklaşık 650 yapının dönüşümün sağlanması amaçlanmıştır (KBB arşivi).

Harita 3.26. Kentsel dönüşüm için hazırlanan imar planı (KBB arşivi)

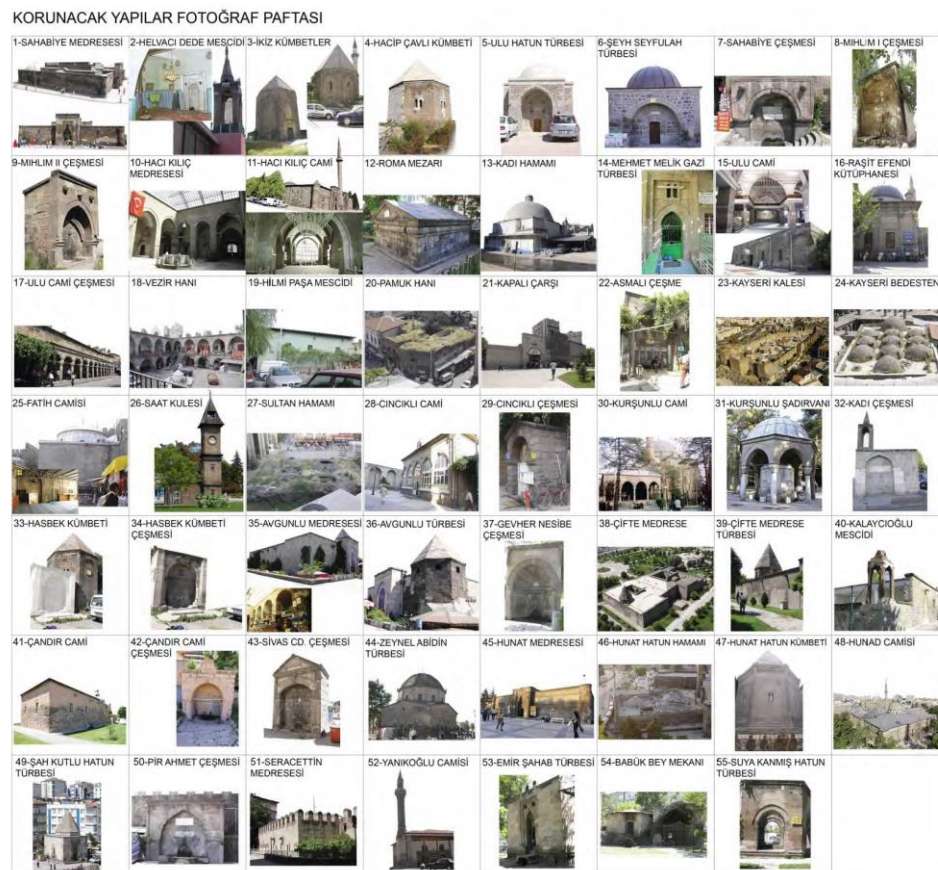
Kayseri Büyükşehir Belediye'sinin hazırladığı imar planında uygulama alanı; 2 ana bölge olarak değerlendirilmiştir (Harita 3.26):

1.) Özel Proje Alanı (9. Bölge): Bu Bölgede tescilli yapılar, koruma alanları, kitle nizamda yapılaşmış yapılar bulunmaktadır. Ticari kullanımın yoğun olduğu bu bölgede, kullanılan mevcut inşaat alanları katsayısı da oldukça yüksektir.

2.) Diğer Bölgeler (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Bölge): Hazırlanan imar planında alandaki Selçuklu ve Roma döneminden kalma tescilli yapıların ile Şehir Tiyatrosu (halkevi binası), Kız Meslek Lisesi ve Vali Konağı'nın bulunduğu ada (Harita 3.27) dönüşüm alanına dahil edilmemesi kararlaştırılmıştır (Resim 3.47) (KBB arşivi).

Harita 3.27. Dönüşüm alanında koruma altına alınacak yapılar (KBB arşivi)

Resim 3.47. Koruma altına alınacak yapıların fotoğraf paftası (KBB arşivi)

İmar planının hazırlanmasından sonra alanla ilgili parsel ve bina özellikleri, binaların durumları, kiracı ve ya ev sahibine dair kimlik ve adres bilgileri ile hak sahiplerinin elde edeceği bedelle ilgili tespit çalışmaları başlamıştır.

2015 yılında, Sahabiye Mahallesi'nde toplam 4.709 adedi konut ve 1.005 adet işyeri olmak üzere toplam 5.714 adet taşınmaz bulunmaktaydı. Toplam taşınmaz varlığının; 19 adedi tek katlı, 94 adedi 2 katlı, 158 adedi 3 katlı, 236 adedi 4 katlı, 41 adedi 5 katlı, 33 adedi 6 katlı, 15 adedi 7 katlı, 16 adedi 8 katlı ve 2 adedi 9 katlı olarak inşa edilmiştir. Genel olarak konut yapısı durumunda olan tek ve iki katlı olan binaların tamamının ve üç katlı binaların önemli bir kısmının kargir yığma taşıyıcı sistemli olarak inşa edildiği tespit edilmiştir. Üç katlı yapıların bir kısmının ve üç kattan daha fazla katı olan yapıların tamamının ise betonarme karkas taşıyıcı sistemli olduğu tespit edilmiştir (Aliefendioğlu ve Tanrıvermiş, 2015).

2014 yılında Kayseri Büyükşehir Belediyesi kent içerisinde çöküntü alanı oluşturduğu, işlevini ve maddi değerini yitirdiği ve güvenlik problemi oluşturduğu tespiti ile 4 Aralık 2014 yılında ulusal 'Kayseri İli, Sahabiye Mahallesi Kentsel Yenileme Proje Yarışması' düzenlediğini ilan etmiştir. Yarışmanın ilanından sonra Kayseri Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası yarışma şartnamesine itiraz etmiş ve mimarlara katılmama çağrısı yapmıştır. Yarışma 12 mimarlık ofisinin katıldığı davetli bir yarışma olarak yeniden açılmış ve finale kalan üç proje halk oylamasına sunulmuştur (Resim 3.48; Resim 3.49 ve Resim 3.50.).

Resim 3.48. Halk oylamasına katılan İkon Mimarlık Ofisi'nin öneri projesi (Mehmet Kütahneci arşivi)

Resim 3.49. Halk oylamasına katılan Mimar Faruk Akşehirli'nin öneri projesi (KBB arşivi)

Resim 3.50. Halk oylamasını kazanan Sabri Paşayığit'in tasarladığı proje (KBB arşivi)

Yarışmada finale kalan projelerin üçü de Sahabiye Mahallesi'nin dönüşümünde korumacı değil yıkıcı bir yaklaşım göstermişlerdir. Sabri Paşayığıt proje raporunda, alanın tarihsel dokusunu koruyarak yeniden modernize edildiğini belirtmiştir. Paşayığıt'ın ifadesi ile tasarım stratejisinde tarihi kale odak noktası olarak belirlenmiş ve mevcut yeşil alan kaleye bağlanarak bulvar tasarımı yapılandırılmıştır. Projenin amacı şehrin eski görüntüsünü tamamen değiştirmek ve birbirini tekrar eden mimari tasarımı önlemek olarak belirlenmiştir. Kentte tekrar eden mimari algıyı önleyebilmek adına, stili ve farklı evreleri yepyeni karakterler oluşturulmuş (Resim 3.51) daha önce uygulanmamış tasarım ilkeleri ile şehir yeniden yapılandırılmıştır (URL-6).

Resim 3.51. Ahmet Paşa Caddesi ve Seher Sokak'tan yüksek katlı ticari yapıların görünümü, 2019 (Kişisel arşiv)

Kentsel dönüşüm projesinde alanın kuzeybatısında bulunan bölge (imar planında uygulama alanı 1 olarak belirtilen alan) ticari fonksiyonlar için ayrılmış ve Kocasinan Bulvarı üzerine gökdelen önerisi getirilmiştir. İmar planında 9. Bölge olarak belirlenmiş, Selçuklu dönemine ait tescilli çeşitli kümbet ve medrese ile Sahabiye Medresesi'nin bulunduğu alana ise geleneksel Kayseri evleri önerisi getirilmiştir. Geleneksel Kayseri evlerinin birebir taklit edilerek uygulanması ile alanın çeperinde bulunan Kayseri İç Kalesi ve Kapalı Çarşı ile iletişime geçilmek istenmiştir. Geçmişini taklit ederek varlığını sürdürmeyi amaçlayan geleneksel doku ile Kayseri kent imgesi ile bağdaşmayan gökdelen silueti aynı alanda harmanlanmıştır. Projenin tamamlanması ile birlikte Kayseri kent kimliğinin ve bu kimliği oluşturan belleğin ciddi anlamda zarar göreceği aşikârdır.

19. yy' da geleneksel konut dokusunun bulunduğu Sahabiye Mahallesi'nin, 1950'lerde modernleşme süreci ile birlikte dönüşüm süreci başlamıştır. Bu dönemde 1945 Oelsner-Aru Planı kararları ile geleneksel doku yok edilmiştir. Kentsel yeniden geliştirme çalışmaları ile ızgara plan üzerine dönemin modern anlayışına uygun olarak apartmanlar inşa edilmiştir. 1975 Taşçı Planı'na kadar mahalle, konut alanı olma özelliğini devam ettirmiş bu tarihten sonra ise bölgeye ticaret işlevi de yüklenmiş ve alan değişim sürecine girmiştir. 2000'li yıllara kadar yapılar işlev değişikliği ile dönüştürülmüş, alanda kentsel yenileme çalışmaları uygulanmamıştır. Ancak bu işlev değişikliği zamanla alanı çöküntü bölgesi haline getirmiş, 2013 yılında kamu eliyle alanda kentsel dönüşüm uygulamaları başlamıştır. Bu kentsel dönüşüm uygulamalarında alanda yer alan Selçuklu dönemi yapıları korunmuş, Cumhuriyet dönemi konut örnekleri temizlenmiş, Cumhuriyet döneminde inşa edilen kamu yapıları ise korunmuştur (Harita 3.28).

Harita 3.28. Günümüzde Sahabiye Mahallesi'nin havadan görünüşü (KBB Coğrafi Bilgi Sistemleri arşivi)

3.5.6. Sümerbank Bez Fabrikası Yerleşkesi'nin dönüşümü

1998 yılına kadar üretime devam eden Sümerbank Bez Fabrikası, 1999 yılında kamulaştırılarak Erciyes Üniversitesi'ne devredilmiştir. Ancak üniversite yerleşkenin sadece lojman kısmını kullanmış, diğer bölümler atıl olarak kalmış, yapıların güvenliği için

Yerleşim alanının master planı süreci öncesinde, Mimar Emre Arolat tarafından tasarlanan, yerleşke alanı içerisindeki mevcut ambar binasını sarmalayan, çelik strüktürlü bir ek yapı inşa edilmiştir. Eski ambar binasına dair değerler korunarak hâlihazırdaki mimari kimlikten farklı bir tasarım anlayışı ile ele alınan lineer yapı kampüsün sınırını da nitelemiştir. Kayseri kent ölçeğinde benzerine rastlanmayan bir tutum (geçmişe sahip çıkarak, eski yapım yöntemleri ve mimari kurgudan bağımsız yeniyi inşa etme) ile alınan tasarım anlayışı 2016 Ulusal Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüştür.

Kentin mimari hafızası için yenilik taşıyan fabrikanın kampüs yerleşkesine dönüşümü sürecinde yapılar korunarak yeniden işlevlendirilmiştir. Kampüs alanında yer alan lojmanlar öğrenci köyü olarak çözümlenirken diğer fabrika yapıları müze ve eğitim amaçlı kullanılmaktadır. Yerleşkenin etkisiyle biçimlenen konut alanları ise dokusunu büyük ölçüde sürdürmektedir. Özellikle 2000'li yıllar sonrasında konut alanı içerisinde kısmi yıkımlar gerçekleşmiş ve yüksek katlı bloklar inşa edilmiştir.

Sümer Bez Fabrikası'nın korunarak Üniversite yerleşkesine dönüşümü çalışmaları günümüzde devam etmektedir. Kullanım dışı kalmış bir sanayi yapısının, korunarak, kendi kendini sergileyen bir müze gibi ele alınıp dönüştürülmesi kent belleğinin sürekliliğinin sağlanması bakımından önemlidir. Sümerbank Bez Fabrikası'nın dönüşüm ve yeniden işlevlendirme sürecinde izlenen korumacı tutum, Kayseri özelinde Osmanlı ve Selçuklu dönemi yapılarının sahici yaklaşımdan uzak korunması; Cumhuriyet dönemi mimari miraslarının ise göz ardı edilmesi tutumlarına tezat yegâne örnektir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dönüşüm, gelişme ve değişimlere paralel olarak süreklilik gösteren bir kavramdır. Özellikle sanayi devrimi sonrasında ivmelenen bir hız kazanmıştır. 20. Yüzyılın ikinci yarısında ise teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmeler ile karmaşık bir dönüşüm ortamı başlamış, yaşamın her alanında ilişkiler ve işleyiş biçimleri yeni tanımlar kazanmıştır. Bu durum hayatın pek çok alanında karşılık bulmuş ve süreklilik göstermiştir. Çevre, kentleşme, mimarlık ve tasarım da bu dönüşümlerden direk etkilenen alanların başında gelmiştir.

Kentte biriken soyut ve somut miras kentin belleğini oluşturur. Bu birikimin toplamı (kentin hatırladıkları, hatırlattıkları ve unuttukları) ise kentsel kimliği meydana getirmektedir. Boym kent kimliğinin ortak hafıza ve ortak geçmişi referans aldığını ancak köklerinin toprakta değil insan ürünü olan mekanda yer aldığını belirtmiştir (Boym, 2009: 122). Kente eklenenler kadar kentten eksilenler de kimliğin parçasıdır. Kent sürekli bir dönüşüm içerisinde ve karşılıklı olarak kent ve kentli birbirinin hafızasını kurarlar. Böylece kentin hatırladıkları ve unuttukları kentlilerin hafızasını etkiler. Kayseri de hatırladıkları, hatırlattıkları ve unuttukları ile sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olmuştur. Cumhuriyet dönemi öncesinde değişimin en önemli reaktörü kentin ihtiyaçları ve fiziksel yapısı iken, modernleşme süreci ve Cumhuriyetin ilanı ile kent planlamaları en önemli etken haline gelmiştir.

En eski kentlerden biri olarak nitelenen Kayseri; Roma, Beylikler, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinden kalma anıtsal ve geleneksel yapıların bir kısmının hala korunduğu bir kenttir. Cumhuriyetin ilanına kadar organik olarak gelişen kent, 1933 Çaylak Planı, 1945 Oelsner- Aru Planı, 1975 Taşçı Planı ile kent hafızasında eşik oluşturan dönüşümler yaşamıştır. Kentin planlamasında benimsenen yaklaşımlar bu dönüşümün en etkin faktörü olmuştur. 1933 planında kent dışında inşa edilen sanayi yapıları kentin dönüşümünde belirleyici rol oynamıştır. 1945 yılındaki Oelsner-Aru Planı kentin dokusunu korumaya yönelik bir tutumla hazırlanarak eski kent merkezinin korunması ve bu merkezden ayrı yeni ikinci bir kent merkezi oluşması gerektiği önerisi getirilmiştir. Ancak belediye tarafından kabul görmemiş, Oelsner eski kent merkezini yeniden planlamıştır. Kentsel temizleme ve yenileme çalışmaları ile biçimlenen bu dönemde geleneksel kent dokusuna dair izler silinmiştir. 1975 Taşçı Planı ile yüksek bloklu, geniş caddeli kent görünümü

oluşmaya başlarken geleneksel dokunun bulunduğu bölgelerin bir kısmı koruma altına alınmıştır. Böylece Taşçı Planı Kayseri'nin günümüzdeki dokusunu biçimlendiren bir etkiye sahip olmuştur. Sonraki Berksan ve Doğukan planlarında Taşçı planındaki genel ilkeler korunmuş, kent gelişimini sürdürmüştür. Kayseri, planlı ilk dönemden itibaren tek merkezli ve merkezden genişleyen bir şehir konumundadır. Tek merkezli gelişimin olması, kentin genişleyerek farklı merkezler oluşturmaması, merkez çeperlerinin de değişimini/dönüşümünü zorunlu hale getirmiştir.

1920'lerde şekillenen Tayyare Fabrikası yerleşkesinin sınırları günümüze kadar değişmemiş ancak yerleşke içerisinde dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak yeni yapılaşmalar görülmüştür. Fabrikanın etkisi ile kent güney yönde gelişmiş, çeperlerinde Esenyurt Mahallesi oluşmuştur. Fabrika yapısı planlı olarak dönüşmemiş, ihtiyaca göre işlev ve sınırları değişmiştir. Aynı dönemde inşa edilen Kayseri Tren Garı kentinin mekânsal gelişimi için bir önemli bir eşik olmuştur. Yapısının sınırları günümüze kadar değişmemiş ancak yapının etki alanı genişlemiştir. Bu etki ile kentte yeni akslar, meydan ve konut alanları oluşmuştur. Tren garı günümüzde işlevine devam ederken, tren garı ile birlikte inşa edilen lojmanların büyük kısmı atıl durumda, küçük bir kısmı ise ticaret alanı olarak işlevlenmiştir. Bu yapıların tanımladığı alanlar için planlı bir dönüşüm söz konusu değildir ancak bu yapılar işlevini yitirmiş alanların geliştirilmesi yaklaşımı ile dönüşmüştür.

Kent meydanı ile ilgili ilk düzenlemeler 1933 Çaylak Planı sonrasında başlamış, bu dönemden sonra meydana sürekli bir temizle-yeniden yap şeklinde dönüşümler yaşanmıştır. 1930'larda inşa edilen kamusal ve sosyal yapılar ile geleneksel konut dokusunun çevrelediği meydan, 1950'lerde-Aru Planı kararları ve sonrasında inşa edilen modern kamu yapıları ile geleneksel yapısından giderek uzaklaşmıştır. 1990'lar sonrasında kent meydanının önemli bir niteleyicisi olan Almer Alışveriş Merkezi'nin inşası ve araç yollarının genişlemesi ile kent meydanının okunabilirliği azalmıştır. 2006 yılında son düzenleme çalışmaları ile Sahabiye Medresesi, Hunat Hatun Medresesi gibi Selçuklu anıtsal yapıları yeni fonksiyonları ile meydanı desteklemiştir. Bu düzenleme ile meydanın okunurluğu artmış ancak kent meydanının araç öncelikli olarak düzenlenmesi ve sınırlarının genişlemesi ile meydan tanımlı bir mekan olma özelliğini yeniden kaybetmiştir. Kentsel yenileme çalışmalarının bir sonucu olarak Cumhuriyet dönemine dair kent belleği izleri yok olmuştur.

Sümer Bez Fabrikası'nın sınırları günümüze kadar korunmuş ve fabrika çevresinde o dönem oluşan konut dokusu genişleyerek devam etmiştir. 1930 sonrası fabrika yapısı korunarak Üniversite yerleşkesine dönüştürülmüştür. Kullanım dışı kalmış bir sanayi yapısının, korunarak, kendi kendini sergileyen bir müze işlevi ile ele alınıp dönüştürülmesi kent belleğinin sürekliliğinin sağlanması bakımından önemlidir. Sümerbank Bez Fabrikası'nın dönüşüm ve yeniden işlevlendirme sürecinde izlenen korumacı tutum, Kayseri özelinde Osmanlı ve Selçuklu dönemi yapılarının sahici yaklaşımdan uzak korunarak Cumhuriyet dönemi mimari miraslarının göz ardı edilmesi tutumuna tezat yegâne örnektir.

Dış kale ve surlarının tanımladığı Cumhuriyet Mahallesi Kayseri kentinin doğup yayıldığı bir odak halindedir. Farklı dönemlere ait katmanların bulunduğu bölgedeki kentsel doku 1945 planı ile dönüşmüştür. Geleneksel konut dokusunun bulunduğu alan bu dönemden sonra ticaret bölgesi olarak işlevlenmiş, kentsel yenileme yaklaşımı ile bu dönemde organik doku yok edilerek ızgara planlı bir kent düzeni oluşturulmuştur. Bölgedeki Selçuklu ve Osmanlı döneminden kalma anıtsal yapılar korunurken konut alanları ortadan kaldırılmıştır. Bölgenin çeperlerinde yer alan bu büyük anıtsal yapılar ticari amaçla korunarak kentlinin kullanımına sunulmuştur. Günümüzde ise bu alan için konsept bir dönüşüm projesi hazırlanmış henüz uygulamaya geçilmemiştir. Bu projede geleneksel konut dokusuna öykünen yeni bir yapılaşma önerilmektedir. Kentsel canlandırma stratejisi ile üretilen proje sahiçilikten uzak bir yaklaşıma sahiptir. Kentin en eski yerleşim alanı olan ve içerisinde Bizans, Roma, Beylikler, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait izleri barındıran bölgenin bu katmanları korunarak dönüşmesi önemlidir.

Sahabiye Mahallesi içerisinde barındırdığı Roma, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi mimari yapıları ile kentin oluşum süreçlerine tanıklık etmiş bir katmanlaşma zeminidir. Son olarak Kayseri'nin modern anlamda oluşan ilk mahallerinden biri olarak modernleşme sürecinde kente katkı sunmuştur. Yakın zamana kadar aktif olarak kullanılan kentsel, tarihsel, mekansal bağlamı kuvvetli böyle bir alanda Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait mimari yapıların korunarak Cumhuriyet dönemi konut örneklerinin yerle bir edilmesi kentli olma bilincine zarar verecektir. Dönüşüm sürecinde kentlinin yaşam kalitesine katkısı öngörülerek kentsel yenilemeye gidilmiştir. Ancak kentte yaşayanların yere ait olma hakkı ve aidiyet duygusu gasp edilmiştir. Kötü ve ya eskimiş bir alanın yeniden kente kazandırılması için tek çözüm yolu yıkarak yenilemek olmamalıdır. Yapılacak detaylı

analizlerle bölgenin sosyal, ekonomik, mekansal durumları irdelenmeli ve öncelikli olarak sağlıklılaştırma yoluna gidilmelidir.

Kentin sembolü olmuş Kayseri İç Kalesi'nin tarihlenmesi tam olarak bilinmese de Roma dönemlerinde yapıldığı bilinmektedir. Kayseri İç Kalesi tarihsel süreçte farklı amaçlarla kullanılmış ve çeşitli zamanlarda onarımlar geçirmiştir. Son olarak kalenin içerisine betonarme olarak inşa edilen Sarraflar Çarşısı kalenin strüktürel yapısına ciddi hasarlar vermiştir. Kent için bu kadar kıymetli bir yapının kentlinin sosyalleşebileceği bir alana dönüşme süreci açılan yarışma aracılığı ile korumacı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Kale surlarına son derece saygılı bir yaklaşımla surların önüne geçecek herhangi bir yapılaşma önerilmemiş, aksine surların yer aldığı kot kentsel bir boşluk olarak ele alınmış ve zemin altındaki kotta yapılaşmaya gidilmiştir. Eskiye dair bütün izler korunarak alana yeniden işlerlik kazandırılmıştır.

Tavukçu Mahallesi'nde yer alan geleneksel doku sembolik olarak belli bir kentsel kimliğe atıfta bulunmaktadır. Bu nedenle alan için Koruma İmar Planı hazırlanmış ve alandaki mimari değerler korunmaya alınmıştır. Koruma İmar Planı tam olarak uygulanamamış, alanda baş edilemeyecek çöküntü alanları oluşmuş ve zaman içerisinde plandaki bölge küçültülmüştür. Tarihsel ve sosyal bağlamı böylesine derin bir alanda yapıları salt fiziksel olarak sağlıklılaştırmak ve bu yolla korumak mümkün değildir. Alanı fiziki korumanın ötesinde, ekonomik ve sosyal anlamda da dönüştürülmelidir. Tavukçu Mahallesi kente eklemlenip, onun bir parçası olarak korunmalıdır. Alanın yeniden canlandırılması için sit alanında üretilen kentsel tasarım projesi sahici bir tutumla ele alınmamış, geçmişe öykünen, ona benzemeye çalışan ancak kazandığı mimari dil ile ancak onu taklit etmiş yeni yapılar üretilmiştir. Bu yapıların varlığı ile Tavukçu Mahallesi aurasını kaybetmiştir. Kayseri mahallesi hem korumanın planlı şekilde yapılamaması hemde 'miş' gibi yapan yeni yapıların varlığı ile yersiz bir mekana dönüşmüştür.

Gevher Nesibe Mahallesi barındırdığı geleneksel konut dokusu ve Selçuklu anıtsal yapıları ile kent belleğinde önemli yer tutan bir alan konumundayken 1980'li yıllarda konut alanı olma özelliğini yitirmiştir. Bölgede yer alan Gevher Nesibe Medresesi ile çeşme, mescit gibi Selçuklu yapıları korunarak kentsel yenileme yaklaşımı ile rekreasyon alanına dönüşmüştür. Kentsel yenileme yaklaşımının bir sonucu olarak alanda anıtsal yapılar yalnızlaşmış, nostaljik bir ikona dönüşmüştür.

Çizelge 4.1. Kentsel dokuların dönüşüm yaklaşımları analizi

Kentsel alan	Kentsel Dokunun Dönüşümü			Dönüşüm Yaklaşımları
	sınırların değişimi	fonsiyon değişimi	yapıların değişimi	
Tayyare Fabrikası Yerleşkesi	fabrika yapısının sınırları günümüze kadar değişmemiş ancak fabrika yapısının etkisiyle oluşan esenyurt mahallesi ile çeperleri genişlemiştir. planlı olarak gelişen alan zaman içerisinde askeri ihtiyaçlara uygun olarak gelişmiştir.	sanayi yapısı olarak oluşturulan alan günümüzde askeri alandır.	yerleşke içerisindeki hangar yapıları korunmuş, askeri ihtiyaçlara uygun olarak yeni binalar inşa edilmiştir.	1- işlevini yitirmiş alanların geliştirilmesi
Tren Garı ve Çeperleri	yapının sınırları günümüze kadar değişmemiş ancak fabrika yapısının etkisiyle oluşan konut alanları ile çeperleri genişlemiştir. 1937 yılında yapımına başlanan yapının trafında oluşan konut alanları 1945 plan döneminde planlı olarak gelişmiştir.	işlevine devam etmektedir.	1- tren garı binası işlevine devam etmektedir. 2-gar lojmanlarının bir kısmı terk edilmiş bir kısmı ise onanılarak dernek binası olarak işlev vermektedir.	1- işlevini yitirmiş alanların geliştirilmesi
Kayseri Kent Meydanı	kent meydanı düzenleme çalışmaları 1933 Çaylak planı ile başlamış, 1945 Oelsner-Aru planı ile sınırları genişlemiştir. 1990'larda ve 2006'da yapılan yeni düzenlemelerle meydanın sınırları genişlemiştir.	kentin toplanma mekanı olma özelliğini devam ettirmektedir. Ancak 2006 yılında yapılan düzenleme ile yaya yoğunluklu kullanımı yitirmiş, araç trafiği yoğunluklu bir bölge haline gelmiştir.	meydanı tanımlayan yapılar; 1- geleneksel doku 1930'larda 1933 çaylak planı ile temizlenmiştir. 2- anıtsal yapılar (sahabiye, hunat medresesi, iç kale) işlev değişiklikleri ile korunmuştur. 3-sosyal yapı (tan sineması) 1960'daki meydan düzenlemesi ile yıkılmıştır. 4-kamusal yapılar (hükümet konağı, ptt ve tekel binası) 1986 planı sonrasında yıkılmıştır. 5- ticari yapı (almer alışveriş merkezi) varlığını sürdürmektedir.	1-kentsel yenileme 2-kentsel koruma
Sümerbank Bez Fabrikası Yerleşkesi	yapının sınırları günümüze kadar değişmemiş ancak fabrika yapısının etkisiyle oluşan konut alanları ile çeperleri genişlemiştir. planlı olarak gelişen alan zaman içerisinde işlevsiz hale gelmesi sonucu yine planlı olarak korunmuş ve dönüşmüştür.	sanayi alanı olan alan üniversite yerleşkesine dönüşmüştür.	1-fabrika binası, sosyal ve kültürel yapılar mekansal olarak korunarak üniversite yerleşkesine dönüşmüştür. 2-lojmanlar öğrenci yurdu olarak yeniden işlevlendirilmiştir.	1-kentsel koruma 2-işlevini yitirmiş alanların geliştirilmesi
Cumhuriyet Mahallesi	dış kale surlarının tanımladığı sınırlar 1945 planına kadar değişmemiş, bu dönemde genişlemiştir. Bu tarihe kadar organik dokunun olduğu alan bu tarihten sonra ızgara planlı olarak dönüşmüştür.	savunma amaçlı işlev gören alan 1-Osmanlılar döneminde ticaret ve konut alanı 2- 1933 çaylak planında ticaret ve konut alanı 3-1945 planı sonrasında zemin kat ticaret üst katların konut 4-1960-70 döneminde ticaret alanına dönüşmüştür.	1- geleneksel konut dokusu 1945 planı ile temizlenmiştir. 2- dönüştürülen konut alanı 1945 ve 1975 planları ile ticari alana dönüşmüştür. 2- dini yapılar işlevsel ve mekansal olarak korunmuştur. 3-anıtsal yapılar; a. Gevher Nesibe Medresesi korunarak müzeye; b. Hunat Hatun Medresesi korunarak kültür merkezine; c. Sahabiye Medresesi korunarak kitapçılar çarşısına dönüşmüştür. 4- Çarşılar, Medreseler, Hanlar kısmen korunarak işlevine devam kısmen korunarak işlevine devam etmektedir.	1-kentsel yenileme 2-kentsel koruma 3-kentsel canlandırma

Çizelge 4.1. (devam) Kentsel dokuların dönüşüm yaklaşımları analizi

Sahabiye Mahallesi	geleneksel dokunun bulunduğu alanın batısında 1930'larda kamusal yapılar inşa edilmiş, aynı dönemde doğusunda yeni konut alanları oluşmuştur. Zaman içerisinde konut alanlarının sınırları genişlemiştir.	geleneksel konut dokusu olduğu alan planlı olarak konut alanı olarak dönüştürülmüş, zama içerisinde kent planlarının bir sonucu olarak ticari bir alana dönüşmüştür.	1- geleneksel konut dokusu 1945 planı ile temizlenmiştir. 2- dönüştürülen konut alanı 1975 planları ile ticari alana dönüşmüştür. 3-ticari alanlar 2013 yılındaki kentsel dönüşüm kararı ile temizlenmeye başlamış yüksek katlı ticari alanların inşası başlamıştır. 4-temizlenen alanın güneybatısına geleneksel kayseri evleri konumlandırılacaktır. 5- dini yapılar (türbeler, mescitler, camiler) ile çeşmeler işlevsel ve mekansal olarak korunmuştur. 6-cumhuriyet dönemi kamusal yapısı (vali konağı) yapısal ve işlevsel olarak korunmuştur. 7- cumhuriyet dönemi eğitim yapısı halkevi binası yapısal olarak korunmuş işlevsel olarak dönüştürülmüş, kız kız sanat enstitüsü ise yapısal ve işlevsel olarak korunmuştur.	1-kentsel yenileme 2-kentsel koruma 3-kentsel canlandırma
Örnekevler Mahallesi	geleneksel dokunun bulunduğu alanın batısında 1930'larda yeni konut alanları oluşmuştur. Zaman içerisinde konut alanlarının sınırları genişlemiştir.	geleneksel konut dokusu olduğu alan planlı olarak konut alanı olarak dönüştürülmüş, zama içerisinde kent planlarının bir sonucu olarak ticari bir alana dönüşmüştür.	1- geleneksel konut dokusu 1945 planı ile temizlenmiştir. 2- dönüştürülen konut alanı 1975 planları ile ticari alana dönüşmüştür.	1- kentsel yenileme
Kayseri İç Kalesi	iç kale surlarının tanımladığı sınırlar günümüze kadar değişmemiştir.	kentin korunması için kullanılan alan; osmanlılar döneminde konut alanı, cumhuriyetin ilk döneminde kamusal alan (hapishane), 1930'larda ticari alan (Pazar yeri), 1980'lerde ticari alan(sarraflar çarşısı), günümüzde müze olarak işlev görmektedir.	1-koruma amaçlı kale 2-geleneksel konutlar ve dini yapılar 3-betonarme çarşı 4-çelik ve betonarme müze	1-kentsel yenileme 2-kentsel koruma 3-kentsel canlandırma
Tavukçu Mahallesi	organik konut dokusunun bulunduğu alanın büyük bir kısmı günümüzde çöküntü bölgesine dönüşmüştür. korunabilen kısmında ise organik doku kısmen de olsa devam etmektedir. 2012 yılı kentsel sit alanı imar planı ile sınırları daralmıştır.	geleneksel konut dokusunun bulunduğu alanda 2013 yılında turizm, kültür, rekreasyon işlevleri de yüklenmiştir.	1-geleneksel konutlar varlığını sürdürmektedir. 2-turizm ve kültür yapıları inşa edilmiştir.	1-kentsel koruma 2-kentsel canlandırma 3-kentsel sağlıklılaştırma
Gevher Nesibe Mahallesi	organik konut dokusu ile selçuklu anıtal yapısının bulunduğu mahalle günümüzde rekreasyon alanına dönüşmüş sınırları değişmiştir. 1990'lar sonrasında alanının çeperlerine inşa edilen yüksek katlı nloklar ile çeperleri genişlemiştir.	geleneksel konut dokusunun bulunduğu alan rekreasyon alanına dönüşmüştür.	1-geleneksel konutlar yok edilmiştir. 2-anıtsal yapılar korunmuştur.	1-kentsel yenileme 2-kentsel koruma

Bu tez kapsamında tarihsel süreç içerisinde Kayseri'de kent merkezinde kentsel mekânın değişimi ile değişen/dönüşen yapılar ve dönüşüm alanları detaylı olarak incelenmiştir. Kent

planlamaları kronolojik olarak sınıflandırılmış ve bu zaman dilimlerinde kentte üretilen, kentin biçimlenmesine katkı sunan mimari yapılar ve yerleşim alanları beraberinde incelenmiştir. Çalışmada kentin bugünkü dokusunu biçimlendiren ve kentin dönüşümünde eşik oluşturan 1933, 1945 ve 1975 dönemi planları ile bu dönemlerde kent dokusundaki dönüşümler detaylı olarak irdelenmiştir. Kentsel dokuyu oluşturan konut alanları, ticaret ve sanayi alanları, geleneksel konut dokusu ve kent akslarının planlama kararları sonucu geçirdiği değişimler/dönüşümler analiz edilmiştir. Kentin sınırlarının, fonksiyonlarının, bölgelerinin ve kentin kimliğini oluşturan mimari yapıların değişiminin dökümü ile kentin dönüşümünde hangi kentsel stratejilerin benimsendiği saptanmıştır.

Kayseri’de bütün planlı dönemlerde korumacı yaklaşım tekil yapılarla sınırlı kalırken kentsel alanların dönüşümünde yenileme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu durum kentsel mekanın dokusundaki izlerin yitimine sebep olmuştur. Halbuki bellek/hafıza, hatırlama ve unutma sürecinin devamlı şekillendiği bir olgu, mekan ise bu ilişkilerin ana unsurudur. Anıların yaşanan mekana bağlı olmasından yola çıkılarak mimarinin geçmişteki toplumsal değerler doğrultusunda geliştiği, belleğin de fiziksel yapı üzerinde olduğu bir gerçektir. Mekanın bir çok yaşanmışlığı içinde barındırdığını savunan Pierre Nora’nın (2006) hafıza mekanları kavramsalı, mekana kaydolmuş bir belleği işaret eder. Mekan toplumsal bellekte imgeleri oluşturur ve yaratıldığı toplumdaki her bireyden izler taşır. Nora’nın anlayışında, değişime rağmen, fiziksel olanla sembolik olanın birbirine tutunmasıyla, kolektif hafıza varlığını sürdürür. Bu mekanların temel işlevi “tarihsel sürekliliğin devam ettiği hissini” vermeleridir. Belirli bir mekan üzerinden imgeler yoluyla hatırlanan, geçmişin somut izleri olan yapılar çevreler, toplumsal gelenekleri yansıtma ve taşıma, başta anı değeri olmak üzere tarihsel, estetik ve belgesel değerler taşır. Kültürel miras olarak adlandırılan bu çevreler, taşıdıkları değerlerin etkisiyle, korundukları takdirde belleklerdeki varlıklarını sürdürebileceklerdir (Nora, 2006: 17-39).

Bellek, ‘yok’luğun üstesinden gelmek için, şimdiki deneyimi tanımlamaya yönelik, önceki deneyimin yalınlaştırılmasının geleceğe taşınmasıdır. Geçmişe ait deneyimin hatırlanmasında, bireyin kişilik ve davranış özellikleri yanı sıra zamanın ruhu, mekansal ve kültürel faktörlerin de uyarıcı etken olması nedeniyle bellek kavramı ile ilgili sosyoloji, psikoloji, mimarlık gibi farklı disiplinlerde çalışmalar yapılmıştır. Mimari bağlamda bellek kavramı, bireyden farklılaşarak toplum tarafından oluşturulan kolektif bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Maurice Halbwachs (2017) ve birçok araştırmacı bir toplumun

paylaştığı deneyimleri içeren hafızayı ‘kollektif hafıza’ ya da ‘toplumsal hafıza’ olarak tanımlanmıştır. Özellikle sosyologlar ve sosyal psikologlar ‘kolektif hafıza’ terimini, gruplar ya da topluluklar tarafından paylaşılan bellek ya da sosyal bellek anlamında kullanmaktadır. Kollektif hafıza iki yönlü bir ilişki içerisindedir ve biri diğerinin varlığını anlamlandırır (Halbwachs, 2017: 140-141). Yerin anımsattıkları zamanın da taşıdıklarıyla sözlü ve mekansal diyaloglar başlatır ve tüm bu diyalogların bütünü sonucu kentlileri birleştirmek için güçlü bir araç haline gelebilir (Doğu ve Varkal Deligöz, 2017). Tighe ve Opelt’e göre kolektif hafıza olay gerçekleştiğinde etkinliğe katılmasalar bile paylaşılan bir öykü ve toplumdaki herkesin bildiği bir olaydır. Böylece kolektif hafıza, bizim geçmişimizle ilgili gerçek ve doğru olmasa bile, nostalji ve algının beraberliğidir (Tighe ve Opelt, 2016). Toplumsal hafıza, kentlinin paylaştığı ortak bellektir. Yer ile hafıza sürekli bir ilişki içerisindedir ve karşılıklı olarak birbirlerinin varlığını koşullandırır. Yerin anımsattıkları kentli için mekansal bir diyalog başlatır ve yere ait olma duygusu oluşturur. Toplum olmanın en önemli araçlarından biri hafızadır. Kent kimliği ise bu ortak diyalogun sonucunda kentlinin paylaştığı sosyal ve kültürel değerlerin bütünüdür. Kent kimliği, geçmişten bugüne kentin yaşadıklarının bir ürünü ve toplamıdır.

Sonuç olarak; amacı ve ölçeği ne olursa olsun dönüşümün/değişimin doğasından kaynaklanan biçimde ‘yer’in bağlamının yitirilmesi, kentlinin mekanla kurduğu ilişkiyi de değiştirmekte ve aidiyet duygusunu zayıflatmaktadır. Mekanın sürekliliğinde kentin kimliği değişecek ve sürekli yeniden inşa edilecektir. Bir kent için bu kaçınılmaz bir durumdur. Ancak dönüşümün yerin bağlamının varlığının korunarak planlanması ve bu sürekliliği sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akkar, Z. M. (2006). Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye. *Planlama*, (36), 29-38.
- Aliefendioğlu, Y. ve Tanrıvermiş, H. (2015). Kentsel Dönüşüm Sürecinde Taşınmaz ve Proje Değerleme İşlemleri ve Sorunlarının Analizi: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Sahabiye ve Fatih Mahalleleri Dönüşüm Projesi Örneği Çerçevesinde Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 39, 736-769.
- Asiliskender, B. (2008). *Modernleşme ve Konut; Cumhuriyet'in Sanayi Yatırımları ile Kayseri'de Mekansal ve Toplumsal Değişim*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 85-116.
- Ataöv, A. ve Osmay S. (2007). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım. *Middle East Technical University Journal of the Faculty of Architecture*, (24:2), 57-82.
- Aydınlı, S. (2009). Kentsel Dönüşüm Olgusu Üzerine Düşünceler. *TOL Dergisi*, (7), 9-14.
- Baturoğlu Yöney, N. (2013). Devlet Eliyle Modernizm: Kayseri'deki Kamu Yapıları, Kent Belleğindeki Yerleri ve Miras Nitelikleri., B. Asiliskender, B. Ceylan ve A. Tozoğlu. (Editörler). *Kayseri'nin Yirminci Yüzyılı, Mimarlık, Kent Tarihi ve Kültürü. Birinci Baskı. Kayseri*. Abdullah Gül Üniversitesi Digital Yayınlar, 36-37.
- Baydoğan, M.Ç. (2013). Yirminci Yüzyılda Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın Değişim Süreci, Nedenleri ve Sonuçları., B. Asiliskender, B. Ceylan ve A. Tozoğlu. (Editörler). *Kayseri'nin Yirminci Yüzyılı, Mimarlık, Kent Tarihi ve Kültürü. Birinci Baskı. Kayseri*. Abdullah Gül Üniversitesi Digital Yayınlar, 108-109.
- Benevelo, L. (1995). *Avrupa Tarihinde Kentler*. (Çev. Nur Nirven). İstanbul: Afa Yayıncılık. (Eserin orijinali 1993'de yayımlandı), 13-14.
- Boym, S. (2009). *Nostaljinin geleceği*. (Birinci basım). İstanbul: Metis Yayınları, 122.
- Büyükmihçı, G. ve Kozlu, H. (2005). *Tarihi binalarda uygulama ve koruma(ma) sorunları*. Korumada 50. Yıl Sempozyumu Bildiri Kitabı, İstanbul, 109-118.
- Çabuk, S. (2012). Kayseri'nin Cumhuriyet Dönemindeki İlk Kent Düzenlemesi: 1933 Çaylak Planı. *Middle East Technical University Journal of the Faculty of Architecture*, 29 (2), 63-87.
- Çabuk, S. ve Demir, K. (2013). Urban Planning Experience In Kayseri In The 1940s: 1945 Oelsner – Aru City Plan. *A|Z Istanbul Technical University Journal of the Faculty of Architecture*, 10 (1), 96-116.
- Çalışır Hovardaoğlu, S. (2009). *Tarihsel Süreklilikte Kentsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi Bağlamında Kayseri Kent Merkezi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 117-159.

- Çayırdağ, M. (2001).*Kayseri Tarihi Araştırmaları*. (Birinci Baskı) Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 3-11.
- Demir, K. ve Çabuk, S. (2013). *Türk Dönemi Kayseri Kenti ve Mahalleleri*. (Birinci Baskı). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 58-228.
- Doğu, T. ve Varkal Deligöz, M. (2017). Hafıza Kutusu: Bir Kentsel Kolektif Bellek Deneyi(mi), *Megaron*, 2(4), 545-552.
- Erbaş, A. E. (2017). Kentsel Dönüşüm ve Planlama., A. Başyazıcıoğlu, H. Eldek, E. Velibaşoğlu ve N. Yılmaz Bakır. (Editörler). *Kent Tartışmaları I- 'Kentsel Dönüşüm'*. Birinci Baskı. Kayseri. Kayseri Mimarlar Odası Yayınları, 98-117.
- Eldek Güner, H. ve Tuncer, F. (2018). Paul Bonatz İmzalı Tipolojik Bir Deneme: Kayseri Erkek Sanat Okulu. *Mimarlık*, (402), 55-60.
- Erkiletlioğlu, H. (2006). *Geniş Kayseri Tarihi*. (1. Baskı). Kayseri: Can Matbaası, 689.
- Faruk Yaman Fotoğraf Arşivi.
- Gabriel, A. (1954). *Kayseri Türk Anıtları*. (Çev.A. A. Tütenk). İstanbul: Güneş Matbaası. (Eserin orijinali 1931'de yayımlandı), 12-88.
- Günay, B. (1994). Kentlerin yeniden üretilmesi süreçleri. *Mimarlık*, (249), 11-14.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza* (Çev. Banu Barış). Heretik Yayınları, 140-141
- Işık, G. (2010). *Kayseri'de Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 50-56.
- Işık, G. (2012). Yirminci yüzyılın ilk yarısında Kayseri'de eğitim yapıları., B. Asiliskender, B. Ceylan ve A. Tozoğlu. (Editörler). *Kayseri'nin Yirminci Yüzyılı, Mimarlık, Kent Tarihi ve Kültürü*. Birinci Baskı. Kayseri. AGÜ Digital Yayınlar, 55-77.
- İnternet: İlk Türk Uçağının Üretildiği Fabrika. URL-1: <https://www.dunya.com/gundem/ilk-turk-ucagin-in-uretildigi-fabrika-039sehir-parki039-haberi-267653> adresinden Mart 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Kayseri'nin Yeni Kent Parkı. URL-2: <https://www.kayserihaberler.com/kayseri-haber/kayserinin-central-parki-yapiliyor-h667.html> adresinden Mart 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Hava İkmal Şehir Parkı. URL-3: <https://projedetaylari.com/kayseri-hava-ikmal-sehir-parki/> adresinden Mart 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Kayseri Sur İçi Projesi. URL-4: <http://www.spdo.com.tr/proje/kayseri-surici-projesi/367> adresinden Haziran 2019'da alınmıştır.

İnternet: Kayseri Cumhuriyet Meydanı Düzenleme Çalışmaları. URL-5: http://wowturkey.com/t.php?p=/tr115/MUAMMER_BUDAK_CIMG2969.jpg adresinden Haziran 2019'da alınmıştır.

İnternet: Sahabiye Mahallesi'nin Kentsel Dönüşümü. URL-6: <http://spdo.com.tr/proje/kayseri-sahabiye-kentsel-donusum/260> adresinden Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: Abdullah Gül Üniversitesi Sümer Kampüsü. URL-7: <http://arch.agu.edu.tr/tarihce> adresinden Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: Kayseri Devlet Hastanesi Tarihçe. URL-8: <http://kayserieah.saglik.gov.tr/yazdir?9614422A3454CFD1EA011F0E3E79A957> adresinden Şubat 2019'da alınmıştır.

İnternet: Kayseri Kız Enstitüsü. URL-9: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=26820&start=70> adresinden Şubat 2019'da alınmıştır.

İmamoğlu, V. (1992). *Geleneksel Kayseri Evleri*. (Birinci Baskı). Ankara: Halkbank Kültür Yayınları, 22-33.

Kadir Uyanık Fotoğraf Arşivi.

Karakaya, N. (2002). *Anımsamalar*. (Birinci Baskı) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 16-167.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arşivi.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Coğrafi Bilgi Sistemleri Arşivi.

Kızılkaya, E. (2005). *Tarihsel Süreç içinde Kayseri Ticaret Yapıları ve Kayseri Kale Çarşının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 15-16.

Kocatürk, F. (2003). *Kayseri'de Konut Alanlarının Yer Seçimi ve Hanehalkı Hareketliliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 47-51.

Kocatürk, F. (2009). Kayseri'nin Kentsel Değişim Süreci. *TOL*, (7), 49-56.

Mehmet Kütahneçi Fotoğraf Arşivi.

Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları* (Çev. Mehmet Emin Özcan). Dost Kitapevi Yayınları. (eserin orijinali 1974'de yayımlandı), 17-39.

Oral, F.S. (2006). *Kayseri'de Modernleşme Sürecinde Kent Konutu Kavramının Gelişimi 1950-1970*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 54-66.

- Özbek, Y. ve Arslan, C. (2008). *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*. (Birinci Baskı) Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 25-26.
- Özdin, H. (2009). *Kayseri’de Modern Konut Örneği Olarak Sıra Düzen Evler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 59-60.
- Özsoy, E. (2014). *Kayseri’de 1950 Sonrası Modern Bir Mahalle Oluşumu: Yeni Mahalle Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 60-61.
- Öztürk Ustaoglu, S. (2019, 16 Mayıs). *Kadir Uyanık ile Kayseri İç Kalesi dönüşümü üzerine söyleşi*. Kadir Uyanık’ın Mimarlık Ofisi, İstanbul.
- Seçer Kariptaş, F. (2012). Kayseri’nin Yirminci Yüzyıl Endüstri Mirası., B. Asiliskender, B. Ceylan ve A. Tozoğlu. (Editörler). *Kayseri’nin Yirminci Yüzyılı, Mimarlık, Kent Tarihi ve Kültürü*. Birinci Baskı. Kayseri. AGÜ Digital Yayınlar, 85-88.
- Somuncu, M. (1998). *Kayseri Şehrinin Kuruluşu ve Gelişim Evreleri, Cumhuriyetin 75. Yılında Kayseri*. (Birinci Baskı). Kayseri: Kayseri Valiliği Yayınları, 50
- Sönmez, F. (2012). *Kayseri Barınma Kültüründe Değişim: 1930-1970*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 84-109.
- Sönmez, F. ve Alper, B. (2012). Kayseri Kentinde Fiziksel Çevrenin Değişimi: 1882-1945. *Sigma*, 4, 111-130.
- Sönmez, F. ve Arslan Selçuk, S. (2017). Kayseri Tren İstasyonu ve Çevresinin Kentin Modernleşme Sürecine Katkısı Üzerine Bir Okuma. *Megaron*, 13(1), 85-101.
- Tanyeli, U. (2017). Kentsel Dönüşüm Ne Zaman Ahlaki Ve Demokratik Olmaz?., A. Başyazıcıoğlu, H. Eldek, E. Velibaşoğlu ve N. Yılmaz Bakır. (Editörler). *Kent Tartışmaları 1- ‘Kentsel Dönüşüm’*. Birinci Baskı. Kayseri. Kayseri Mimarlar Odası Yayınları, 10-11.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları*. Birinci Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 270-278.
- Tekinsoy, K. (2011). *Kayseri’nin İmarı ve Mekânsal Gelişimi*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 21-177.
- Tighe, J.R. ve Opelt, T. J. (2016). Collective Memory and Planing: The Continuing Legacy of Urban Renewal in Asheville; NC. *Journal of Planning History*, 15(1), 46-67.
- TMMOB Mimarlar Odası. (2010). *Kayseri İç Kalesi’nin Korunarak Kültür ve Sanat Ortamına Dönüştürülmesi İki Kademeli Ulusal Mimarlık Yarışması 2008*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, 15-23.
- Tomsu, L. ve Belen, M. (1937). Kayseri Halkevi Binası Projesi, *Arkitekt*, (4), 107-109.

- Yaldız, E.ve Asatekin, N. G. (2016). Anıtsal Yapıların Yeniden Kullanımında İşlevsel Adaptasyonun Mekânsal Analiz Yolu İle Değerlendirilmesi; Kayseri Sahabiye Medresesi. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 21, 89-112.
- Yılmaz, N. (2005). *Kent Merkezlerindeki Kentsel Sit Alanlarında Değişim Sürecinin Değerlendirilmesi Kayseri Kentsel Sit Alanı Ve Talas Kentsel Sit Alanları Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 32.
- Yılmaz Bakır, N. (2012). *Kentsel Planlama ve Proje Bütünleşme Süreci Kayseri Kenti Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 237.

EKLER

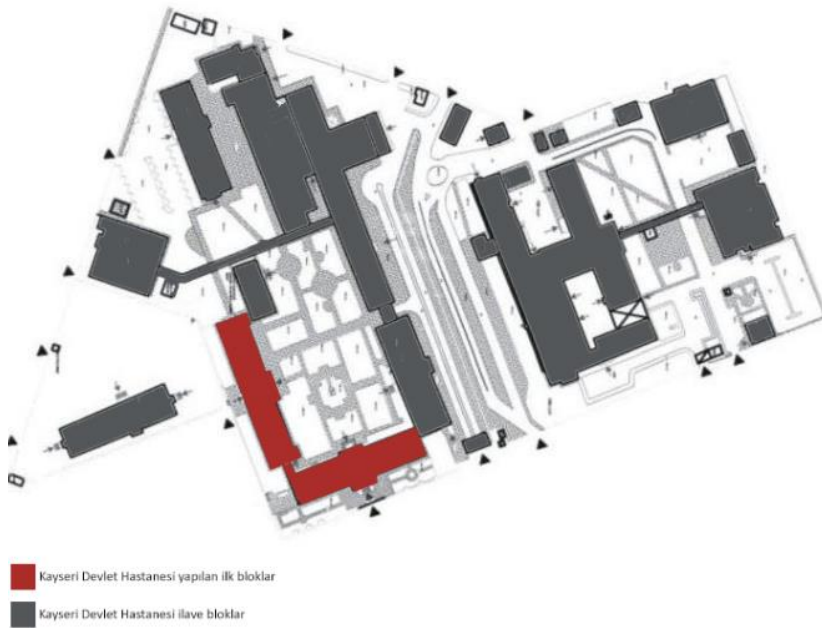
EK-1. 1933 Sonrası kamusal yapıların dönüşümü

Kayseri Devlet Hastanesi (1937)

Devlet Hastanesi'nin 1937 yılında temeli atılmış 1939 yılında tamamlanmış, 1943 yılında hizmete sunulmuştur. Hastane, İstasyon Caddesi'nin paralelinde kalan Atatürk Bulvarı üzerinde yer almaktadır. 1910 tarihinde yapılan Memleket Hastanesi'nin işlevini yerine getirememesi üzerine Kayseri'de modern anlamda yapılan ilk hastanedir.

Resim E.1.1. Kayseri Devlet Hastanesi, 2019 (Kişisel arşiv)

Resim E.1.2. Kayseri Devlet Hastanesi, vaziyet planı (Kayseri Devlet Hastanesi arşivinden düzenlenmiştir).

EK-1. (devam) 1933 Sonrası kamusal yapıların dönüşümü

İki bloktan oluşan yapıya ek olarak 1968, 1988, 1990, 1998 yıllarında hastaneye ek bloklar yapılmış ve günümüzdeki yapısına ulaşmıştır. 2018 yılında Kayseri Şehir Hastanesi'nin yapılması ile birlikte Devlet Hastanesi'ndeki servislerin büyük kısmı buraya taşınmıştır (URL-8). Devlet Hastanesi'ne eklenen yapılar ile biçimsel bütünlüğü bozulmuştur. Ancak işlevsel olarak kısmen de olsa korunabilmiştir.

Kız Enstitüsü (1933)

Cumhuriyetin ilanından sonra, eğitim alanındaki çalışmalar sonucu, yurt genelinde mesleki eğitim veren yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu eğitim yapılarının Kayseri'deki ilk örneği Kız Enstitüsü'dür. Kayseri kent merkezinde diğer kamu yapılarının da yer aldığı İstasyon Caddesi'nde 1939-1940 yılları arasında inşa edilmiştir.

Resim E.1.3. Kız Enstitüsü Binası zemin kat planı (Işık, 2010: 50)

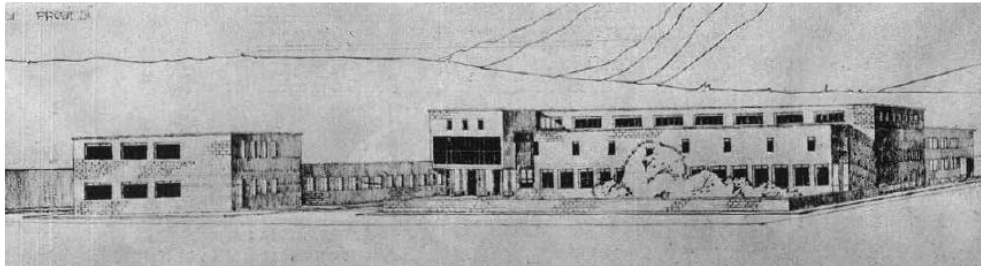
Resim E.1.4. Kayseri Kız Enstitüsü (URL-9)

EK-1. (devam) 1933 Sonrası kamusal yapıların dönüşümü

Bina bodrum, zemin ve üst kat olmak üzere 3 kattan oluşmaktadır. Dikdörtgen iki bloğun dik olarak birleştiği L plan şemasına sahiptir. İstasyon Caddesi'ne caddeye dik uzanan bloğunda idari birimler, diğer blokta ise eğitim birimleri yer almaktadır. Yapıldığından 6 adet dersliğin sıralandığı bu aksın arka yol tarafındaki cephesine 1984 yılında yapılan ek yapı ile 4 adet derslik ile tuvaletler ilave edilmiştir. Üst katta bulunan diğer birimlerle beraber binada toplam 15 adet derslik, 10 adet atölye, idari birimler, kütüphane, uygulama laboratuvarı ve çok amaçlı salon bulunmaktadır. Ayrıca ek yapının bodrum katı ile ana yapı birleştirilerek, bu kat anasınıfı ve yemekhane olarak değerlendirilmiştir. Plan şemasında modern mimarinin fonksiyona dayalı mekan örgütlenmesinin görülebildiği yapı, taşıyıcı sistem olarak da döneminin öncülerindendir. Kesme taştan yığma olarak yapılmış bodrum katın üzerindeki zemin kat ve üst kat betonarme karkastır. Dikdörtgen sövelerle çevrelenen pencereler cephe boyunca sık aralıklarla tekrarlanarak, cephede sürekli bir etki yaratmıştır (Işık, 2012: 55-77). Çeşitli tamiratlar ve ilavelerle günümüze kadar korunan yapı, halen işlevini devam ettirmekte; Kız Meslek Lisesi olarak kullanılmaktadır.

Halkevi Binası (1943)

Cumhuriyet döneminin ruhuna uygun olarak ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda yeniden şekillenen Kayseri'de Halkevi Binası (1943) sosyal hayatta yaşanan modernleşmenin mimari alandaki karşılığı olarak kendine yer bulmuştur. Sahabiye Mahallesi'nin dokusunu yansıtan bina, tren garının açılmasından sonra Kayseri Cumhuriyet Meydanı ile Tren Garı arasındaki bağlantıyı oluşturan İstasyon Caddesi üzerinde Vali Konağı ve Kız Meslek Lisesi ile yakın zamanlarda inşa edilmiştir. Yapı halkevi olarak işlevlendiği dönemde yoğun olarak kullanılmış ve Kayseri'nin kentlileşme sürecinde önemli rol oynamıştır.

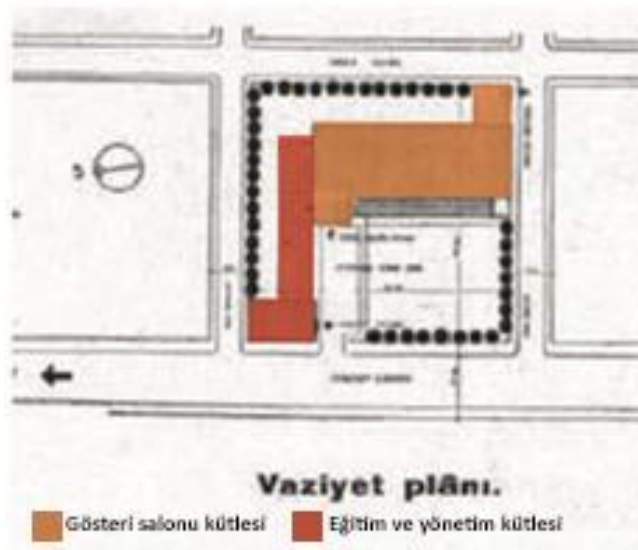

Resim E.1.5. Kayseri Halkevi Binası, İstasyon Caddesi yönünden görünüş (Tomsu ve Belen, 1937)

EK-1. (devam) 1933 Sonrası kamusal yapıların dönüşümü

Halkevi, 17 Mayıs 1931 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası kurultayında, yurt çapında halk evleri kurulması kararı sonucunda 24 Mayıs 1932 yılında faaliyete başlamıştır. İlk faaliyete başladığı yapı kent merkezinde bulunan eski Türk Ocağı binasıdır. O dönemde birçok şehirde olduğu gibi Kayseri’de de Türk Ocağı kapatılarak mevcut yapı halkevi binası olarak hizmet vermeye başlamıştır. On seneye yakın bir süre eski Türk Ocağı binasında hizmet veren Halkevi’nin yeni binası 1941 yılında tamamlanarak 1942 yılında hizmete açılmıştır (Erkiletlioğlu, 2006). İstasyon Caddesi üzerinde yer alan yeni binanın projesi 1937 yılında Cumhuriyet Halk Fırkasının düzenlediği yarışmada birinci olan Leman Tomsu ve Münevver Belen tarafından tasarlanmıştır. Ancak yarışma projesinin birebir uygulanmadığı, üretim sürecinde değişikliklerin yapıldığı vaziyet planlarından okunabilmektedir.

Halk Evi Binası, tasarım sürecinde İstasyon Caddesi’nden geri çekilerek önünde bir toplanma alanı oluşturan gösteri salonunun bulunduğu birim ile bu gösteri salonuna dik olarak konumlanmış, zemin katta üzerinde kütüphane ve derslik gibi eğitim işlevinin olduğu, üst katta ise yönetim odalarının yer aldığı birim olmak üzere 2 kütlede oluştuğu görülmektedir. Uygulama sürecinde ise yapı, kagir olarak, ön taraftaki birimde eğitim işlevinin, arkadaki kütlede ise gösteri salonunun bulunduğu 2 kütlede oluşan yalın bir tasarım anlayışı ile üretilmiştir. Ancak yarışma projesinden farklı olarak yapının önündeki toplanma mekanının iptal edildiği görülmektedir.

Resim E.1.6. Yarışma projesi ile üretilen projenin vaziyet planı (Tomsu ve Belen, 1937)

EK-1. (devam) 1933 Sonrası kamusal yapıların dönüşümü

Resim E.1.7. Günümüzde Kayseri Halk Evi binası uydu görüntüsü

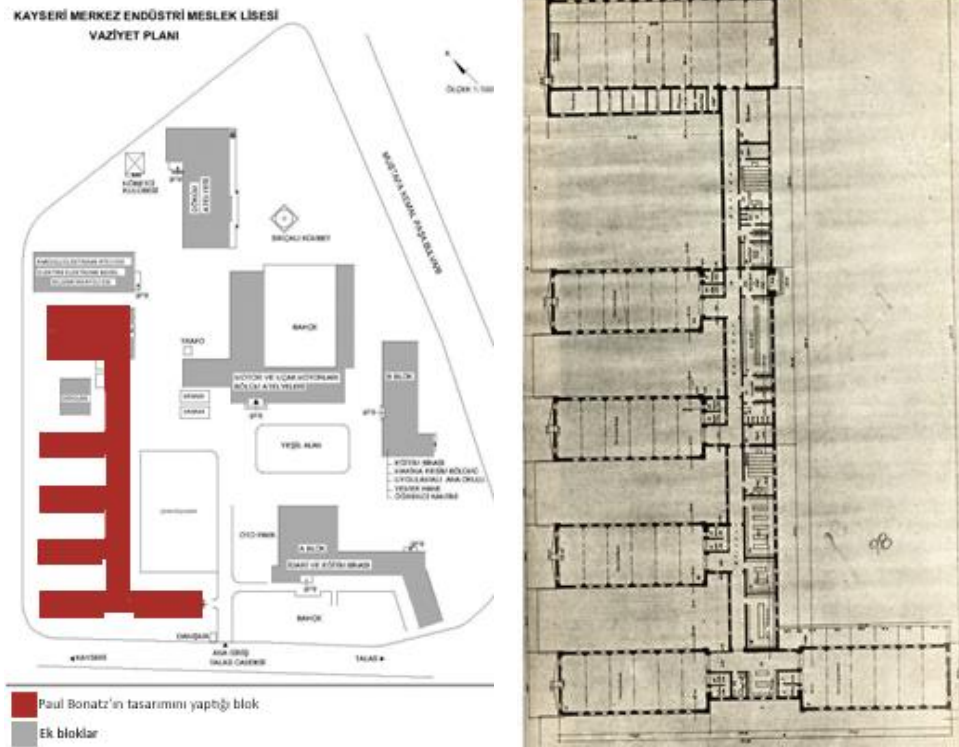
Halkevi kapatıldıktan sonra gösteri salonu; önceleri sinema, daha sonraları da Devlet Tiyatrosu olarak kullanılmış, günümüzde ise Belediye Şehir Tiyatrosu olarak hizmet vermektedir. Öndeki bina ise; önceleri Kız Ortaokulu daha sonra Kız İlköğretmen Okulu ve Akşam Kız Sanat Okulu olarak kullanılmış olup, günümüzde ise Kocasinan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır. Yapı işlevsel olarak dönüştürülmüş, yapısal olarak korunarak kısmi değişikliklere uğramıştır.

Erkek Sanat Enstitüsü (1943)

Tayyare Fabrikası gibi sanayi yatırımlarının kentte artması teknik bilgiye sahip eleman ihtiyacını ortaya çıkarmış, dönemin eğitim politikalarına paralel Anadolu'nun pek çok kentinde olduğu gibi Kayseri'de de Sanat Okulu inşa edilmiştir. Kent merkezi ile Tayyare Fabrikası'nı birbirine bağlayan aks üzerinde, 1943 yılında hazırlanan tip proje inşa edilmiştir. Alman mimar Paul Bonatz'ın tasarımı olan yapı, içinde barındırdığı yerel öğelerin yanı sıra dönemi için modernist bir yaklaşımla ele alınmıştır (Eldek Güner ve Tuncer, 2018). Kampüs içerisinde tarak şema olarak tasarlanan yapıda yığma yapım sistemi kullanılmıştır. Kampus içerisine zaman içerisinde başka betonarme yapılar da eklenmiştir ve bu yapılar cephe tasarımı ve kaplamasıyla sonradan yapılan yapılardan ayırt edilebilmektedir.

EK-1. (devam) 1933 Sonrası kamusal yapıların dönüşümü

Yapıldığı dönemde kent merkezinden uzakta olmasına karşın, bu yapılar günümüzde merkezin çeperlerinin genişlemesi ile kent merkezi içerisinde yer almaktadır. Modernleşme sürecindeki Kayseri’de bu endüstriyel atılım kentli için modern anlamda eğitim sağlaması bakımından kıymetlidir. Günümüze kadar yapının işlevsel ve biçimsel bütünlüğü korunmuştur.

Resim E.1.8. Sanat Okulu (1943) vaziyet planı ve zemin kat planı (Işık, 2010: 56'dan düzenlenmiştir.)

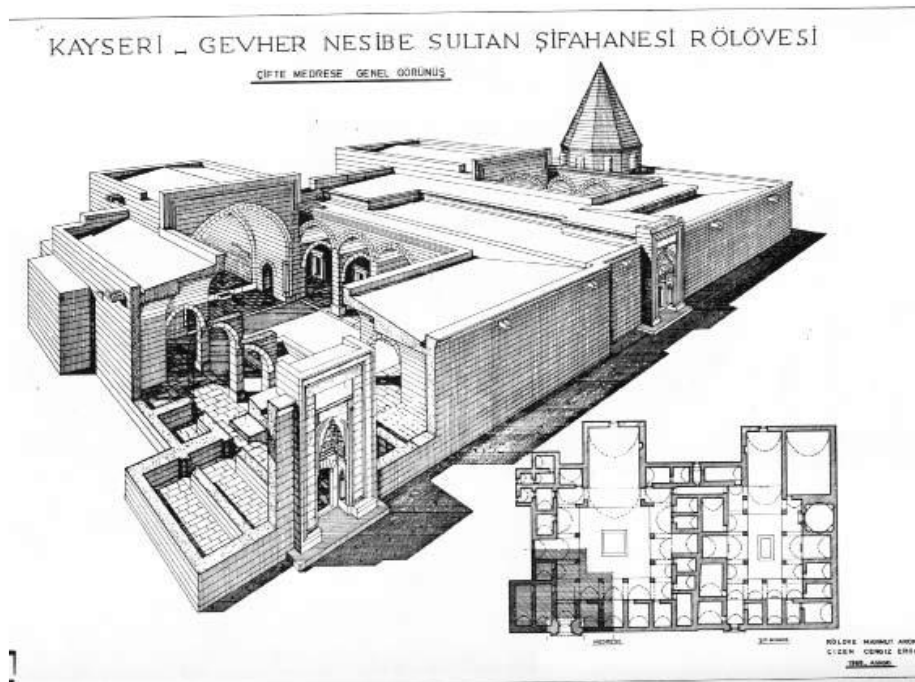

Resim E.1.9. Günümüzde Endüstri Meslek Lisesi, (Kişisel arşiv, 2018)

EK-2. 1990 Sonrası anıtsal yapıların dönüşümü

Gevher Nesibe Hatun Medrese ve Şifahanesi

Medrese ve Şifahane birbirine bitişik, açık avlulu, dikdörtgen şeklinde yan yana iki ayrı yapıdan meydana gelmektedir. Batı yönünde şifahane, doğu yönünde ise tıp medresesi bulunmaktadır. Güney cephesi üzerinde iki mekanın ayrı taç kapıları olan yapılar birbirine yapı içerisinden, kuzey yönde bulunan dar bir geçitle bağlanmaktadır. Medrese kısmının doğu kanadında bulunan eyvanda Gevher Nesibe Hatun Kümbeti bulunmaktadır. Kümbet; iki katlı, sekizgen planlı, piramidal külah ile örtülüdür. Sekizgen piramidal külahın hem iç hem de dış örtüde kullanıldığı ilk örnek olması bakımından önemlidir. Türbeye dışarıdan erişim bulunmamakta, medresenin avlusundan geçilerek ulaşılmaktadır (Özbek ve Arslan, 2008: 321).

Resim E.2.1. Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi ve Medresesi (Özbek ve Arslan, 2008: 321)

1960'lı yıllarda Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından kapsamlı bir restorasyon projesi yürütülmüş ve yapı yeniden kullanılabilir hale getirilmiştir. 1980'den 2012 yılına kadar Erciyes Üniversitesi tarafından Tıp Tarihi Müzesi olarak kullanılan yapı için 2007 yılında Erciyes Üniversitesi tarafından rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış ve yapının restorasyon süreci başlamıştır.

EK-2. (devam) 1990 Sonrası anıtsal yapıların dönüşümü

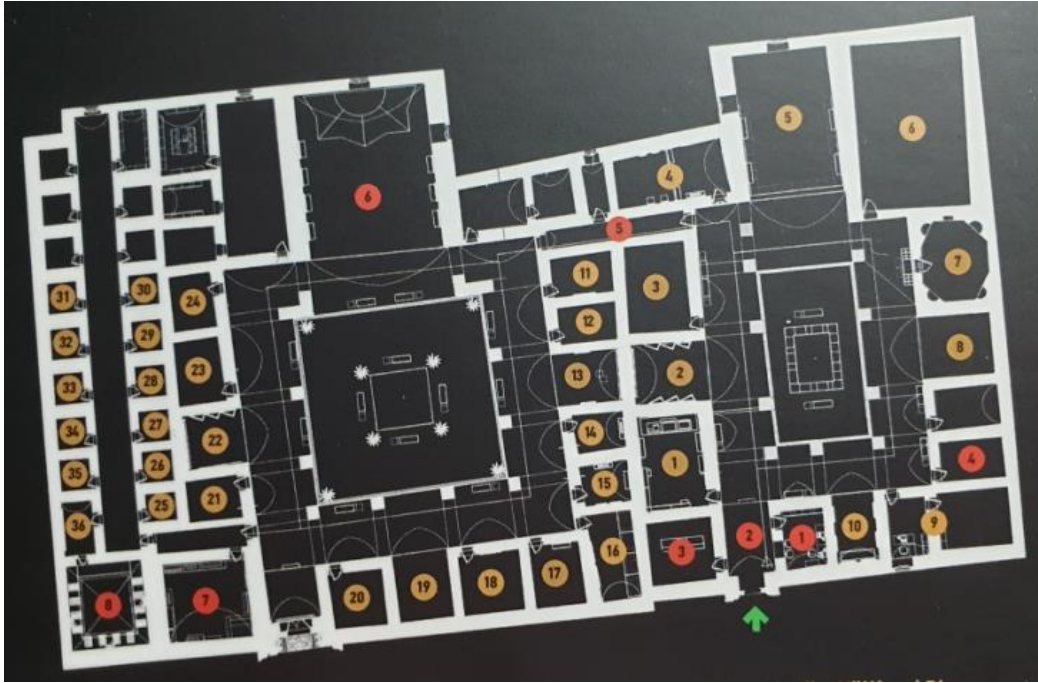
Hazırlanan projenin uygulama aşamasında yaşanan sorunlar ile kullanım kararlarında ve işlevinde değişiklikler yapılmıştır. Vakıflar Kayseri Bölge Müdürlüğü ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi arasında yapılan anlaşma ile yapının tamamının Selçuklu Uygarlığı Müzesi olması kararlaştırılmıştır. Yeniden projelendirilen ve yeni işlev doğrultusunda kurgulanan müze, 2014 yılında Tarihi Kentler Birliği Tarihi ve Kültürel Mirası Koruma Proje ve Uygulamalarını Özendirme Yarışması'nda Jüri Özel Ödülü almaya hak kazanmıştır (Eldek, 2018).

Resim E.2.2. Gevher Nesibe Hatun Medrese ve Şifahanesi genel görünüşleri (Kişisel arşiv)

Günümüzde müze olarak işlev veren Gevher Nesibe Hatun Medrese ve Şifahanesi etrafında oluşan yeşil doku ile kent içerisinde tekil kalmış, tarihsel bağlamından uzaklaşmıştır. Ancak yapıya yüklenen işlev ve etrafında oluşan sosyalleşme alanı sayesinde yapının kullanım yoğunluğu artmıştır. Yapının dönüşümü koruma ve sağlıklılaştırma bağlamında ele alınmış, var olan değerinin korunarak minimum müdahale ile korunması yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşımlar yalnızca kentsel dokuda değil aynı zamanda mekansal anlamda da karşılığını bulmuş, sergi alanlarının yanı sıra kurgulanan kültürel faaliyet alanları ile kentlinin ilgi gösterdiği bir mekan haline gelmiştir. Kent belleğinde önemli yer tutan bir anıtsal yapının korumacı bir yaklaşımla yeniden işlevlendirilmesinde izlenen tutum, kent içerisindeki diğer yapıların ve kentsel alanların dönüşüm süreçlerine örnek oluşturmaktadır.

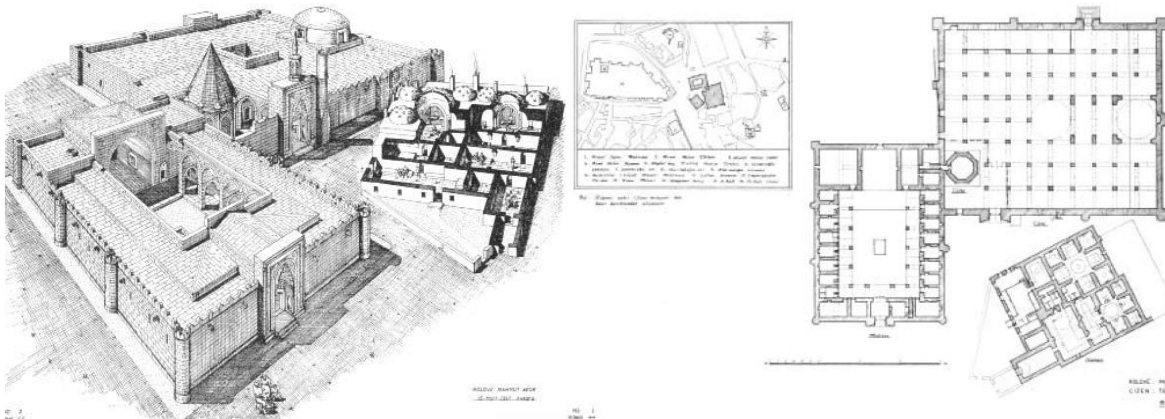
EK-2. (devam) 1990 Sonrası anıtsal yapıların dönüşümü

Resim E.2.3. Kayseri Selçuklu Uygarlığı Müzesi sergi planı (Selçuklu Uygarlığı Müzesi tanıtım broşürü)

Hunat Hatun Külliyesi

Kayseri kent merkezinde, surların hemen dışında, iç kalenin doğusunda yer almaktadır. Hunat Hatun Camisi'nin batıdaki taç kapısı üzerinde bulunan kitabede yapının 1238 yılında Aleaddin Keykubad'ın eşi Mahperi Hatun tarafından yaptırılmış olduğu yazılmıştır. Cami, medrese, hamam ve türbeden oluşan külliyenin merkezinde Hunat Camisi, kuzey yönünde Hunat Medresesi güneybatı yönünde ise Hunat Hamamı yer almaktadır.

Resim E.2.4. Hunat Hatun Külliyesi çizimleri (Özbek ve Arslan, 2008: 68-69)

EK-2. (devam) 1990 Sonrası anıtsal yapıların dönüşümü

Hunat Camisi ve Hunat Hamamı günümüze kadar işlevini sürdürmeye devam etmiş, Hunat Medresesi ise farklı dönemlerde farklı amaçlarla kullanılmıştır. Medrese, Cumhuriyetin ilanından sonra 1930 yılında müze olarak düzenlenmiş ve 1969 yılında yeni yapılan arkeoloji müzesinin kullanıma girmesi ile 1998 yılına kadar etnografya müzesi olarak kullanılmış, bu tarihten 2013 yılına kadar ise hediyelik eşya çarşısı olarak işlevlendirilmiştir.

2013 yılında Medrese’ de Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından kültür ve sanat etkinliklerinde kullanılmak üzere yenileme çalışmaları başlatılmıştır. Hediyelik eşya çarşısı olarak kullanıldığı dönemde kontrolsüzce yapılan müdahaleler ile yapı zarar gören yapıda bozulma görülen yerlerde bakım ve onarım yapılarak medresede sanat atölyeleri ve konferans salonu olarak düzenlenmiştir. Yapının avlusuna kafeterya eklenerek yapının açık/ yarı açık mekan kullanımı arttırılmıştır.

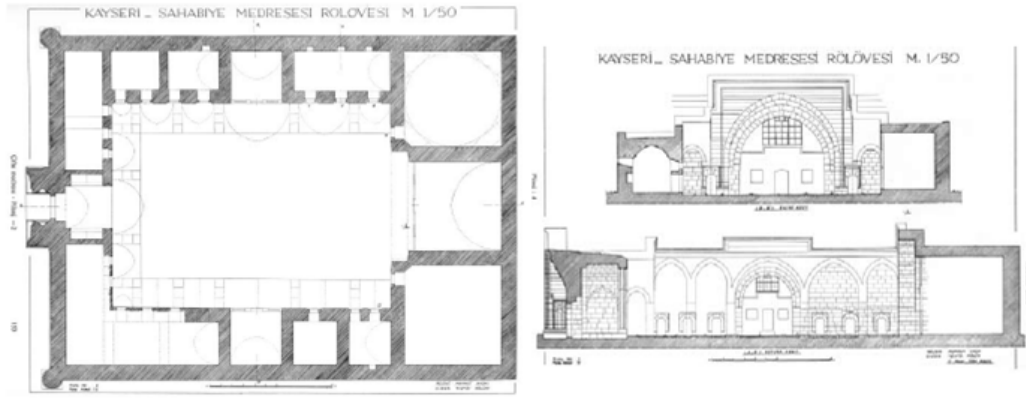
Dönemi için oldukça büyük boyutları nedeniyle etrafında bir meydan oluşturarak kentlinin toplanma merkezi olan yapı günümüzde de bu işlevini sürdürmeye devam etmektedir. Külliye'nin giriş kapısının yoğun yaya ve araç aksı olan Seyid Burhaneddin Caddesi’nde yer alması, Külliye ile sur içerisindeki kültürel ve ticari faaliyet alanı arasındaki ilişkiyi güçlendirmiş ve kentliye yarı açık/açık mekan kullanım olanağı sunmuştur.

Hunat Hatun Medresesi’nin korumacı bir yaklaşımla dönüşümü ve yeniden işlevlendirilmesi Kayseri kent belleğinin sürekliliği bağlamında kıymetlidir. Ancak yapının dönüşüm sürecinde yapıya ait özün korunmasından öte kullanıcı odaklı bir tutum olması olumsuz bir durumdur. Böylece yapının mekânsal kullanımları arttırmış ancak yapıya ait öz kaybolmuştur. Modern uygulamalardan ve malzemeden uzak, yapının dönemindeki uygulama estetiği ile örtüşmeyen dönüşüm süreci yapıya değer katmak yerine, var olan değerlerinin de kaybolmasına neden olmuştur. Kayseri kent merkezindeki konumu, önünde tanımladığı toplanma mekanı ve günümüzde halen yoğun şekilde kullanılmasından dolayı kent dokusu içerisinde önemli bir yer tutan Hunat Hatun Külliyesi’ne ait değerlerin ve bu değerlerin zaman içerisindeki dönüşümlerinin sahici bir tutumla ele alınması kent belleği bağlamında önem kazanacaktır.

EK-2. (devam) 1990 Sonrası anıtsal yapıların dönüşümü

Kayseri Sahabiye Medresesi

Kayseri kent meydanında, Sahabiye Mahallesi'nde yer almaktadır. Medresenin kitabesinden H.666, M. 1267-68 yılında IV. Kılıçarslanın oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, Hüseyin oğlu Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından, İslam hukuku öğretimi amacıyla yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan yapı, revaklı açık avlulu, üç eyvanlı, dikdörtgen şeklindeki medrese, karşısındaki mescit ve çeşmesi ile bir külliye olarak inşa edilmiştir. Zaman içerisinde mescidi yıkılmış, çeşme ise bulunduğu yerin yol olması nedeniyle medresenin giriş cephesine taşınmıştır (Özbek ve Arslan, 2008: 348). Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1960'lı yıllarda detaylı bir onarım geçirmiştir.

Resim E.2.5. Sahabiye Medresesi plan ve kesitleri (Özbek ve Arslan, 2008: 348)

İslam Hukuku eğitimi için medrese olarak inşa edilen ve uzun yıllar bu amaçla kullanılan yapı, 1924'de çıkartılan Tevhid-i Tedrisat kanunu ile kapatılmış ve Milli Eğitim Bakanlığı idaresine geçmiştir. 1964 yılında ise Vakıflar Genel Müdürlüğü denetimine geçerek 1950 yılına kadar Kayseri Müze Müdürlüğü deposu, 1959 yılında ise Öğretmenler Derneği Lokali olarak hizmet vermiştir. 1977 yılından günümüze kadar da kitapçılar çarşısı olarak işlevine devam etmektedir (Yaldız ve Asatekin, 2016).

EK-2. (devam) 1990 Sonrası anıtsal yapıların dönüşümü

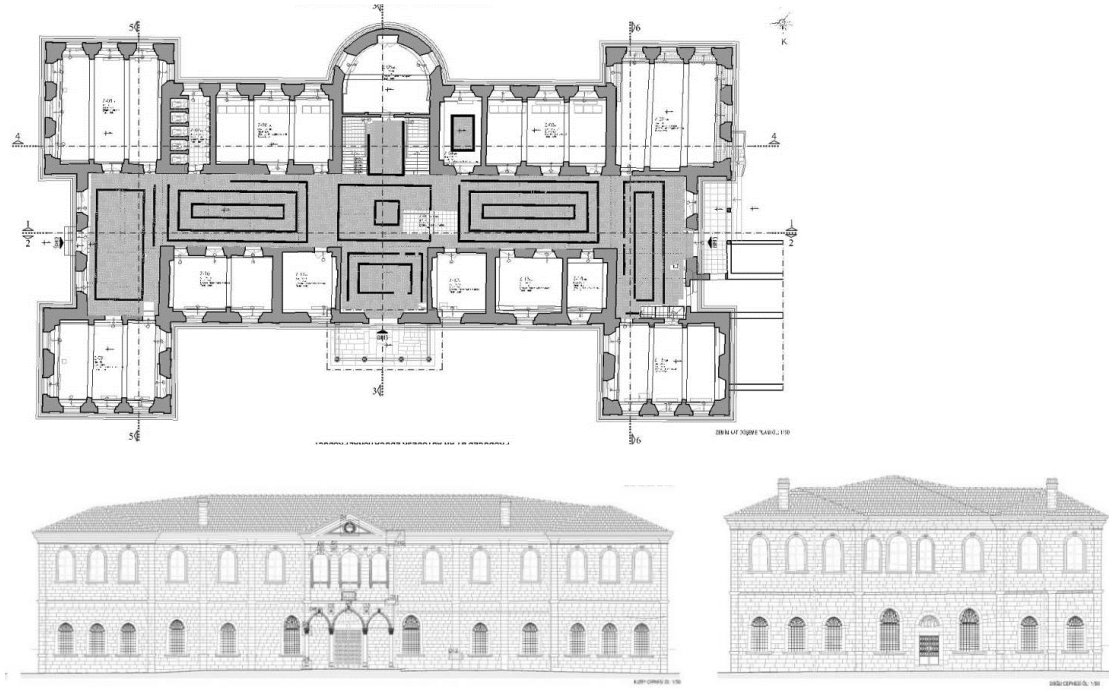
Resim E.2.6. Sahabiye Medresesi kent meydanından görünüşleri (Kişisel arşiv, 2019)

Kent meydanında yer alan yapıya zaman içerisinde koruma ve sağlıklaştırma yaklaşımları ile dönüşmüştür. Yapıya özgün işlevi dışında yeni işlev yüklenmiştir. Yapılan müdahaleler ve ara kat eklemeleri ile özgün mekânsal boyut ve biçim özelliklerini kaybetmiştir. Hunat Hatun Medresesi ile benzer bir yaklaşımla ele alınan dönüşüm süreçleri, Sahabiye Medrese'nin kamusal yapı işlevini yitirerek ticari bir yapıya dönüşmesi ve kentsel ölçekteki planlama kararları ile etrafında konumlanan karmaşık yapı düzenin varlığı ile günümüzde yapı kendine dair dilini kaybetmiş, kentsel ve tarihsel bağlamından kopmuştur.

Kayseri Lisesi

Kayseri surların güney çeperinde yer alan Kayseri Lisesi, Kayseri'nin ilk modern eğitim yapısı olması, Kayseri'nin cumhuriyet dönemi modernleşme sürecine tanıklık etmesi ve Türkiye siyaset ve sanat tarihinde etkili olmuş isimleri yetiştirmesi nedeniyle kent belleğinde önemli bir yere sahiptir. Kayseri Lisesi'nin inşasına, 1884 yılında başlanmış, 1896'da binanın inşası bitmediği için Seyfullah Efendi Konağı kiralanarak lise eğitimine başlanmıştır. 1899 yılında ödenek bulunamadığı için okulun inşası durdurulmuş, 1903-1904 yılında yapının inşasına yeniden başlanmış ve zemin katı tamamlanarak kullanıma açılmıştır. Mevcut mekanlar yeterli olmadığı için 1916 yılında birinci katı da tamamlanarak bugün Kayseri Lisesi olarak bildiğimiz yapı inşa edilmiştir (Arslan Sağıroğlu 2014).

EK-2. (devam) 1990 Sonrası anıtsal yapıların dönüşümü

Resim E.2.7. Kayseri Lisesi çizimleri (Arslan Sağıroğlu, 2014)

Yapı Cumhuriyet Dönemi mimarisine uygun olarak simetrik dikdörtgen plana sahiptir. Taş malzeme ile yığma yapım tekniği ile inşa edilen yapı, doğu-batı doğrultusunda simetrik, köşelerden çıkıntılıdır. Güney cephede yer alan revak ve sütunlarla tanımlanan giriş mekânının karşısında kuzey yönde çıkıntı yapmış dairesel bir merdiven kovası bulunmaktadır. Giriş holünün sağında ve solunda bulunan koridorlarda ise mekanlar sıralanmıştır. Sonradan eklenen ikinci katta da zemin kat planındaki mekan kurgusu devam etmiştir.

2012 yılında yapıdaki eğitim işlevi sonlandırılmış, ana yapıya ek olarak inşa edilen yapılar yıkılarak 2014 yılında restorasyon çalışmaları başlamıştır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü arasında imzalanan protokol ile yapının müze olarak değerlendirilmesine karar verilmiş ve 2016 yılında Milli Mücadele Müzesi olarak kullanıma açılmıştır.

EK-2. (devam) 1990 Sonrası anıtsal yapıların dönüşümü

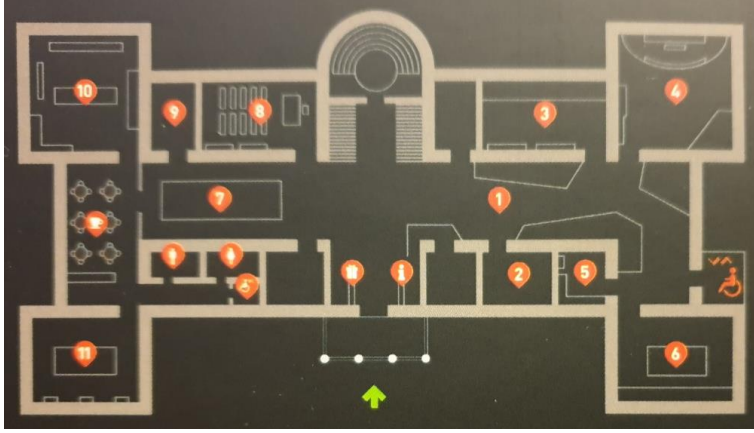
Resim E.2.8. Kayseri Lisesi Kayseri Lisesi 1920-25 (Karakaya, 2002: 111)

Resim E.2.9. Günümüzde Kayseri Lisesi (Kişisel arşiv, 2019)

Kent belleğinde oldukça önemli bir yer tutan yapının dönüşüm sürecinde yapının mekansal kurgusu ve yapı kabuğu korunarak yeni üstelendiği işleve uygun olarak düzenlemeler yapılmıştır. Sakarya Muharebesi'nde öğrencilerinin tamamını şehit veren ve 1921'de mezun veremeyen okul, Kayseri'de milli mücadele dönemi ile özdeşleşmiştir. Günümüzde müze olarak işlevlenen yapının mekan kurgusu da bu tarihi birikiminden beslenerek düzenlenmiştir. Müzede, milli mücadele döneminde Kayseri'nin geçirdiği süreçler ile bu dönemde basında yer alan haberler, mezunlara dair bilgiler görsel ve duyuşal nesneler ile desteklenerek somut ve somut olmayan mirasa dair izler sergilenmektedir.

EK-2. (devam) 1990 Sonrası anıtsal yapıların dönüşümü

Resim E.2.10. Mücadele Müzesi planı (Milli Mücadele Müzesi broşürü, 2019)

Resim E.2.11. Milli Mücadele Müzesi giriş ve sergi alanı (Kişisel arşiv, 2019)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Öztürk Ustaoglu, Selen
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 01.01.1990, Kayseri
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 (506) 781 27 71
 e-mail : ozturkselen@windowlive.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi / Mimarlık	Devam ediyor
Lisans	Erciyes Üniversitesi / Mimarlık	2015
Lise	Kayseri Nuh Mehmet Baldöktü A.L.	2008

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017-18	Boytaş Mobilya AŞ.	Mobilya tasarımcısı

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

- Parlak Biçer, Ö. ve Öztürk, S. (2012). Avanos Kızılırmak Venessa Otel. Do.Co.Mo.Mo. Türkiye Ulusal Çalışma Grubu, *Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları VIII, Bildiri Özetleri Kitabı*, Kocaeli, 55.
- Parlak Biçer, Ö. ve Öztürk, S. (2013). Kayseri Talas Zincidere Cezaevi. Do.Co.Mo.Mo. Türkiye Ulusal Çalışma Grubu, *Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları IX, Bildiri Özetleri Kitabı*, Antalya, 17.
- Parlak Biçer, Ö. ve Öztürk, S. (2015). Aksaray lisesi .Do.Co.Mo.Mo. Türkiye Ulusal Çalışma Grubu, *Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları XI, Bildiri Özetleri Kitabı*, Bolu, 22-23.

- Parlak Biçer, Ö. ve Öztürk, S. (2015). Kayseri Gazi Paşa İlkokulu .Do.Co.Mo.Mo. Türkiye Ulusal Çalışma Grubu, *Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları XI, Bildiri Özetleri Kitabı*, Bolu, 26-27.
- Parlak Biçer, Ö., Öztürk, S. ve Karaaslan, N. S. (2014). Kayseri'deki mimarlık bürolarında karşılaşılan fiziksel ve psikolojik sorunlar. *International Science And Technology Conference, Iste-C 2014, Proceedings Book*, Doha-Qatar, 398-426
- Parlak Biçer, Ö., Sümengen, Ö., Karaaslan, N.S. ve Öztürk, S. (2015). Toplu Konutların Ortak Kullanım Alanlarında Aydınlatma Sisteminin Seçim Kriterleri ve Etkilerinin İncelenmesi, Kayseri Örneği. *TMMOB Ulusal Yapı Kongresi, Bildiriler Kitabı*, Ankara, 387-400
- Parlak Biçer Ö. ve Öztürk S. (2017). Aksaray Lisesi; Cumhuriyet Dönemi Anadolu'daki Eğitim Yapılarına Bir Örnek. II. *Uluslararası Aksaray Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Aksaray, 557-568.
- Öztürk Ustaoglu, S. ve Akalın, A. (2019). Tarihsel Süreç İçerisinde Kayseri'de Kentsel Mekanın Dönüşümü ve Katmanlaşma. *Uluslararası Mühendislik, Mimarlık ve Tasarım Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı*, Ankara, 132.

Hobiler

Yüzme, Gitar, Dans

GAZİ GELECEKTİR